

Muumit ja suuri tunnetulva

Muumilaakson tarinoissa esiintyviä tunteiden juonirakenteita sekä leikki-ikäisten lasten tunteita käsitteleviä teemoja

Heidi Mäkelä

Terveyskasvatuksen pro gradu -tutkielma

Syksy 2014

Terveystieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Heidi Mäkelä (2014). Muumit ja suuri tunnetulva: Muumilaakson tarinoissa esiintyviä tunteiden juonirakenteita sekä leikki-ikäisten lasten tunteita käsitteleviä teemoja. Terveystieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto, Terveyskasvatuksen pro gradu – tutkielma, 85s., 3 liitettä.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella Muumilaakson tarinoissa esiintyvien tunteiden juonirakenteita sekä leikki-ikäisten lasten tunteita käsitteleviä teemoja. Tutkimukseen valittiin sarjan 101:stä Suomessa esitetystä jaksosta 10 jaksoa. Aineistoon valitut jaksot sisälsivät tutkijan mukaan useita voimakkaita ja erilaisia henkilöhahmojen perustunteiden ilmaisuja. Tunteiden ilmaisua tulkittiin niin kasvojen ilmeistä, elekielestä, toimintamallista kuin puhutusta tekstistä. Tutkittavat tunteet rajattiin neljään perustunteeseen: iloon, suruun, vihaan ja pelkoon. Tutkimuksessa käytettiin kvalitatiivista tutkimusotetta ja menetelmänä oli kertomusten juonirakenneanalyysi.

Aineistosta löydettiin kolme erilaista juonirakennetta; mielihyvää mielihyvään, mielihyvää mielihyvään sekä mielihyvää mielihyvään. Suurin osa valituista jaksoista alkoi ja loppui mielihyvään, mutta muutamat jaksot alkoivat tai loppuivat mielihyvään. Lasten tunteita käsitteleviä teemoja löytyi aineistosta lukuisia. Tutkimuksessa tarkasteltiin ainoastaan lasten tunnistamia perustunteita: ilo, suru, viha ja pelko. Ilon tunteita nostattivat negatiivisen tunteen poistuminen, tavoitteen saavuttaminen, tärkeän henkilön tai asian paluu erossa olon jälkeen sekä spontaanit, odottamattomat hetket ja tilanteet. Surua aiheuttivat lähes aina jonkun ihmisen, asian tai ilmiön menettäminen, pettymykset ja yksinäisyys. Vihan tunnetta ilmeni harmin aiheuttamisesta itselle tai toiselle joko fyysisesti tai psyykkisesti, tavoitteen estämisestä ja kokemuksesta tulla kohdelluksi epäansaitulla tavalla. Pelon tunnetta herättivät lukuisat asiat, kuten mielikuvitusolennot, eron ja kuoleman pelko, eläimet, vangitseminen, vieraat henkilöt, asiat ja paikat sekä fyysiset olosuhteet kuten pimeys, kovat äänet ja korkeat paikat.

Tässä tutkimuksessa tarkastellut jaksot esittävät Muumilaakson tarinoissa esiintyvän monenlaisia tunteita johtuen erilaisista tilanteista. Jaksot eivät kuitenkaan ole samanlaisia vaan tunteiden määrä ja laatu vaihtelevat jaksokohtaisesti. Sisältämällä laajan tunnekirjon Muumisarat tarjoavat lapselle mahdollisuuden tutustua ja käsitellä erilaisia tunteita.

Avainsanat: Muumilaakson tarinoita, tunteet, leikki-ikäiset lapset, juonianalyysi

ABSTRACT

Heidi Mäkelä (2014). Moomins and The Great Flood of Emotions: Emotional Storylines and Themes Processing Childrens' Emotions in Moomin Stories. Department of Health Sciences, University of Jyväskylä, Master's thesis, 85 pp.. 3 appendicies.

The purpose of this master's thesis was to examine emotional storylines of Moomin stories and themes processing children's emotions in Moomin stories. The material included 10 episodes out of 101 episodes shown in Finland. Chosen episodes included, according the researcher, several strong and different expressions of basic emotions expressed by characters. Emotions of characters were examined by facial expressions, expressive behavior, form of activity and spoken language. Examined emotions were limited in four basic emotions: joy, anger, sadness and fear. The research was based on qualitative research and as a method storyline analyses was used.

In the material three different storylines were found; from delight to delight, from malaise to delight and from delight to malaise. Most of the episodes began and finished with delight climate, but some of the episodes began and finished with malaise. In the material several different themes, which processed children's emotions, were found. The research processed only basic emotions, which children could recognize: joy, sadness, anger and fear. Joy was expressed as a byproduct after clearing a negative emotion, achieving one's goal, having someone or something back after a separation or as a byproduct of a spontaneous moment. Sadness occurred when losing a person, a case or a phenomenon, when facing a disappointment and when being lonely. Anger was expressed when somebody caused physical or psychological harm to oneself or someone that one cares for, when one's goal was blocked or when one felt to be treated by undeserved way. Fear was appeared by several themes, such as, imaginary creatures, fear of death and separation, animals, capture, strange persons, things and places as well as physical conditions as darkness, loud voices and high places.

The episodes examined in this research show that Moomin stories depict a variety of emotions resulting from different situations. The episodes are not, however, similar to each other, but the quantity and quality of emotions varies between episodes. By including a vast variety of emotions, Moomin stories offer a child the possibility to recognize and handle different emotions.

Key words: Moomin stories, Emotions, Children, Storyline analyses

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LEIKKI-IKÄISTEN LASTEN TUNNE-ELÄMÄ	3
2.1 Tunteiden olemus	3
2.2 Perustunteet	3
2.3 Leikki-ikäisten lasten emotionaalinen kehitys	7
2.4 Perustunteita aiheuttavat tilanteet ja asiat lapsilla	14
3 SADUT JA MEDIA TUNTEIDEN VÄLITTÄJINÄ	18
3.1 Satujen merkitys lasten tunne-elämään	18
3.2 Kuvamedian merkitys lasten tunne-elämään	22
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	26
4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	26
4.2 Tutkimusaineisto	26
4.3 Tutkimuksen kulku	27
4.3.1 Tutkimuksen esivaihe	29
4.3.2 Tutkimusmenetelmä	34
5 TUTKIMUSTULOKSET	36
5.1 Tunteiden juonirakenteita	36
5.1.1 Mielihyvistä mielihyvään	36
5.1.2 Mielipahasta mielihyvään	41
5.1.3 Mielihyvistä mielipahaan	46
5.2 Tunneteemat	50
5.2.1 Ilahduttavat onnistumiset ja jälleennäkemis	51
5.2.2 Menetykset ja pettymykset surettavat	54
5.2.3 Vihastuttavat tyypit ja tilanteet	57
5.2.4 Möröt ja vieraat pelottavat	62
6 POHDINTA	71
6.1 Tutkimustulosten tarkastelua	71
6.2 Tutkimuksen luotettavuus	75
6.3 Johtopäätökset	77
6.4 Jatkotutkimusehdotukset	79
LÄHTEET	80

LIITTEET

Liite 1: Muumilaakson tarinoiden juonitiivistelmät

Liite 2: Muumilaakson asukkaat

Liite 3: Muumimittari

1 JOHDANTO

”Ajatella, jos ei koskaan voisi tulla iloiseksi tai pettyä, mielti isä veneen kiitäessä läpi myrskyn. Ei koskaan voisi pitää kenestäkään, ei suuttua eikä antaa anteeksi. Ei koskaan voisi nukkua eikä palella, ei koskaan erehtyä, ei tuntea vatsakipua eikä toipua siitä, ei viettä syntymäpäivää, ei juoda olutta eikä tuntea pahaa omaa tuntoa... Kauheata. Kaikki.”

- Muumipappa

Ihmisillä on tunteita heti syntymästään asti (Keltner ym. 2014, 4; Nummenmaa 2008; Nurmiranta ym. 2009, 53). Tunteiden tehtävänä on ympäristön arvottaminen ja toimintavalmiuksien herättäminen, jolloin tunteet eivät ole ainoastaan ihmisen sisällä tapahtuvia tiloja (Nummenmaa 2008), vaan oleellisia sen hetkisen toiminnan suunnan ja ratkaisun toteuttamisen kannalta (Nummenmaa 2008; Izard 2011; Keltner ym. 2014, 4). Tunteita voidaan ilmaista kasvonilmeillä, äänenpainolla, asennoilla ja eleillä (Paaso 2008; Keltner ym. 2014, 86).

Monet tutkijat määrittelevät perustunteiksi ilon, surun, vihan ja pelon (Ekman & Cordaro 2011; Izard 2011; Levenson 2011; Panksepp & Watt 2011). Keskimäärin kaikki ihmiset kykenevät erottamaan kasvojen ilmeistä nämä perustunteet sekä niiden välittämät emotionaaliset viestit (Ekman 1994b; Pulkkinen 2002, 69). Jo pienet lapset kykenevät kokemaan ja ilmaisemaan kaikkia näitä perustunteita ja alkavat tunnistaa näitä ilmaisuja sekä itsessään että muissa (Denham 1998, 24).

Tunteet ovat keskeisiä lapsen ihmissuhteissa, hyvinvoinnissa, itsensä tuntemisessa sekä moraalisisessa herkkyydessä (Dunn 1998). Lapset ilmaisevat perustunteita jo ensimmäisen elinvuoden aikana (Keltner ym. 2014, 194). Lapset oppivat tunteista erilaisten ilmiöiden kautta, jolloin lasten tunteiden ymmärtämistä voidaan tukea ympäristöllä, jossa lapsi voi kokea, tarkkailla ja ilmaista tunteita (Hyson 2004, 54-5).

Satujen kautta lapsi voi oppia monenlaisia asioita, mutta sadulle ominaisinta on vaikuttaminen tunne-elämään (Ylönen 2000,7). Hyvien satujen avulla lapsi pystyy kokemaan ja tunnistamaan sekä pelon että onnistumisen tunteita (Mäki & Kinnunen 2005, 27). Satuja esitettäessä ilmapiirin tulisi olla turvallinen ja luottamuksellinen, jolloin lapsi voi käydä läpi monia erilaisia tunteita, kuten iloa, surua ja pelkoa (Mäki & Kinnunen 2005, 30). Nykypäivän

saduiksi voidaan nimittää myös tv-sarjoja ja erilaisia televisiolle tehtyjä ohjelmia (Alasuutari & Kytömäki 1991).

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella Muumilaakson tarinoissa esiintyviä tunteita ja niiden juonirakenteita sekä jaksoissa esiintyviä leikki-ikäisten lasten tunteita käsitteleviä teemoja. Tutkimuksen taustalla ovat pääasiassa perustunteet sekä leikki-ikäisten lasten tunteet ja niiden kehitys. Tutkimusaineistona toimii 10 jaksoa lasten tv-ohjelmasta Muumilaakson tarinoita. Analyysinä käytetään laadullista juonianalyysia. Tutkimus on rajattu perustunteisiin: ilo, suru, viha ja pelko, joiden on tutkittu olevan globaaleja perustunteita (Ekman & Cordaro 2011; Izard 2011; Levenson 2011; Nurmiraanta ym. 2009, 53; Panksepp & Watt 2011), ja jotka jo pieni lapsi kykenee ymmärtämään kasvojen ilmeiden perusteella (Pulkkinen 2002, 69; Nummenmaa 2008; Keltner ym. 2014, 197).

Tutkimus muodostuu johdannon lisäksi viidestä pääluvusta. Toinen luku käsittelee yleisesti tunteita sekä lasten tunteiden kehitystä. Luvussa kerrotaan tunteiden olemuksesta, mitä tunteet ovat. Avataan perustunteita ja millaisissa tilanteissa nämä tunteet syntyvät. Määritellään lasten tunteiden kehitystä ja kokemista. Kolmannessa luvussa käsitellään myös tunteita, mutta näkökulmana ovat sadut ja media. Luku koostuu satujen vaikutuksista lasten tunne-elämään sekä median mahdollisuuksista vaikuttaa lasten tunnekokemuksiin. Neljännessä luvussa keskityn tutkimussuunnitelmaan ja tutkimuksen toteuttamiseen liittyviin asioihin. Luku sisältää tutkimuskysymykset, tutkimuksen esivaiheen, tutkimusmenetelmän sekä käsittelee aineiston Muumilaakson tarinoita. Viides ja kuudes luku käsittelevät itse aineistoa ja sen analyysia. Viidennessä luvussa on avattu aineistosta löytyviä tunteiden juonirakenteita sekä lasten tunteisiin vetoavia teemoja. Kuudes luku käsittelee aineistoa monipuolisemmin, syvällisemmin ja on luonteeltaan pohdiskelevaa. Luku tuo esiin myös johtopäätökset. Samassa luvussa esitellään myös uudet tutkimusideat, miten tutkimusta voisi jatkaa.

Valitsin Muumilaakson tarinat tutkittavaksi aineistoksi, sillä Muumit ovat kuuluneet elämäni lähes koko ikäni ajan ja halusin tehdä tutkielman itseäni kiinnostavasta aiheesta. Lapsena animaationsarja ”Muumilaakson tarinoita” kuului ehdottomiin suosikkeihini, josta on jäänyt vahvoja muistikuvia ja tunnekokemuksia. Muistan jaksoista jääneen mieleen monia voimakkaita tunnekokemuksia, niin pelon, surun kuin ilon tunteita. Lapsena erityisesti Mörön ilmestyminen nostatti voimakkaita pelon tunteita, mutta myös helpotuksen ja selviytymisen tunteita. Muumit ovat tulleet tutuksi myös kesätyöpaikkani, Muumimaailman, kautta.

2 LEIKKI-ikäisten lasten tunne-elämä

2.1 Tunteiden olemus

Ihmisillä on tunteita heti syntymästään asti (Nummenmaa 2008; Nurmiranta ym. 2009, 53 Keltner ym. 2014, 4), jolloin jo elämän alusta ihminen kokee perustavanlaatuisia mielihyvän ja mielihyvän tunteita (Nummenmaa 2008; Keltner ym. 2014, 186), ja voi viestittää näitä tunteita kanssa ihmisille (Nummenmaa 2008). Tiettyjen tunteiden nopea kehittyminen jo varhaisessa iässä (Nummenmaa 2008; Keltner ym. 2014, 187-9) vahvistaa tunteiden olemassaolon tehtävästä keskeisenä elimistön säätelyjärjestelmänä (Nummenmaa 2008). Tunteet ovat kompleksinen kokonaisuus, sillä ne liittyvät niin subjektiiviseen kuin kontekstisidonnaiseen tasoon (Ben-Ze'ev 2000, 3), joiden tehtävänä on ympäristön arvottaminen ja toimintavalmiuksien herättäminen, jolloin tunteet eivät ole ainoastaan ihmisen sisällä tapahtuvia tiloja (Nummenmaa 2008), vaan oleellisia sen hetkisen toiminnan suunnan ja ratkaisun toteuttamisen kannalta (Nummenmaa 2008; Izard 2011; Keltner ym. 2014, 4).

Tunteet syntyvät kokemusten ja niistä saatujen merkitysten ohjaamien viestien yhdistymisestä aivosolujen verkostoissa tai ne voivat syntyä erilaisista aistimuksista ja mielikuvista (Numminen 2005, 172). Tunteita voidaan ilmaista motoris-ekspressiivisten ja biologisten järjestelmien avulla (Paaso 2008) äänenpainolla, kasvonilmeillä, asennoilla ja eleillä (Paaso 2008; Keltner ym. 2014, 86). Tunteiden pituus vaihtelee sekunneista minuutteihin (Ekman 1994a), mutta mielialat voivat sen sijaan kestää tunneista vuorokausiin (Nurmiranta ym. 2009). Tunteilla on vaikutusta kehoon (Nurmiranta ym. 2009, 53; Keltner ym. 2014, 8) ja aivoihin sekä ne välittävät tietoa yksilöstä itsestään (Nurmiranta ym. 2009, 53) ja niiden tehtävänä on myös toimia ihmisten välisinä välittäjinä (Nurmiranta ym. 2009, 53; Keltner ym. 2014, 5).

Lansdownin (1984) mukaan tunteet muodostuvat kolmesta osiosta. Ensimmäisenä on tunnetila, kuten esimerkiksi iloisuus tai pelokkuus. Toinen osio sisältää muutoksen kehon sisäisessä toiminnassa ja kolmas osio on yhteydessä kehon ulkoisiin muutoksiin, erityisesti asentoon, liikkeeseen tai kasvon ilmeisiin (Lansdown 1984, 170.)

2.2 Perustunteet

Käsitys, niin sanotuista, perustunteista ei ole yksiselitteinen, ja useat tutkijat ovat vuosien mittaan ottaneet kantaa niiden määrittelyyn ja olemassaoloon. Tämän hetkinen näkemys perustunteista tukee kuitenkin niiden olemassaoloa (Ekman & Cordaro 2011; Izard 2011; Levenson 2011, Panksepp & Watt). Perustunteiden on oletettu pohjautuvan biologiseen ja evolutiiviseen taustaan, mikä tukisi käsitystä tunteiden universaalisuudesta ja yksilöiden yhtäläisestä tavasta tulkita tunteita (Ekman & Cordaro 2011). Yksi perustunteita puoltava biologinen näkökulma perustuu kasvojen ilmeisiin ja siihen, että niitä voidaan pitää tietyissä määrin universaaleina (Ekman & Cordaro 2011), jolloin keskimäärin kaikki ihmiset kykenevät erottamaan kasvojen ilmeistä tietyt tunteet kuten ilon (Izard 1977, 241; Ekman 1994b; Pulkkinen 2002, 69), vihan ja pelon (Ekman 1994b; Pulkkinen 2002, 69), sekä niiden välittämät emotionaaliset viestit (Pulkkinen 2002, 69). Perustunteiden olemuksesta ja synnynnäisestä perusta tukevat myös vauvojen kyky ilmaista tiettyjä perustunteita jo varhain (Izard 1977, 241) sekä ymmärrys siitä, että on mahdotonta opettaa lasta tuntemaan iloa tai surua (Izard 2011).

Useat tutkijat ovat määrittäneet perustunteille tyypillisiä piirteitä. Yhtenä perustunteiden piirteenä pidetään sitä, että tunteet ovat erillisiä ja ne voidaan erottaa olennaisesti toisistaan (Ekman & Cordaro 2011; Levenson 2011). Toinen perustunteille oleellinen piirre on, että tunteen tulee olla kehittynyt mukautumisen kautta ympäristöömme, jolloin jokainen perustunne johdattaa meitä suuntaan, evoluution valossa, jossa olemme selviytyneet paremmin kuin mitä olisimme selviytyneet toisessa tilanteessa ja, jotka ovat oleellisia tavoitteen saavuttamisen kannalta (Ekman & Cordaro 2011; Levenson 2011). Perustunteille oleellista on myös niiden jatkuvuus ajasta, paikasta tai lajista riippumatta (Levenson 2011).

Perustunteiden määritelmiä on tehty useita, mutta määrittely ei ole ollut täysin yksiselitteistä ja tulokset poikkeavat tutkijasta riippuen. Tracy ja Randles (2011) vertailivat neljän eri tutkijan teoreettista ja empiiristä näkemystä perustunteista, joista oli löydettävissä niin yhtäläisyyksiä kuin eroavaisuuksiakin (taulukko 1). Monet tutkijat määrittelevät perustunteiksi ilon, surun, pelon, vihan (Ekman & Cordaro 2011; Izard 2011; Levenson 2011; Panksepp & Watt 2011; Keltner ym. 2014, 186), inhon (Ekman & Cordaro 2011; Izard 2011; Levenson 2011) ja kiinnostuksen (Izard 2011; Levenson 2011; Panksepp & Watt 2011). Perustunteiksi katsotaan tutkijasta riippuen olevan myös yllättyminen (Ekman & Cordaro 2011; Levenson 2011) ja halveksunta (Ekman & Cordaro 2011; Izard 2011). Lisäksi Levensonin (2011) mukaan

perustunteita olisivat myös rakkauden ja helpotuksen tunne, kun taas Panksepp & Watt (2011) esittävät perustunteiksi halun ja huolenpidon.

Tähän tutkimukseen valittiin yksityiskohtaisempaan tarkasteluun neljä perustunnetta, jotka sisältyvät usean tutkijan näkemykseen perustunteista. Tutkimukseen valittiin ilo (happiness/joy), suru (sadness), pelko (fear) ja viha (anger). Taulukossa 1 tutkimukseen valitut tunteet, jotka esiintyvät jokaisen tutkijan listassa perustunteista, ovat tummennettu. Kysymysmerkin sisältävät tunteet ovat kyseisen tutkijan mukaan mahdollisia perustunteita (Tracy & Randles 2011).

TAULUKKO 1.

Neljän tutkijan teoreettinen ja empiirinen näkemys perustunteista (Tracy & Randles 2011)

Izard	Panksepp & Watt	Levenson	Ekman & Cordaro
Onnellisuus	Leikki (ilo)	Mielihyvä	Onnellisuus
Suru	Paniikki/suru	Suru	Suru
Pelko	Pelko	Pelko	Pelko
Viha	Raivo	Viha	Viha
Inho		Inho	Inho
Kiinnostus	Kiinnostus	Kiinnostus?	
Halveksunta?			Halveksunta
	Halu	Rakkaus?	
	Huolenpito	Helpotus?	Yllättynyt

Perustunteille on ominaista usein erityiset äänensävyt, intonaatiot (Denham 1998, 23) ja kasvonilmeet (Denham 1998, 23). Ilon tunne määritellään yhdistelmänä hymyjä (Izard 1977, 241; Lansdown 1984, 171; Denham 1998, 24), tuikeita silmissä (Izard 1977, 241), naurua ja rentoa äänensävyä (Denham 1998, 24). Vastakohtaisesti, surun tunnusmerkkinä pidetään itkua (Denham 1998, 24; Widen & Russell 2008) kulmakarvojen sisäreunan nostoa, alaspäin kääntyviä huulia ja hidasta tasaäänistä puhetta (Denham 1998, 24). Vihan tunne tunnustetaan lasketuista kulmakarvoista, tuijotuksesta, jännittyneestä alahuulesta (Izard 1977, 330; Denham 1998, 24), yhteen puristettujen hampaiden näyttämisestä, laajentuneista sieraimista, mahdollisesta kasvojen punertamisesta (Izard 1977, 330) sekä nopeasta, töykeästä ja usein kovaäänisestä puheesta (Denham 1998, 24). Pelon tunnetta ilmaisevat jännittyneet, yhteen vedetyt, suorat, koholla olevat kulmakarvat (Izard 1977, 364; Denham 1998, 24), horisontaaliset rypyt otsassa, jännittynyt silmän alaluomi, ylösvedetty yläluomi, jännittynyt auki oleva suu (Izard 1977, 364) sekä korkea äänensävy (Denham 1998, 24).

Ilo (happiness/joy). Ilon tunnetta ilmenee usein tilanteissa, jotka edistävät tai tukevat yksilön merkittävien tavoitteiden saavuttamista (Izard 1977, 243; Keltner ym. 2014, 187). Izardin (1977, 240-4) mukaan iloa pidetään tunteena, jossa yksilö kokee luottamusta, merkityksellisyyttä tai olevansa rakastettu. Ilolle ovat olennaista yksilöllinen merkitys ja itseluottamus, jotka mahdollistavat yksilölle tunteen elämässä pärjäämisestä. Iloon yhdistetään vähintään hetkellinen, tyytyväisyyden ja hyväksymisen tunne itseä, muita ihmisiä ja ympäristöä kohtaan. Ilon on myös tutkittu kumpuavan negatiivisten tunteiden seurauksena, jolloin negatiivisen tunteen, kuten pelon tai surun tunteen kadotessa, ilmenee ilon tunnetta. Ilon tunnetta voi seurata myös liikunnan, syömisen tai juomisen jälkeen tai asioista, jotka vähentävät yksilön elämässä olevaa pelkoa, häpeää, stressiä tai vihaa. Myös tilanteet, jossa yksilö pitkän erossa olon jälkeen palaa jonkin hänelle tärkeän ihmisen tai asian luo, johtavat usein ilon tunteeseen. Ilon tunne tapahtuu myös usein spontaanisti ja suurin riemun tunne voidaan kokea suunnittelemattomissa tilanteissa ja odottamatta (Izard 1977, 239, 240- 4.)

Suru (sadness). Surun tunne ilmenee asian tai henkilön menetyksessä (Izard 1977, 285; Widen & Russell 2008; Ekman & Cordaro 2011; Keltner ym. 2014, 187), johon on hyvin kiintynyt, esimerkiksi rakkaan lapsen, vanhemman tai puolison kuolema (Izard 1977, 304; Ekman & Cordaro 2011). Erityisesti lapsi kokee surun tunnetta myös tilanteissa, jolloin hän uskoo, että tavoitteen toteutuminen on mahdotonta (Levine 1995, 697), tai jäädessään vaille jotakin, mitä hän haluaa (Wellman ym. 2000). Surun tuloksena tuntuu pahalta, liike hidastuu (Widen & Russell 2008) sekä esiintyy kyynelehtimistä ja vetäytymistä (Denham 1998, 24; Widen & Russell 2008). Suruun sisältyy luopuminen, mutta se voi muuttua kärsimykseksi ja menetyksen vastustamiseksi ja sitten muuttua takaisin suruksi (Ekman & Cordaro 2011).

Viha (anger). Vihaa ilmennetään usein tilanteissa, jotka ovat yksilön tavoitteita vastaan (Izard 1977, 329; Levine 1995; Keltner ym. 2014, 187). Vihan tunne on turhautumisen ilmentymä (Keltner ym. 2014, 191), joka yhdistetään aggressiiviseen käytökseen (Denham 1998, 24), jonka katsotaan johtuvan yksilön tavoitteiden (Izard 1977, 330; Lansdown 1984, 174; Ekman & Cordaro 2011; Keltner ym. 2014, 191) tai toiminnan fyysisestä tai psyykkisestä estämisestä (Izard 1977, 330; Lansdown 1984, 174; Ekman & Cordaro 2011), joko toisen henkilön tai asian toimesta tai johtuen omasta heikkoudesta (Lansdown 1984, 174) tai kykenemättömyydestä (Izard 1977, 330; Lansdown 1984, 174). Vihan voi myös laukaista henkilö, joka yrittää vahingoittaa fyysisesti tai psyykkisesti yksilöä tai henkilöä, josta tämä välittää (Ekman & Cordaro 2011). Vihan tunteen syntyminen sisällyttää usein

henkilökohtaisen loukkauksen, esimerkiksi yksilöä hyväksikäytetään tai pakotetaan tekemään jotain vastoin hänen omaa tahtoa (Izard 1977, 330). Toisin kuin ilon tunteen ilmeneminen, vihan ilmeneminen tarvitsee yksilön tietoisuuden omista tavoitteistaan ja siitä, että yksilö ei voi päästä tavoitteeseensa (Keltner ym. 2014, 191.) Oli kyse sitten esteen poistosta tai harmin tuottajan pysäyttämisestä, viha sisältää usein toiveen kohteen satuttamisesta (Ekman & Cordaro 2011). Vihan on katsottu olevan tunnereaktio esteitä kohtaan (Keltner ym. 2014, 191).

Pelko (fear). Maailmassa on lukuisia pelkoa aiheuttavia asioita, tapahtumia ja tilanteita, jotka koetaan uhkaaviksi (Izard 1977, 356). Pelko yhdistetään pakenemiseen (Ekman 1994b, Denham 1998, 24; Widen & Russell 2008; Ekman & Cordaro 2011) tai jähmettymiseen (Widen & Russell 2008; Ekman & Cordaro 2011), jolloin perinteisesti vaara uhkaa (Widen & Russell 2008; Ekman & Cordaro 2011) ja henkilö tuntee itsensä onnettomaksi (Widen & Russell 2008). Pelon laukaiseva uhka voi olla niin fyysinen kuin psyykinen (Ekman & Cordaro 2011). Pelkoa voi aiheuttaa myös jonkin turvallisuutta ilmentävän tekijän poissaolo (Izard 1977, 356). Pelon tunne saattaa johtaa vihan tunteeseen (Ekman & Cordaro 2011).

2.3 Leikki-ikäisen lapsen emotionaalinen kehitys

Tunteet ovat keskeisiä lapsen ihmissuhteissa, hyvinvoinnissa, itsensä tuntemisessa sekä moraalisisessa herkkyydessä ja ovat tiukasti yhteydessä heidän kasvavaan maailman kuvaansa, jossa he kasvavat (Dunn 1998). Ikäjakson, kahdesta viiteen vuoteen, aikana lapsen kehityksessä tapahtuu edistystä päivittäin niin puhumisessa, ajattelussa, juoksemisessa ja hyppimisessä kuin yhdessä leikkimisessä (Denham 1998, 9). Lapsen oppiessa kielen, käyttäytyminen muuttuu niin älyn kuin tunne-elämän osalta (Piaget 1988, 37). Näinä ikävuosina lapsen emotionaalisissa kyvyissä tapahtuu monia muutoksia (Denham 1998, 9), joista yksi on ihmisten välisten tunteiden kehittyminen kuten sympatia, antipatia ja kunnioitus (Piaget 1988, 38). Kehittyneempi aivotoiminta on erittäin tärkeä tunnekokemuksille, joihin vaikuttavat usein motivaatio ja ajattelu yhdessä (Denham 1998, 6).

Tunteiden kehityksestä lapsen ensimmäisen elinvuoden aikana on löydettävissä kolme toisistaan hieman eroavaa teoriaa. Ensimmäinen, differentiaalinen tunne -teoria, perustaa tunteiden kehityksen kypsyymiseen ja tietyyntyyppiseen kanssakäymiseen, jotka johtavat erilaisiin tunteisiin. Sen sijaan erilaistumisteorian taustalla on, että lapsi syntyy kahden perustunnetilan kanssa, negatiivisen ja positiivisen. Myöhemmin kehityksen aikana nämä kaksi

tunnetilaa erilaistuvat muun muassa ilon, surun, vihan ja pelon tunteiksi. Kolmas, funktionaalinen teoria, käsittää tunteet suhdeprosesseina, joilla lapset perustavat, muuttavat ja ylläpitävät suhteitaan ympäristön, erityisesti huoltajien, sisarusten ja muiden ihmisten kanssa, jolloin tunteet nähdään ennen kaikkea sosiaalisina tekijöinä (Keltner ym. 2014, 186-7.)

Sosioemotionaaliseen osaamiseen kuuluu keskeisesti tunteiden ilmaiseminen, säätely, tunnistaminen ja niiden nimeäminen, jotka kehittyvät ensimmäisten ikävuosien aikana, ja jolloin luodaan perusta yksilön myöhemmälle tunteiden kokemiselle (Numminen 2005, 172). Sen sijaan tunteiden tunnistaminen, nimeäminen ja niiden ymmärtäminen muodostavat tunnetiedon, jonka kehityksellä on todettu olevan yhteys lasten auttamiskäyttäytymiseen ja toverisuhteisiin ja, jonka on todettu myös olevan perustana tunteiden säätelyn kehityksessä (Paaso 2008).

Lapset oppivat tunteista samalla tavoin kuin muistakin asioista, erilaisten ilmiöiden kautta (Hyson 2004, 55). Esimerkiksi, aikuisten tavoin, lapsi voi tunnistaa, että tietyssä ympäristössä voidaan ilmaista useita erilaisia tunteita ja voidaan samaistua syy-seuraus-tekijöihin, jotka aiheuttavat heidän itse kokemiaan tunteita (Denham 1998, 11). Lapsen on mahdollista oppia positiivisesti paljon tunteista ilman aikuisten ohjaamista (Hyson 2004, 54), mutta lapsen emootioiden kehitys voi myös tapahtua tietoisien opettamisen kautta, esimerkiksi millaisia käyttäytymisen seurauksia lasten tulisi huomioida ja mitä heidän pitäisi oppia säätelemään ja ennakoimaan (Korkiakangas 2008). Lapsen opetellessa tunteita, tulisi lapsen kanssa vuorovaikutuksessa olevien ihmisten nimetä lapsen kokemat tunteet (Denham 1998, 23).

Lapsen varhaisimmat tunnekokemukset ilmenevät perheen yhteydessä, jolloin perheellä on merkittävä rooli lapsen kehityksessä ymmärtää tunteita (Laible & Thompson 1998). Ensisijaiset sosiaaliset kontaktit ovat lapsen vanhemmat (Denham 1998, 11), joiden kanssa jaetut kokemukset ovat tärkeitä, sillä vanhemmat auttavat lasta nimeämään ja ymmärtämään asioita (Salokoski & Mustonen 2007, 18). Vanhempien malli, opastus, ja mahdolliset reaktiot lasten tunteisiin myötävaikuttavat lasten omia ilmaisumuotoja, tunteiden ymmärtämistä ja selviytymistä omien ja muiden tunteiden kanssa, jolloin lapsi oppii vaihtelevien sosiaalistavien tekijöiden kautta paljon sopivasta tunteiden ilmaisusta, tunneilmaisujen ja tilanteiden luonteesta, keinoista selviytyä tunteista, ja jopa mahdollisia reaktioita muiden positiivisiin ja negatiivisiin tunteisiin (Denham 1998, 11). Vanhempien tunteiden ilmaisutavalla ja lasten tunteiden säätelyllä on todettu monensuuntaisia yhteyksiä, jolloin vanhempien myönteiset ja

kielteiset tunteiden ilmaukset liittyvät monella tapaa lasten tunteiden ilmaisun voimakkuuteen (Paaso 2008). Näin perheet, jotka ilmaisevat enemmän tunteita, tarjoavat lapselle paremmat mahdollisuudet kehittää tunteiden ymmärtämistä, kuin vähän tunteita ilmaisevat perheet, kuitenkin riippuen tunteiden ilmaisumuodosta (Hyson 2004, 54).

Tunteiden ilmeneminen. Kehityksen eri vaiheissa ilmenee erilaisia tunteita ja pienet lapset kykenevät jo harvakseltaan ilmaisemaan (Izard 2011) ja tunnistamaan perustunteita niin itsessään kuin muissa (Denham 1998, 24). Perustunteet ovat varhaiskehityksen avaintekijöitä, sillä ne toimivat rakennusaineksina muutamille tunnemalleille (Izard 2011) ja perustunteiden ilmaisut ovat tärkeitä signaaleja niin lapsen koettavaksi kuin muille ihmisille (Denham 1998, 24).

Keltnerin ym. (2014, 188- 91) mukaan itku on lapsen ensimmäinen tunneilmaisu ja sitä ilmennetään heti syntymästä lähtien. Toisena tunneilmaisuna pidetään inhoa, jota vauvat ilmaisevat esimerkiksi happamasta mausta johtuen. Ilon on tutkittu ilmenevän jo varhaisessa vaiheessa noin kahden kuukauden ikäisenä (Lavelli & Fogel 2005, Keltnerin ym. 2014, 191 mukaan). Vihan tunne taas on havaittu noin 4-kuukauden ikäisillä vauvoilla (Razza ym. 2011; Keltner ym. 2014, 189), samoin kuin varsinainen surun tunne. Pelon tunne koetaan muita tunteita myöhemmin, vasta noin seitsemän kuukauden ikäisenä, kuin myös yllättymisen tunne, joka koetaan noin 11 kuukauden ikäisenä. Perustunteiden jälkeen, toisena ikävuotena, alkavat kehittyä sosiaaliset tunteet, kuten empatia tai nolostuminen. Kolmevuotiaana lapsi omaa jo merkittävän tunnerepertuaarin (Keltner ym. 2014, 188 -91.)

Tunteiden tunnistaminen. Nummenmaan (2010) mukaan kyetään ymmärtämään muiden ihmisten tunteita, tulee osata tunnistaa heidän tunneilmaisuja. Vauvoja lukuun ottamatta tyypillinen tunteiden ilmaisun keino ovat kasvonilmeet. Kyky erottaa erilaiset kasvonilmeet toisistaan kehittyy noin puolen vuoden iässä. Tunneilmaisujen erottelukyky kehittyy hyvin varhain, sillä se on erittäin tärkeä vuorovaikutuksellinen valmius. Vauvalle on tärkeää tunnistaa ja seurata aikuisten tunneilmaisuja, sillä ilmeet voivat auttaa vauvaa ymmärtämään, mitkä ympäristön asioista ovat haitallisia ja mitkä hyödyllisiä (Nummenmaa 2010.)

Jotkin tunteet kuten ilo, suru ja viha, ovat helpompia tunnistaa kasvojen ilmeistä kuin toiset tunteet, kuten pelko ja hämmästys, jotka on koettu haastavimmaksi erottaa toisistaan (Widen & Russell 2008). 3-vuotiaiden lasten on tutkittu tunnistavan onnellisuuden ja vihaisuuden tunteet

kasvonilmeistä, kun taas 4-vuotiaat tunnistavat jo pelon ja surullisuuden (Paaso 2008). Lasten tunteiden nimeämisen vaikeus voi johtua tunteen puuttumisesta sanavarastosta (Widen & Russell 2008).

Tunteiden ymmärtäminen. Lapsella on synnynnäinen kyky ymmärtää perustunteita (Korkiakangas 2008, Nummenmaa 2010), sillä ne toimivat perustavanlaatuisina suojelemekanismeina, jolloin niiden on oltava toimintavalmiita heti syntymän jälkeen (Nummenmaa 2010). Emootioiden eli lyhytaikaisten tunnereaktioiden ymmärtämiseen ja käsitteellistämiseen vaikuttavat lasten havainnot omista mielentiloista, lasten havainnot muiden emotionaalisista reaktioista, kuten ilmeistä, sekä tietoinen valistaminen, kuten aikuisten puheet sosiaalisessa tilanteessa (Korkiakangas 2008). Empiiristen tutkimusten mukaan 2- ja 3-vuotiaat lapset ovat tietoisia omista tunteistaan, perustuen lasten kykyyn nimetä tunteita sekä kuvailla omia tuntemuksiaan sekä pystyvät myös käsittämään tunteet menneessä, nykyisessä ja tulevassa (Saarni ym. 1998, 260).

Minkälaisia perusasioita lasten tulisi oppia ymmärtämään tunteista? Hyson (2004, 53) on listannut viisi perusasiaa, jotka lasten tulisi tietää tunteista. Ensimmäisenä lapsen tulee tietää, että jokaisella on tunteita. Toisena hänen tulee ymmärtää, että tunteet nousevat erilaisista tilanteista. Kolmas perusasia käsittää tunteiden ilmaisun ja sen, että on olemassa erilaisia tapoja niiden ilmaisuun. Neljänneksi lapsen tulee oppia, että kaikki eivät tunne kaikista asioista samoin kuin lapsi itse. Viimeiseksi lapsen tulisi ymmärtää, että hän pystyy itse vaikuttamaan omiin ja muiden tuntemuksiin (Hyson 2004, 53.)

Lasten ymmärrys tunteista ei tapahdu nopeasti tai automaattisesti ja erityisesti pienimpien lasten kyky ymmärtää syitä toisen iloon, suruun tai vihaan on hyvin rajallinen (Hyson 2004, 53- 4). Sen sijaan vanhempien esikouluikäisten lasten tunteiden ilmaisu ja ymmärtäminen eroaa nuorempien lasten tunteiden käsittelystä, esimerkiksi 4-vuotiaan lapsen nähdessä toisen lapsen itkevän, lapsi ei todennäköisesti ala itse itkemään, vaan ennemmin kysyy, miksi toinen lapsi itkee (Denham 1998, 10). Monisyisten emootioiden, kuten syyllisyyden, häpeän tai ylpeyden, ymmärtäminen kehittyy usein vasta esikoulu- ja kouluikäisille lapsille, sillä sosiaalisten emootioiden ymmärtäminen vaatii moraalista järkeilyä ja sen kehittymistä (Korkiakangas 2008). Tämän ikäluokan lapset kokevat kehitystä tunteiden syy-seuraus-suhteen sekä niiden monimutkaisuuden ymmärtämisessä (Denham 1998, 10). Monisyiset tunteet vaativat lapselta kykyä tunnistaa sosiaalisia sääntöjä ja poikkeamia näistä säännöistä kuin

myös ennakoimista toisten reaktioista näihin poikkeamiin, esimerkiksi tilanteessa, jossa kasvojen ilmeet ja tilanne ovat ristiriidassa, pieni lapsi perustaa tulkintansa emootiosta kasvojen ilmeisiin ja näin ollen tilanteen sosiaaliset yhteydet jäävät huomiotta (Korkiakangas 2008). Myös hieman vanhemmat lapset kokevat ongelmalliseksi ymmärtää tunteiden aiheuttajan tuntemattomassa ympäristössä tai tilanteessa, jossa toisen ihmisen tunteet eroavat lasten omista tunteista (Hyson 2004, 54). Kehittyneempi tunteiden tulkinta sisällyttää näin ollen tunteiden reflektoinnin tilanteisiin (Korkiakangas 2008), jolloin lasten tunteiden ymmärtämistä tulisi tukea ympäristöllä, jossa lapsi voi kokea, tarkkailla ja ilmaista tunteita ja olla virittynyt opettavaisille hetkille päivän aikana (Hyson 2004, 53- 4). Tunteiden ymmärtämiseen omat haasteensa voivat tuoda myös kehitykselliset rajoitukset, perhe, ympäristö sekä kulttuurilliset eroavaisuudet (Hyson 2004, 54).

Tunteiden nimeäminen ja toisten ihmisten tunteiden tunnistaminen. Lapsilla on kyky ilmaista tunteisiin liittyviä sanoja jo varhain (Harris 1989). Tunteiden sanavaraston nopea kehittyminen liittyy kielen tehokkaaseen kehittymiseen 2- 3-vuoden iässä (Nummenmaa 2010), jolloin lapset voivat käyttää joitakin emootioihin liittyviä ilmaisuja jo toisena elinvuotenaan heti puhumaan opittuaan (Harris 1989). Lapsen opittua puhumaan ja ymmärtämään kieltä, hän oppii samalla käsittelemään omia ja muiden tunteita verbaalisesti (Nummenmaa 2010). Kolmen vuoden ikäiset lapset erottavat jo useita emootioita, puhuvat joistakin tunteista ja kyselevät omien tunteidensa syitä (Harris 1989) sekä pystyvät kuvailemaan ja pääättelemään, miten erilaiset tunteet vaikuttavat muihin ihmisiin (Nummenmaa 2010). Kun tämän ikäiselle lapselle kerrotaan tarina, jossa päähenkilö joko, onnistuu tai epäonnistuu päämäärässään, pystyy hän pääättelemään onnistumisen aiheuttavan positiivisia ja epäonnistumisen aiheuttavan negatiivisia tunteita (Harris ym. 1989). Kykyä omien ja toisten tunteiden tunnistamiseen ja käsittelyyn kutsutaan emotionaaliseksi kompetenssiksi, mikä kehittyy koko lapsuusiän ajan (Nurmiranta ym. 2009, 55).

Zimmerin (2001) mukaan 3- 4-vuotiaalle lapselle käsitys muiden tunteista ja toisen asemaan meneminen on vielä haastavaa. 3-vuotiaalla on jo kyky tunnistaa muiden tunteita, mutta hän ei vielä kykene asettumaan toisen asemaan ja omaksumaan tämän näkökulmaa. 4-vuotias lapsi sen sijaan alkaa huomata erilaisia näkökulmia ja ymmärtää, että ihmisten ajatukset vaihtelevat tilanteen mukaan. Lapsi on noin kuuden vuoden iässä kykeneväinen heijastamaan omaa toimintaansa muiden näkökulmasta sekä aavistamaan oman toimintansa aiheuttamat reaktiot

toisissa ja sopeuttamaan oman käyttäytymisensä niihin. Aavistamalla muiden ihmisten reaktion lapsi pystyy sopeuttamaan niihin omaa käyttäytymistään (Zimmer 2001, 29.)

Lapset alkavat 4- ja 5-vuoden iässä osoittaa ymmärrystä siitä, että uskomuksilla ja odotuksilla on merkittävä vaikutus siihen, mitä joku tuntee (Saarni ym. 1998, 261). Harrisin ym. (1989) tutkimuksessa kerrottiin eri-ikäisille lapsille tarina elefantista, joka rakasti maitoa. Kertomuksen lopussa, elefantille tarjottiin pullo Coca-Colaa ja lasten tuli pohtia, miltä se elefantista tuntui. Alle nelivuotiaat lapset, jotka pitivät itse Coca-Colasta, olivat sitä mieltä, että elefantti tulisi iloiseksi saadessaan heidän lempijuomaansa. Sen sijaan yli neljävuotiaat lapset ymmärsivät, että tunteet eivät toimi kaikkien kohdalla samalla tavalla. Näin ollen elefantista tulikin surullinen, sillä se ei saanut omaa mielijuomaansa vaan lasten mielijuomaa (Harris ym. 1989.)

Korkiakankaan (2008) mukaan tulkinnat tunteista liittyvät käyttäytymiseen yksittäisessä tilanteessa tietyllä hetkellä. Arkisessa ajattelussa emootiot koetaan useimmiten ulkoisesti syntyneiksi, toisin kuin persoonallisuutta kuvaavat käyttäytymispiirteet, kuten ahkera, ystävällinen tai tyhmä, jotka tulkitaan lähtevän henkilön sisäisistä tekijöistä. Esikouluikäiset osaavat jo käyttää erilaisia piirreilmaisuja kuten hyvä, paha, kiva, kiltti ja tuhma, jotka ovat yhdenlaisia tulkintoja emootioista, sillä ne liittyvät kokonaisvaltaisesti henkilöön tilanteessa (Korkiakangas 2008.)

Lapsen tunne-elämässä tapahtuu monia muutoksia heti syntymästä lähtien. Muutoksia ja kehitystä tapahtuu niin tunteiden ilmaisun, kokemisen, ymmärtämisen ja tunnistamisen tasolla. Taulukossa 2 on esitetty joitakin lapsen tunne-elämässä tapahtuvia muutoksia ikäkohtaisesti.

TAULUKKO 2. Lapsen tunne-elämässä tapahtuva kehitys (0-6v)

Lapsen ikä	Tunne-elämässä tapahtuva kehitys
0-1v	<p>Tunteet – ensimmäinen kieli- ja merkkijärjestelmä (Keltner ym. 2014)</p> <p>Itkeminen – ensimmäinen tunneilmaisu (Keltner ym. 2014)</p> <p>Ilmaisee ilon, vihan, pelon (Izard 1977; Keltner ym. 2014) surun, inhon ja yllättyneisyyden tunteita (Keltner ym. 2014)</p> <p>Synnynnäinen kyky ymmärtää perustunteita (Korkiakangas 2008)</p> <p>Kyky erottaa kasvonilmeet toisistaan (Nummenmaa 2010; Keltner ym. 2014)</p> <p>Muodostavat kategorian hymystä, mutta eivät ymmärrä sen merkitystä (Keltner ym. 2014)</p>
1-2v	<p>Tunteet jakautuvat onnellisiin ja onnettomiin (Widen & Russell 2008)</p> <p>Ymmärtävät halun toteutumisen johtavan positiiviseen ja toteutumattomuus negatiiviseen tunteeseen (Widen & Russell 2008)</p> <p>Pettymykset synnyttävät kielteisiä tunteita (Keltner ym. 2014)</p> <p>Ymmärtävät vihan, pelon ja muita negatiivisia tunnekategorioita (Widen & Russell 2008)</p> <p>Lapsen tunne, joka on nimetty vihaksi voi sisältää kaikki negatiiviset tunteet, mutta kategoria kapenee iän myötä (Widen & Russell 2008)</p> <p>Sosiaaliset tunteet, kuten häpeä ja nolostuminen, alkavat kehittyä (Keltner ym. 2014)</p>
2-3v	<p>Tunnesanavaraston kehittyminen (Keltner ym. 2014)</p> <p>Omien ja toisten tunteiden käsittely sanallisesti (Harris 1989; Levine 1995; Keltner ym. 2014)</p> <p>Ymmärtävät millaiset tapahtumat yleensä aiheuttavat tunteita (Nummenmaa 2010)</p> <p>Tietoisia omista tunteistaan (Saarni ym. 1998)</p> <p>Kyky tunnistaa muiden tunteita (Zimmer 2001; Nurmiranta ym. 2009)</p> <p>Tunnistaa onnellisuuden ja vihaisuuden tunteet kasvonilmeistä (Paaso 2008)</p> <p>Tunteiden ilmaisu hyvin erilaistunutta (Denham 1998)</p> <p>Ei kykene asettumaan toisen asemaan ja omaksumaan tämän näkökulmaa (Zimmer 2001)</p> <p>Käsitys tunteesta menneessä, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa (Saarni ym. 1998)</p>
3-5v	<p>Tunnistavat onnellisuuden, vihan, pelon ja surullisuuden tunteet (Paaso 2008)</p> <p>Alkaa erottaa negatiivisia tunteita toisistaan, vihasta eroaa ensin suru, sitten pelko ja lopulta inho, vaikka saattaa vielä sekoittaa inhon vihaan. (Widen & Russell 2008)</p> <p>Ymmärrys siitä, että uskomukset ja odotukset vaikuttavat toisten tuntemuksiin (Saarni ym. 1998)</p> <p>Nolouden tunteen kokeminen (Lansdown 1984)</p> <p>Toisen asemaan meneminen haastavaa (Zimmer 2001)</p>
6v	<p>Erottaa jo melko varmasti inhon vihasta (Widen & Russell 2008)</p> <p>Monimutkaisten tunteiden (empatia, tyytyväisyys, syyllisyys, häpeä) kokemukset, ilmaisu ja ymmärtäminen kehittyvät (Denham 1998; Korkiakangas 2008)</p> <p>Osaavat käyttää erilaisia piirreilmaisuja kuten hyvä, paha, kiva, kiltti tai tuhma, jotka ovat ikäänlailla tulkintoja emootioista (Korkiakangas 2008)</p> <p>Kyky huomioida muiden ihmisten näkökulmia (Denham 1998; Keltner ym. 2014)</p> <p>Lapset voivat jakaa positiivisia ja negatiivisia tunteita keskenään (Denham 1998)</p>

2.4 Perustunteita aiheuttavat tilanteet ja kontekstit

Pyydettyäessä kolmevuotiaita lapsia sovittamaan yhteen tarinoissa tai elokuvissa kuvattuja tilanteita tunnesanoihin tai ilmeisiin, he osaavat erottaa iloiset tilanteet, esimerkiksi lahjan saamisen, tilanteista, jotka on suunniteltu herättävän negatiivisia tunteita kuten vihaa, surua tai pelkoa (Levine 1995). Jo alle kaksivuotiaat lapset kokevat onnellisuuden tunnetta voimakkaammin antaessaan toiselle lahjan kuin itse sellaisen saadessaan (Aknin ym. 2012). Wellmanin ym. (2000) mukaan 2,5-vuotias lapsi ymmärtää halun yhteyden tunteisiin. Henkilön saadessa jotain, mitä henkilö kovasti haluaa, aiheuttaa onnellisuuden tunteen. Sen sijaan mikäli henkilö haluaa jotain, mutta ei saa sitä, aiheuttaa tämä joko vihan tai surun tunteita. Tilanteet jotka kolmevuotias kokee aiheuttavan pelkoa, kuten mörkö tai kummitus, eroavat merkittäväsi tilanteista, jotka aiheuttavat vihaa tai surua, kuten rikkinäinen lelu (Trabasso ym. 1981, Levenin 1995 mukaan).

Tilanteiden ennalta arviointi aiheuttaa tunteita. Lasten kohdalla ennakoarvio tilanteessa, jossa lapsen tavoite, äidin läsnäolo, toteutuu näkemällä äiti jatkuvasti, ilmaisee lapsi tällöin ilon tunnetta. Kun taas päinvastainen tilanne, äidin lähteminen, aiheuttaa lapsessa surun tunteen. Jos taas äidin lähteminen on mahdollista, mutta epä tietoisista, aiheuttaa se lapsessa pelon tunnetta surun sijaan (Keltner ym. 2014, 191.) Sen sijaan vihan puuskia, joiden esiintyvyys huipentuma on noin kahden vuoden iässä, ilmennetään pieniin fyysisiin epämukavuuksiin (Lansdown 1984, 174).

Levenin (1995) mukaan aikaisemmissa tutkimuksissa 6- ja 7-vuotiailla lapsilla on vaikeuksia erottaa vihaa herättävät hypoteettiset tilanteet surua herättävistä tilanteista. Levenin (1995) tutkimuksesta kävi ilmi, että tarkoituksenmukainen harmi ei ollut piirre, jonka lapset olisivat erottaneet vihan surusta. Yksi selitys tälle voi olla se, että lapsilta puuttuu tietoa näiden kahden tunteen eroista. Toinen teoria tälle on, että emotionaalisen vasteen odotetaan määrittävän lapsen tilanteen tulkinnasta sen sijaan, että kyseessä olisi itse tilanne. Saman tilanteen voi ennustaa herättävän joko vihaa tai surua riippuen tilanteen näkökulmasta. Lapset ennustivat vihan tunnetta useimmiten silloin kun he uskoivat, että päähenkilö pystyisi muuttamaan epämieluisan tilanteen ja saamaan takaisin tavoitteensa, ja kun lapset keskittyivät henkilöön tai tilanteeseen, joka aiheutti epämieluisan tilanteen. Lapset ennustivat surua useimmiten kun he uskoivat, että tavoitteen toteutuminen oli mahdotonta ja keskittyivät menetyksiin jotka aiheutuisivat tuloksena. (Levine 1995.)

Kolmevuotias lapsi kokee tilanteiden johtavan vihaan tai suruun paljon harvemmin kuin muihin tunteisiin. Tilanteet, jotka kolmevuotias kokee aiheuttavan vihaa tai surua limittyvät huomattavasti (Trabasso ym. 1981, Levine 1995 mukaan.) Esitettäessä hypoteettisia tilanteita, lapset eivät luotettavasti tunnista kuvailtujen kertomusten, esimerkiksi joutua toisen lapsen lyömäksi, herättävän vihaa ennen kuin vasta yli 5-vuotiaana. Samoin tilanteissa, joiden tulisi herättää surun tunteita, esimerkiksi lemmikin menettäminen, koettiin jatkuvasti surullisena vasta noin kuusi ja puoli -vuotiaana (Levine 1995.)

Levine (1995) tutki miten ja millaisissa tilanteissa lapset erottivat vihan ja surun tunteen. Tutkimuksesta ilmeni, että päiväkotikäiset lapset erottivat vihan ja surun riippuen heidän omista uskomuksistaan tavoitteen saavuttamisessa. Kuten ennustettiin, lapset ilmaisivat herkemmin vihaa tilanteissa, joissa tavoitteen saavuttaminen oli mahdollista. Surua taas ilmaistiin, jos tavoite koettiin mahdottomaksi saavuttaa. Huomioitavaa oli, että tavoitteen saavuttamisen mahdollisuus määräytyi lapsen omista uskomuksista, ei ennalta määrätystä episodin ratkaisusta. Lasten tunnevalintaan vaikuttivat myös luotaantyöntävät olosuhteet sekä menetykset. Vihaa koettiin luotaantyöntävissä tilanteissa, kun taas surua menetyksissä (Levine 1995.)

Pelko on muita tunteita ikäsidonnisempi, jolloin tietyssä iässä esiintyy tietynlaisia pelkoja (Lansdown 1984, 171; Sarafino 1986, 20) Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että esimerkiksi neljävuotiaalla on omat pelkonsa ja kaksivuotiaalla omat (Lansdown 1984, 171) vaan lapsen pelko on yksilöllistä, yksi saattaa pelätä kovia ääniä, kun taas toinen ei (Sarafino 1986, 20-1). Sarafinon (1986, 20-1) mukaan lasten pelkojen kehityksessä voidaan nähdä siirtymä spesifisistä peloista yleisempiin pelkoihin. Varhaislapsuudessa pelkoa aiheuttavat erilaiset tapahtumien kohteet, kun taas aikuisuudessa suurimmat pelot muodostuvat erilaisista teemoista. Voidaan myös sanoa, että tytöt ovat yleisesti poikia pelokkaampia iästä riippumatta. Yhteiskunta edellyttää erilaista käytöstä pojilta ja tytöiltä. Tyttöjen pelkääminen ja itkeminen on hyväksyttävämpää kuin poikien (Sarafino 1986, 20- 1.) Lapsuusajan pelkoja saatetaan helposti aliarvioida, eikä niiden koeta omaavan negatiivista yhteyttä lapsen normaaliin kehitykseen, vaan niitä pidetään usein yleisinä, hetkellisinä ja väliaikaisina (Korhonen 2008, 46).

Lapsen ensimmäisen elinvuoden aikana vieraiden pelon on tutkittu olevan yleisintä, jonka lapsi kehittää noin 5-12kk kuukauden iässä (Lansdown 1984, 171; Sarafino 1986, 23). Lansdownin (1984) mukaan tässä iässä lapsi on oppinut, että toinen ihminen on vieras, mutta

ei ole vielä oppinut, että vieras ei välttämättä tarkoita uhkaa. On todettu, että lapsi pelkää vieraita lapsia vähemmän kuin aikuisia sekä vieraita naisia vähemmän kuin miehiä. Pelkoa vähentää myös, jos vieras henkilö liikkuu hitaasti. Suurin osa lapsista kehittyy niin, että he ovat tietoisia vieraudesta, mutta eivät enää ujoja, kunhan ystävällinen vuorovaikutus on syntynyt. Toiset sen sijaan pysyvät ujoina, sillä ujouden ylittämiseen tarvitaan kokemus suhteesta vieraan kanssa ja ilman tätä kokemusta ei ole mahdollista päästä ujoudesta. Ujous jatkuu joskus jopa aikuisikään asti (Lansdown 1984, 171- 2.) Vieraiden pelon lisäksi 7-12 kuukauden ikäiset lapset pelkäävät erityisesti kovia ääniä ja äkkinäisiä liikkeitä (Salapatek 1970, Keltner ym. 2014, 195 mukaan).

Lasten pelkojen huippukausi ajoittuu toisen ja kuudennen ikävuoden väliin (Lansdown 1984, 172), jolloin lapsilla on voimakas mielikuvitus ja välillä on vaikea erottaa todellisuus ja fantasia (Sarafino 1986, 21). Lapset kykenevät tällöin tunnistamaan, että jokin saattaa olla vaarallinen, mutta eivät vielä ymmärrä, että pelkoon ei sisälly henkilökohtaista uhkaa. Voidaan yleistää joitakin lapsen pelkoa aiheuttavia asioita, jotka koskevat keskimäärin kaikkia lapsia (Sarafino 1986, 20.) Lapsuusajan yleisimpinä pelon aiheuttajina pidetään niin vieraita paikkoja, esineitä (Lansdown 1984, 171) kuin henkilöitä (Lansdown 1984, 171; Lahikainen ym. 2003, 92). Lapsia pelottavia asioita ovat myös kipu (Lansdown 1984, 171; Lahikainen ym. 2003, 92), pimeys (Lansdown 1984, 171; Sarafino 1986, 21-2; Lahikainen ym. 2003, 92), korkeat paikat (Lansdown 1984, 171; Sarafino 1986, 21-2), voimakkaat äänet (Lansdown 1984, 171), yksinolo, painajaiset (Sarafino 1986, 34; Lahikainen ym. 2003, 92-3; Mäki & Kinnunen 2005) myrskyt (Sarafino 1986, 34; Lahikainen ym. 2003, 93), syvä vesi (Sarafino 1986, 34), yökastelu ja nukahtamisen pelko (Mäki & Kinnunen 2005). Lapset myös reagoivat voimakkaasti pelolla äkkinäisiin ja odottamattomiin virikkeisiin, jolloin pahan hahmon yhtäkkäinen näyttäminen ruudussa on pienille lapsille voimakas pelon aiheuttaja (Lansdown 1984, 172).

Lasten pelottavin asia varhaislapsuudessa on yleensä vanhemmista eroon joutuminen ja yksin pimeään jääminen (Mäki & Kinnunen 2005). Yleisestikin ihmisen elämässä suurin pelko on hylätyksi tuleminen, pelko jäädä täysin yksin, jota nimitetään eron peloksi ja ahdistukseksi, ja on sitä voimakkaampi, mitä nuorempi ihminen on (Bettelheim 1994, 180.) Voimakasta eron pelkoa esiintyy lapsilla erityisesti kuuden kuukauden iästä noin neljänteen ikävuoteen asti. Kuoleman pelkoa esiintyy erityisesti kolmesta ikävuodesta 10 ikävuoteen asti, joka on eronpelosta johtuvaa vanhempien kuoleman pelkoa ja siitä seurannutta yksin jäämistä. Ensin

lapset ajattelevat kuoleman olevan elämistä toisessa paikassa. 5- 6 -vuotiaat lapset alkavat kuvitella kuoleman hirviönä ja toteuttaa ajatusmallia "et kuole, jos juokset nopeampaa kuin hirviö" (Sarafino 1986, 25- 9.)

Lapset pelkäävät myös yliluonnollisuutta ja mielikuvitusolentoja kuten televisiosarjojen hahmoja, noitia, kummituksia, mörköjä jne. (Lansdown 1984, 172; Sarafino 1986, 21; Lahikainen ym. 2003, 92; Mäki & Kinnunen 2005). Erityisesti 4- ja 5-vuotiaiden lasten on tutkittu pelkäävän mielikuvitusolentoja, kuten mörköjä ja kummituksia (Bauer 1976, Keltnerin ym. 2014, 195 mukaan). Lisäksi eläinten pelko on hyvin yleistä lasten keskuudessa (Sarafino 1986, 22; Lahikainen ym. 2003). Lahikaisen ym. (2003) tutkimuksesta selvisi, että lapset useimmiten tiesivät mielikuvitusolentojen ja -eläinten olevan fiktiota ja he pystyivät tekemään selkeitä eroja todellisuuden ja kuvitteellisen välille. Tämä ei kuitenkaan vähentänyt heidän pelkojaan. Tutkimuksessa kuusi-vuotias tyttö kertoi peloistaan: 'Tiedän, että kummituksia ei ole olemassa, mutta silti ollessani yksin kotona illalla, kuulen kummitukset yläkerrassa.' Tutkimuksessa tehdyt haastattelut selvensivät, että aika ajoin todellisuus ja mielikuvitus sekoittuvat lapsen mielessä (Lahikainen 2003.)

3 SADUT JA MEDIA TUNTEIDEN VÄLITTÄJINÄ

3.1 Satujen merkitys lasten tunne-elämään

Satujen avulla viihdytetään, rohkaistaan ja lohdutetaan, lisäksi aiemmin niillä haluttiin opettaa oikeanlaista käyttäytymistä ja moraalia. Saduilla voidaan myös opettaa arkisia asioita kuten sieni- ja marjatietämystä tai saada tietoa erilaisista kukista ja puista. Sadut tuottavat iloa tarjoamalla ihmeitä ja yllätyksiä sekä seikkailuja ja jännitystä. Lapsi on kiinnostunut taiasta ja siihen liittyvistä asioista, kuten lentävästä matosta tai velhon tuhoutumisesta. Sadut viehättävät muun muassa siksi, että arkielämän ongelmat jatkuvat toisin kuin sadut, jotka loppuvat. Sadut eivät kuitenkaan lopu mielivaltaisesti, vaan tarinan aikana ilmenneet toiveet ja odotukset täyttyvät ja lopussakin voivat vielä yllättää (Ylönen 2000, 27- 8.) Satujen kautta lapsi voi oppia monenlaisia asioita, mutta sadulle ominaisinta on vaikuttaminen tunne-elämään (Ylönen 2000,7). Nykypäivän saduiksi voidaan nimittää myös tv-sarjoja ja erilaisia televisiolle tehtyjä ohjelmia (Alasuutari & Kytömäki 1991).

Satua on vaikea määritellä tarkasti, mutta sitä voidaan pitää kertomataiteena, joka koostuu monista episodeista ja sisältää todellisuudesta poikkeavia asioita (Ylönen 2000, 9). Sadut eivät yritä kuvailla todellisuutta ja ulkoista maailmaa (Bettelheim 1994, 145). Sadut usein tekevät lapselle selväksi, että tarina tapahtuu jossakin muualla kuin arkitodellisuudessa (Bettelheim 1994, 146; Ylönen 2000, 10). Jotkin sadut tapahtuvat täysin omassa ympäristössään kuten muumitarinat sijoittuvat Muumilaaksoon (Ylönen 2000,10).

Sadun rakenne on oleellinen osa satua. Yleensä sadun alussa esitellään ongelma, joka tulee selvittää. Sadun sankari saattaa toisinaan lähteä etsimään seikkailuja, jolloin hän joutuu vaarallisiin ja jännittäviin tilanteisiin. Sankari saattaa saada apua muilta ihmisiltä tai esimerkiksi yliluonnollisilta olennoilta. Toisinaan sankarin on selviydyttävä itse. Sadussa tavoitteeseen pääsyä saattaa estää esimerkiksi noita tai pahansuopa ihminen (Ylönen 2000,12.) Tarinan kulussa sankari oppii omien ja muiden kokemuksista, että yksin ei selviydytä. Muiden apua tarvitaan, saadaan ja voidaan itsekin antaa. Sankari alkaa luottaa niin itseensä kuin ystäviinsä. Saduissa ongelmat selviävät yleensä kriisin jälkeen. Rangaistus pahuudelle (Bettelheim 1994, 179; Ylönen 2000, 13) saattaa toteutua tässä vaiheessa tai vasta lopussa. Kaikki sadut eivät rankaise pahuudesta (Ylönen 2000, 13). Pahantekijän rankaiseminen tuo kuitenkin lapselle tyydytyksen, sillä lapsi tahtoo uskoa oikeuden voittoon (Bettelheim 1994,

179). Kriisin jälkeen on päähenkilön muutoksen aika, joka on ehdoton ongelmasta selviytymiseen. Sadun lopussa hyvyys palkitaan (Bettelheim 1994, 179; Ylönen 2000, 14), jolloin päähenkilö tulee hyväksytyksi, rakastetuksi ja onnelliseksi, ja satu päättyy. Sadun rakenne on tärkeä lapselle, jotta hän kykenee ennakoimaan tarinan kulkua, hahmottamaan kokonaisuutta ja luottamaan loppuratkaisun oikeudenmukaisuuteen (Ylönen 2000, 12- 4.) Bettelheim siteeraa teoksessaan Tolkienia siitä, että hyvä satu muodostuu fantasiasta, toipumisesta, pelastumisesta ja lohdusta. Oli satu miten fantastinen tai kauhea, siihen kuuluu oleellisena onnellinen loppu, joka on usein äkillinen, iloinen käänne. Ilman onnellista loppuratkaisua, satu antaisi lapselle tunteen siitä, että hänellä ei ole mitään mahdollisuuksia selvittää elämän haasteista (Bettelheim 1994, 178.)

Saduilla on voimakas vaikutus tunne-elämälle ja sen kehitykselle. Satujen välittämällä emootioilla muokataan asenteita. Ne tarjoavat ihmiselle pohjan miettiä miten hänen tulisi suhtautua uusiin, erilaisiin, harvinaisiin ja poikkeaviin ihmisiin, ilmiöihin tai ilmentymiin (Aikio 2008.) Saduilla voidaan edistää lapsen kehitystä ja henkistä hyvinvointia. Lapsi samastuu tai tulee läheiseksi tarinan henkilön, joka tapahtumien kulussa pärjää omin voimin tai alkaa luottamaan itseensä ja uusiin ystäviinsä. Tarinan välityksellä voidaan purkaa aggressioita ketään vahingoittamatta. Satujen välityksellä voidaan rohkaista ja tukea itsenäistymistä. Lapsi oppii ystävällisen ja toiset huomioivan käytöksen olevan arvostettua, kun taas tyyneä ja ylimielistä käytöstä paheksutaan ja voidaan jopa rangaista (Ylönen 2000, 28.)

Lapsen kasvattamisessa tärkein tehtävä on auttaa lasta löytämään elämälle merkitys, johon lapsi tarvitsee paljon kokemuksia. Lapsen on kehitettävä sisäistä elämäänsä, siten että hänen ajattelunsa, mielikuvituksensa ja tunteensa tukevat ja rikastavat toisiaan. Ymmärryksen kehittämiseen saamme voimaa positiivisista tunteista. Tulevaisuuden toivo on merkittävä tukija kohtaamissamme vastoinkäymisissä (Bettelheim 1994, 9-10.) Parasta, mitä satu voi lapselle antaa, on tarjota luottamusta ja lohtua siitä, että hän tulee onnistumaan kaikista tulevista koettelemuksista huolimatta. Lisäksi pahat voimat tulee tuhota niin, että ne eivät enää ikinä uhkaa lapsen mielenrauhaa (Bettelheim 1994, 182.)

Elämä on usein lapsesta hämmentävää ja hän kaipaa mahdollisuutta itsensä ymmärtämiseen tässä monisyisessä maailmassa, jossa hänen tulee selviytyä. Lapsen onnistumiseksi häntä tulee auttaa selvittämään omia sekavia ja usein ristiriitaisia tunteita (Bettelheim 1994, 11.) Monet

nykyaikaiset sadut rohkaisevat lasta uskomaan, että yrittämällä sinnikkäästi ja luovuttamatta, lapsi lopulta onnistuu (Bettelheim 1994, 161-2).

Mäen ja Kinnusen (2005) mukaan lapselle on tärkeää antaa kuvia sadun sankareista, jotka lähtevät maailmaan yksin tuntematta elämän perusasioita. Tällöin lapsi voi tuntea myös itsensä yksinäiseksi. Lopussa sankarit kuitenkin pääsevät turvalliseen paikkaan seuraamalla omaa tietään ja luottamalla itseän. Sankareihin samaistumalla lapsi saa uskoa siitä, että hän tulee onnistumaan oikeassa elämässä ja saamaan tarvittaessa apua (Mäki & Kinnunen 2005, 29.)

Leikki-ikäinen lapsi kokee voimakkaita samastumiskokemuksia ja sukupuolistereotyyppisiä fantasioita (Salokoski & Mustonen 2007, 26). Lapsi valitsee sadun hahmon myötätunnon ja vastenmielisyyden perusteilla, eivät sen mukaan, mikä on oikein ja mikä väärin. Yksinkertaisemmat sadun hyvät hahmot ovat helpompia samastumiskohteita, jolloin paha hahmo hylätään (Mäki & Kinnunen 2005, 28.)

Lapsi rakastaa satuja sen vuoksi, että vaikka satu antaakin hahmon ja sisällön lapsen omille pelokkaille ja vihamielisille ajatuksille, se tarjoaa aina kuitenkin onnellisen loppuratkaisun, jollaista lapsi ei pystyisi itse kuvittelemaan (Bettelheim 1994, 153). Saduissa kohdataan ongelmia, joista selvittää onnistumalla tavoitteissa. Satujen avulla voidaan kohdata todellisuudessa sen hetkisiä ja tulevia vaikeita asioita turvallisesti mielikuvituksen avulla. Pelot ja pettymykset kuten myös haaveet ja toiveet voidaan käsitellä kuvitteellisesti. Lapsi voi luoda sadun avulla sellaisen fiktiivisen maailman, jonka myötä hän selviää todellisesta elämästä aikaisempaa paremmin (Ylönen 2000, 28.) Sadun merkityksiä ja tulkintoja ei ole vain yhtä, vaan eri-ikäiset sadun seuraajat tulkitsevat ne eri lailla (Ylönen 2000, 8). Aikuisetkin saattavat löytää saduista merkittäviä asioita omaan elämäänsä ja käsitellä niitä mielikuvituksellisesti (Ylönen 2000, 28).

Mäen ja Kinnusen (2005) mukaan saduilla ja tarinoilla on hoitava vaikutus lapseen, sillä ne mahdollistavat mielikuvien luomisen. Hyvien satujen avulla lapsi pystyy kokemaan sekä pelon että onnistumisen tunteita. Saduilla voidaan auttaa lasta herättelemään ja tunnistamaan tunteita. Sadun ollessa hoitava, sen tulee olla selkeästi kuvitteellinen, jotta lapsi ymmärtäisi, että sadussa ei ole kyse oikeasta maailmasta (Mäki & Kinnunen 2005, 27- 8.)

Mielenkiintoa ylläpitävän kertomuksen tulee huvittaa lasta sekä herättää hänessä uteliaisuutta. Rikastuttaessa lapsen elämää, tarinan tulee kiihottaa hänen mielikuvitustaan, auttaa kehittämään ajattelua ja selventää tunteita. Sadun tulee vastata lapsen pelkoihin ja pyrkimyksiin, otettava hänen vaikeutensa huomioon ja yhtä aikaa annettava ratkaisuja mahdollisiin häntä mietityttäviin ongelmiin. (Bettelheim 1994, 11).

Satujen avulla voidaan käsitellä lasten arkeen liittyviä asioita, kuten yliluonnollisuuden pelko. Lasten pelottavin asia varhaislapsuudessa on yleensä vanhemmista eroon joutuminen ja yksin pimeään jääminen (Mäki & Kinnunen 2005, 31.) Ihmisen elämässä suurin pelko on hylätyksi tuleminen, pelko jäädä täysin yksin. Tätä nimitetään eron peloksi ja ahdistukseksi, ja on sitä voimakkaampi, mitä nuorempi ihminen on. Tuntiessaan itsensä hylätyksi ja jäädessään ilman suojaa ja hoivaa, pieni lapsi todella tuhoutuu ja kuolee. Tällöin suurin lohtu lapselle on varmuus tunteesta, että häntä ei hylätä (Bettelheim 1994, 180.)

Tarinaa heittäytyminen voi olla lapselle jännittävää, jopa pelottavaa (Ylönen 2000, 29). Lapsi voi kokea jotkin sadut liian pelottaviksi, joten tällöin vanhempien tulisi arvioida sadun sopivuus lapselle. Iän karttuessa suhtautuminen voi muuttua ja pelottavasta sadusta onkin tullut sen sijaan kiehtova (Mäki & Kinnunen 2005, 30.) Tosin lapsi haluaa myös pelätä, mutta turvallisesti. Rajojaan etsimällä hän ottaa selvää miten paljon uskaltaa. Satujen tuottama pelko on usein mieleistä ja helpottaa kertomuksen lopussa (Ylönen 2000, 29.) Pelon kohtaaminen on lapselle tärkeää, sillä ahdistuksesta nouseva mielipaha vaihtuu voimakkaaksi mielihyväksi sen vuoksi, että lapsi on kohdannut pelon ja kyennyt hallitsemaan sen (Bettelheim 1994, 151). Etsiessään uskalluksen rajoja lapsi valmistautuu tulevaisuuteen, jolloin pelko muuttuu todelliseksi eri tilanteissa. Sadun avulla voidaan saada valmiuksia elämän haasteisiin iloa tuottavalla tavalla (Ylönen 2000, 29.) Lapselle satu on turvallinen kokemus, sillä hän tietää sen loppuvan onnellisesti. Näin ollen lapsi kykenee aavistamaan sadun tapahtumia ja nauttimaan myös pelottavista tilanteista. Lapsi kokee näin olevansa turvassa sadussa, joka samalla tarjoaa hänelle ravintoa henkiseen kasvuunsa (Mäki & Kinnunen 2005, 29.)

Lapsilla on suosikkisatuja, jotka usein saavat aikaan vahvan tunnelatauksen. Vanhemmilla on satujen kautta mahdollisuus saada tietoa lapsen mielenkiinnon kohteista ja ongelmista. Kun lapsi tahtoo kuulla saman sadun aina uudelleen, hän käsittelee tarinan avulla jotain hänen sen hetkisessä kehityksessään tärkeää asiaa. Tällöin tarinaa on hyvä käydä läpi niin kauan, kunnes lapsi on käsitellyt asiansa loppuun ja on valmis siirtymään seuraavaan satuun ja samalla

eteenpäin omassa kehityksessään. Satuja esitettäessä lapsen ilmapiirin tulisi olla turvallinen ja luottamuksellinen, jolloin lapsi voi käydä läpi monia erilaisia tunteita, kuten iloa, surua ja pelkoa (Mäki & Kinnunen 2005, 30- 1.)

Tarinoilla voi olla piristäviä vaikutuksia masentuneeseen tai alakuloiseen mielialaan. Suhteellisen yhteismielisiä ollaan siitä, että tarinoilla ja kertomuksilla voidaan auttaa pääsemään yli kiusallisista ja ahdistavista asioista ja kokemuksista (Aikio 2008.) Terapeuttisten satujen tavoitteena on lohduttaa ja rohkaista lasta, kun elämä kolhii (Ylönen, 2000, 8).

3.2 Kuvamedian merkitys lasten tunne-elämään

Pienten lasten arkeen kuuluvat monenlaiset mediasisällöt. Lasten keskeisimmät mediakokemukset muodostuvat nykyään saduista ja kirjoista sekä audiovisuaalisesta televisiosta, videoista ja DVD - elokuvista. Myös tietokone- ja konsolipelit sekä internet ovat lasten suosimia medioita (Salokoski 2007, 76.)

Media vaikuttaa keskeisesti tunne-elämään (Salokoski & Mustonen 2007, 18.) Media tarjoaa Mustosen (2006) mukaan tunnekokemuksia, jolloin lapsi tai nuori voi harjoitella emotionaalisia kokemuksia ja tunteiden säätelyä sijaiskokemusten kautta. Pienet lapset voivat harjoitella median avulla perustunteiden tunnistamista ja nimeämistä. Lisäksi lapsi voi harjoitella erilaisten tunteiden, kuten pelon, jännityksen tai ilon, hallintaa.

Leikki-ikäinen 3–6-vuotias lapsi luottaa helpoiten äänelliseen ja kuvalliseen informaatioon. Tässä iässä lapsi kykenee hahmottamaan maailmaa havaittavien ja konkreettisten asioiden avulla. Tämän ikäisen mielikuvitus on rikas ja ajattelua kuvaa tietynlainen taikausko ja magia, jolloin tarinat ja sadut ovat lapselle tärkeitä, jotka esiintyvät myös vahvasti lasten leikeissä. Visuaalisuus on lapselle hyvin voimakasta, jolloin he säikähtävät helposti voimakkaita visuaalisia kohtauksia nähtyään. Median sisällön ymmärtämistä ohjaavat kognitiivisen kehityksen vaiheet, erityisesti käsitteet pysyvyys ja säilyvyys. Säilyvyyden käsitteen avulla lapsi ymmärtää, että tilanteen muuttuessa ilmiön tai olion jotkin ominaisuudet kuitenkin säilyvät. Toisesta ikävuodesta alkaen kehittyvä pysyvyys ja 5-vuotiaasta alkaen kehittyvä säilyvyyden käsitteen omaaminen antavat varmuutta havaintoihin, jonka avulla lieventävät ahdistusta. Säilyvyyden ymmärrys tukee myös faktan ja fiktion erottamisessa, joka auttaa

samalla tunteiden hallintaa pelkoja vähentäen. Esimerkiksi tarinoiden muodonmuutokset, jotka saattavat ahdistaa pientä lasta, voivat säilyvyyden käsitteen ymmärtämisen avulla menettää pelottavuuttaan (Salokoski & Mustonen 2007, 21.)

Salokosken ja Mustosen (2007) mukaan media toimii lapselle välineenä tunteiden hallinnan opettelussa. Media voi aiheuttaa lapselle erilaisia pelkoja, kuten muodonmuutokset, hylkääminen, yksin jääminen, pimeä, mielikuvitusolennot tai möröt (Salokoski & Mustonen 2007, 26.) Media avaa lapsille mahdollisuuden omien erilaisten tunteiden harjoittamiseen ja kokemiseen. Pienetkin lapset voivat median avulla oppia perustunteiden, kuten surun ja ilon, tunnistamista. Lapsen todellisen elämän sisältäessä vain vähän tunnekokemuksia, voi lapsi harjoitella tunteiden hallintaa sekä empatian kokemusta median avulla. Hyvin valitun tarinan avulla, lapsi voi samaistua moniin erilaisiin tunteisiin kuten esimerkiksi suruun, pelkoon, jännitykseen tai menetykseen. Negatiiviset tunteet kuuluvat yhtä lailla lasten elämään, jolloin lasta ei tarvitse niiltä suojella, eikä tällaisia tunteita tule kieltää. Lasten käydessä läpi eri kehitysvaiheita, he käyttävät usein apunaan satuja ja piirroselokuvia. Monien tarinoiden kiinnostavuus perustuu siihen, että niillä on jokin merkitys lapsen elämässä ja kehitysvaiheessa. Muumeista on löydettävissä lapsille helppoja ja hyvin vetovoimaisia samastumiskohteita, esimerkiksi perusturvallisena hahmona äidillinen Muumimamma (Salokoski 2007, 76.)

Useat medialähteet vastaavat lapsen mustavalkoiseen ajatteluun esittämällä stereotyyppistä materiaalia koskien esimerkiksi sukupuolirooleja tai selkeää hyvän ja pahan jakautumista. Lapsen kasvatus ja moraalinen kehitysvaihe vaikuttavat oikean ja väärän ymmärtämiseen. Esimoraalisessa vaiheessa olevien alle kouluikäisten lasten ajattelua ohjaa tämäntyyppinen näkökulma: ”minä pidän siitä, se on oikein” tai ”se on näin, koska äiti sanoo niin”. Lapsi ei näin ollen kykene ymmärtämään useampia näkökulmia tai moraalisääntöjä. Median päähenkilön tuomaa näkökulmaa saatetaan pitää ainoana oikeana vaihtoehtona, jolloin median auktoriteettien toimintaa ei kyetä vielä kyseenalaistamaan ja niiden arvot, asenteet ja toiminta otetaan sellaisinaan vastaan. Alakouluikäinen elää niin kutsutussa sovinnaisen moraalin vaiheessa, jolloin sen mikä on oikein määrittelevät muut ihmiset tai säännöt. Lapsi kykenee ymmärtämään jo useampia näkökulmia, mutta melko jäykästi (Salokoski & Mustonen 2007, 20.)

Mediataitoihin liittyen lasta kiinnostavat kirjat, kuvamedia, sadut sekä pelit, joiden avulla lapsi alkaa ymmärtää faktan ja fiktion sekä sadun ja todellisuuden erot (Salokoski & Mustonen 2007, 26.) Taaperoikäinen kokee kuvamedian hahmojen, äänien ja muotojen virtana. Kaksivuotias alkaa jo tehdä havaintoja todellisuuden ja median suhteesta kielen ja kolmiulotteisuuden hahmottamisen myötä. Lapsi alkaa tässä iässä tiedostaa, että media ei ole aina totta. Hän oppii myös jollain tasolla arvioimaan esityksen fiktiivisyyttä. Lapsen ajattelu on vielä erittäin konkreettisella asteella ja päättelyn tapahtuminen toteutuu satunnaisten piirteiden tai yksityiskohtien avulla. Tämän vuoksi median tapahtumien, syiden ja seurausten tulkinta ja ymmärrys ovat kehittymättömiä ja vaillinaisia (Salokoski & Mustonen 2007, 20-1.)

Lahikaisen ym. (2003) tutkimuksessa selvisi, että televisio on tärkeä epäsuora pelkojen välittäjä. Televisiosta aiheutuvia pelkoja ovat muun muassa painajaisunet, pimeyden pelko, pimeys, mielikuvitusolennot, tuntemattomat eläimet sekä onnettomuudet ja kuolema. Esimerkiksi lapsen nähdessä televisiossa tulipalon, alkoi hän nähdä painajaisia oman kodin palamisesta. Lahikaisen ym. (2003) tutkimuksessa selvisi, että televisiolla on merkittävä vaikutus pienten lasten pelkoihin. Lähes kaikki mitä televisiossa näytetään, on potentiaalista materiaalia lapsen, ainakin pienen lapsen, pelkojen tuottamiseen. Television virtuaalinen maailma ruokkii erityisesti lapsen mielikuvitusta, ja televisiossa nähdyt asiat muuttuvat usein pelottaviksi illuusioiksi lapsen mielikuvituksessa. Lapsia kuitenkin usein kiehtovat pelottavat ohjelmat ja he pystyvät nauttimaan heitä ympäröivästä jännityksestä ja pelosta. Kuitenkin raja jännityksestä saadun nautinnollisen tunteen ja epämiellyttävän pelon tunteen välillä on usein epämääräinen (Lahikainen ym. 2003.) TV-ohjelmista peräisin olevat pelot voidaan katsoa kuuluvan kontekstuaalisiin pelkoihin, sillä kyseisiä pelkoja ilmenee lapsilla vain heidän altistuessaan pelottaville TV-ohjelmille (Korhonen 2008, 45).

Savinen (1994) on tutkinut alle kouluikäisten lasten lastenohjelmien vastaanottoa. Tutkimuksesta käy ilmi, että Muumilaakson tarinat olivat vuonna 1994 heti Pikku Kakkosen jälkeen suosituin ohjelma 3-4 -vuotiaiden lasten keskuudessa (n.90 %). Muumilaakson tarinat yltyvät suureen suosioon myös 5-6 -vuotiaiden lasten ikäryhmässä, joista ohjelmaa katsoivat vajaa 90 % tutkimukseen osallistuneista. Lauantai-aamuisin näytettävää jaksoa 75 % lapsista teki itse katselualoitteen, joista sisarusten kanssa seurasi noin 70 %, mutta vanhempien osallistumisprosentti oli vain 8 %. Sunnuntai-iltana näytettävää jaksoa seurasi sen sijaan jo 33 % vanhemmista yhdessä lasten kanssa (Savinen 1994.)

Lastenohjelmia pidetään ensisijaisesti viihtymisen, rentoutumisen ja ajankulun kannalta tärkeinä, mutta viihtyminen ei kuitenkaan tarkoita, että lapsi ei voisi ohjelmasta myös oppia. Savisen tutkimuksessa on eräs lapsen vanhempi kuvannut muumien vaikutuksesta lapsen alkaneen ”vähä ajattelemaan kaikenlaisia asioita, joskus sille tulee pitkän ajan päästä kaikenlaisia oivalluksia... Jos on vaikka pahoittanut toisen mielen tai miksi toinen on tehnyt jotain.” (Savinen 1994.)

Savisen (1994) tutkimuksessa on tutkittu lasten pelkokokemuksia. Yllättävää kyllä, lasten pelkokokemukset kasvavat iän ja ymmärryksen myötä. Muumilaakson Mörkö on lasten mielestä koettu pelottavaksi noin 4 - 5 vuoden ikäisinä. Tässä iässä lapset alkavat yrittää ymmärtää ohjelmia syvemmin ja eläytyä näkemäänsä, jolloin vanhempien tulisi ottaa vastuu mediakokemuksen tulkitsijana ja selittäjänä. Aikuisen tulisi osoittaa lapselle todellisuuden ja esitetyn erot, mutta myös yhtäläisyydet. Audiovisuaaliset tekstit, kuten Muumilaakson tarinat, muodostavat oman irrallisen maailman, jossa vallitsevat omat lainalaisuudet ja, jotka lapsikatsojan olisi hyvä oppia vähitellen. Se mikä on totta, todennäköistä ja mahdollista televisiomaailmassa ei välttämättä ole sitä todellisuudessa (Savinen 1994.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää Muumilaakson tarinoissa esiintyviä tunteiden juonirakenteita sekä leikki-ikäisten lasten perustunteita, iloa, surua, vihaa ja pelkoa, käsitteleviä teemoja.

Tutkimuskysymykset:

1. Millaisia perustunteita käsitteleviä tunteiden juonirakenteita Muumilaakson tarinoista on löydettävissä?
2. Millaisia leikki-ikäisten lasten tunteita käsitteleviä teemoja jaksoista löytyy?

4.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona oli lasten tv-ohjelma Muumilaakson tarinoita, joka on animoitu Japanissa vuosina 1990- 91 Dennis Livsonin tuottamana ja koordinoimana. Sarja sisältää kaikkiaan 104 episodina. Sarja sai Tove Janssonin suostumuksen ja hänen veljensä Lars Jansson oli aktiivisesti prosessissa mukana. Sarjan tarinat perustuvat pääasiassa Toven Muumi-kirjoihin sekä Larsin Muumi-sarjakuviin. Osan tarinoista ovat kehittäneet japanilaiset käsikirjoittajat. Sarjaa on esitetty tv-kanavilla YLE 1, YLE 2 sekä ruotsinkielisenä versiona kanavalla FST. Kolmea jaksoa (episodit 12, 50 ja 102) ei ole esitetty Suomessa, koska ne olivat liian väkivaltaisia suomalaiseen lastenohjelmaan. Sarjaa on myyty lukuisiin maihin (Niskanen 2010.)

Tutkimukseen valittiin sarjan 101:stä Suomessa esitetystä jaksosta 10 jaksoa. Aineistoon valitut jaksot sisälsivät tutkijan mukaan useita voimakkaita ja erilaisia henkilöhahmojen perustunteiden ilmaisuja. Tunteiden ilmaisua tulkittiin niin kasvojen ilmeistä, elekielestä, toimintamallista kuin puhutusta tekstistä.

Tutkimuksessa käytettävät jaksot olivat:

1. Jakso 1: Muumilaakson kevät (osa 1)
2. Jakso 6: Pikkuruiset vieraat (osa 1)

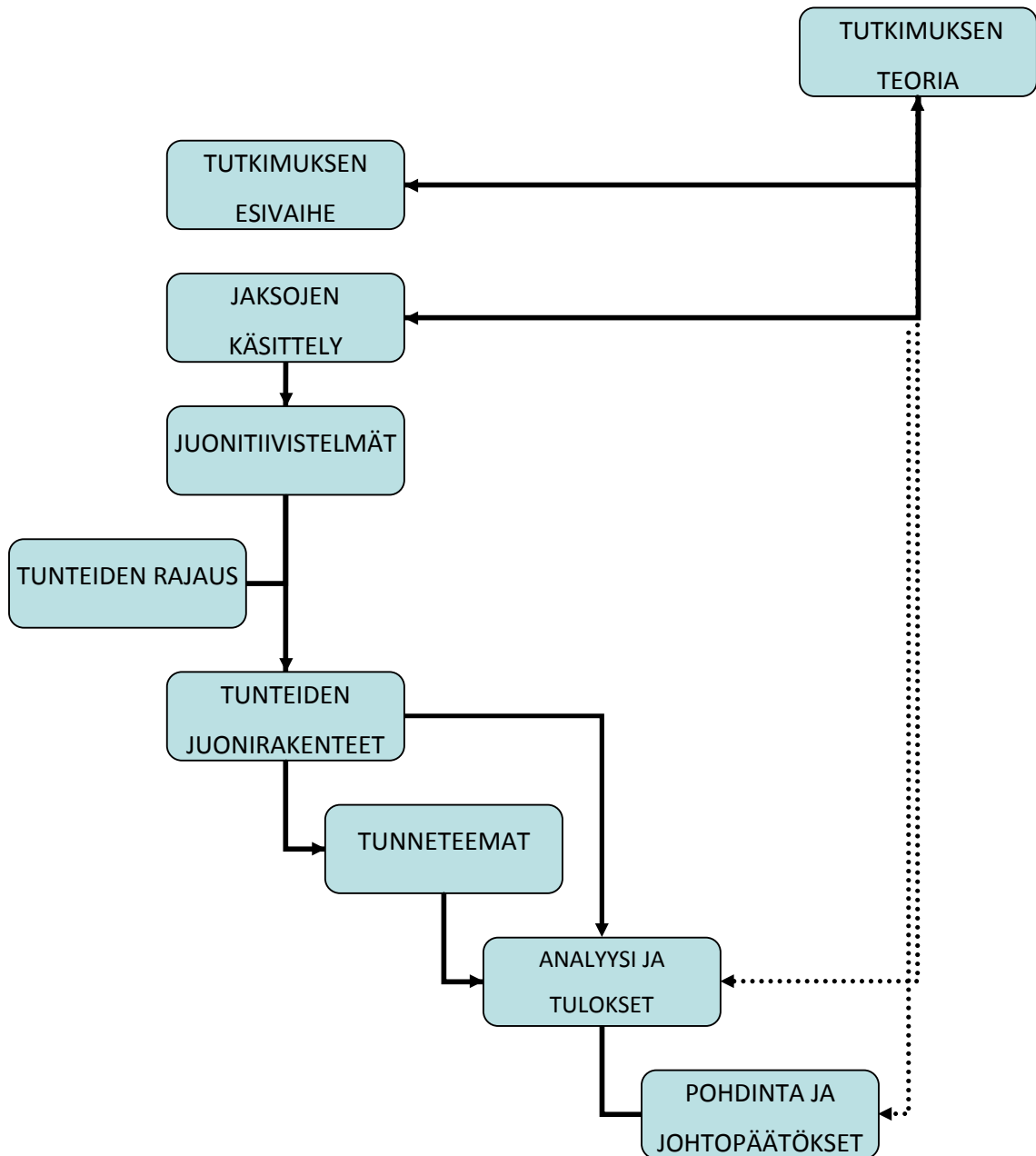
3. Jakso 9: Näkymätön lapsi (osa 1)
4. Jakso 10: Ninni saa hymynsä takaisin (osa 2)
5. Jakso 16: Muumipappa kaipaa vaihtelua
6. Jakso 19: Muumipeikko pelastaa tiikerit (osa 3)
7. Jakso 21: Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu (osa 1)
8. Jakso 34: Noita
9. Jakso 36: Keskitalven kokko
10. Jakso 60: Muumipapan muistelmat I (osa 1)

Muumilaakson ydinperheen muodostavat muumit; Muumipappa, Muumimamma ja heidän poikansa Muumipeikko. Heidän perheensä kuitenkin laajenee lukuisten tuttavuuksien myötä (liite 2), jotka saapuvat vierailulle pysyvästi tai pikavisiitillä. (Happonen 2012, 108.)

4.3 Tutkimuksen kulku

Tutkimuksen kulku (kuva 1) alkoi teoriaan tutustumisella ja tutkimuskysymysten hahmottamisella. Teoriaan perehtyessä myös työn suunta ja tutkimuskysymykset alkoivat tarkentua. Teorian ohessa tutustuttiin aineistoon Muumilaakson tarinoita ja katsottiin läpi sarjan jaksot, joista valittiin sopivimmat mukaan tutkimukseen. Tutkimukseen valittiin kymmenen jaksoa, vaikka sopivaa aineistoa olisi ollut enemmänkin. Aineiston valintaan vaikutti myös osittain tutkijan esiymmärrys aineistosta, sillä joistakin jaksoista oli jäänyt voimakkaampia tunnekokemuksia kuin toisista. Ainoastaan jakso ”Näkymätön lapsi” ei sisältänyt erityisen voimakasta tunneilmaisua, mutta se otettiin mukaan sen vahvan tunteita käsittelevän sanoman sekä tunnettavuuden vuoksi. Yhdessä teorian ja aineistoon perehtymisen kanssa testattiin tulkintoja esitutkimuksella (Muumimittari: liite 3). Tutkimukseen valitut jaksot käsiteltiin ja niistä tehtiin lyhyitä juonitiivistelmiä (liite 1) perustuen jaksossa tapahtuviin tunteiden juonenkäänteisiin. Juonitiivistelmien avulla saatiin parempi kokonaiskuva jokaisen jaksos suurimmista tunneilmaston muutoksista. Näiden avulla suoritettiin analyysi koskien aineistossa esiintyvien tunteiden juonirakenteita. Tunteiden juonirakenteet rajattiin tarkastelemaan ainoastaan jaksos alussa ja lopussa esiintyviä tunteita, sillä kaikkien tunteiden juonirakenteita olisi ollut erittäin hankala tulkita, sillä tunteiden määrä ja kirjo oli todella suuri. Tunteiden juonirakenteiden analyysi suoritettiin heti juonirakenteiden valmistumisen jälkeen. Tämän jälkeen palattiin takaisin valittuihin tunteisiin ja alkoi teemojen työstäminen, jossa aluksi tuli kertaalleen perehtyä valittuihin

jaksoihin syvemmin ja havainnoida perustunteiden taustalla olevia tunneteemoja ja ilmiöitä. Tunneteemat jaettiin neljään eri osioon, joista jokainen tunne edusti yhtä osiota. Lopuksi tunteiden taustalla oleviin teemoihin syvennyttiin ja perehdyttiin tarkemmin analyysivaiheessa. Sekä juonirakente- että teema-analyysin jälkeen toteutettiin pohdinta, jossa palattiin teoriaan ja tutkimuksen esivaiheeseen. Työvaiheen lopussa toteutettiin johtopäätökset ja jatkotutkimusehdotukset.



KUVA 1: Kuvio tutkimuksen kulusta

4.3.1 Tutkimuksen esivaihe

Tutkimuksen esivaiheessa, ennen varsinaista tutkimuksen tekoa, tuli selvittää, mihin aineistossa kiinnitetään huomiota ja kohdistetaan analyysi. Yksinkertaisin tulkinta henkilöhahmojen tunneilmaisista perustui tunteille ominaisiin toimintamalleihin sekä puhuttuun kieleen. Esimerkiksi pelon tunnetta pystyttiin tulkitsemaan pelolle ominaisista toimintamalleista, kuten pakenevasta toiminnasta tai paikoilleen jähmettyemisestä (Ekman & Cordaro 2011). Puhutusta kielestä pystyttiin myös tulkitsemaan senhetkistä tunnetilaa, esimerkiksi Muumipapan kommentti ”ne miehet eivät ole kohdanneet vielä Muumipapan vihastusta” jaksossa ”Muumipeikko pelastaa tiikerit” kertoo selvästi vihan tunteesta. Nämä tulkinnat ovat kaikille katsojille samanlaisia, eivätkä näin ollen subjektiivisia tai tulkinnanvaraisia. Toinen, haasteellisempi tulkinta perustui siihen, mitä tutkija aineistossa näkee, kuten esimerkiksi kasvonilmeet ja niiden välittämät tunteet.. Tällainen tulkinta on subjektiivisempi ja riippuu tutkijan tulkinnasta. Osa tunteiden tulkinnoista perustuu tutkimuksessa näin ollen ainoastaan teoriassa määritettyihin tunteiden ominaisiin kasvonilmeisiin ja siihen, miten tutkija tulkitsee sarjassa esiintyvät kasvonilmeet teorian avulla tietyiksi tunteiksi. Kasvonilmeiden tulkinnasta haluttiin saada varmempaa tulkintaa, joten esitutkimuksessa tutkittiin, miten leikki-ikäiset lapset tulkitsevat sarjan henkilöhahmojen kasvonilmeitä. Muumilaakson tarinoiden kohderyhmän ollessa leikki-ikäiset lapset, toteutettiin Muumimaailmassa vierailevien lasten joukossa esitutkimus, jossa selvitettiin, miten lapset tulkitsevat sarjan henkilöhahmojen, tässä tapauksessa Muumipeikon, kasvonilmeitä. Tätä esitutkimusta varten kehitettiin tutkijan suunnittelema Muumimittari (Liite 3).

Tutkimukseen valitut tunteet, pelko, suru, viha ja ilo, perustuvat useisiin tutkimuksiin siitä, että nämä tunteet kehittyvät lapsen ensimmäisen elinvuoden aikana (Korkiakangas 2008; Nummenmaa 2010; Keltner ym. 2014), jolloin lapset kykenevät myös tunnistamaan kyseiset tunteet kasvojen ilmauksen perusteella (Keltner ym. 2014, 197). Näin toimimalla voidaan lisätä tutkimuksen luotettavuutta siitä, että lapset tunnistavat Muumilaakson tarinoissa tutkitut perustunteet. Tutkijan tunnetulkintaa testattiin Muumilaakson tarinoista piirretyillä kasvokuvakorteilla (Muumimittari). Mittarissa käytettiin kuutta erilaista Muumin ilmettä, joista kukin välitti perustunteiden tunnetilaa. Kuvakorteissa on esitetty perustunteet ilo, suru, viha ja pelko sekä lisäksi tunteet hämmästyks ja inho (liite 3) Tutkimusten mukaan kasvojen ilmeistä on mahdollista tunnistaa kaikki nämä tunteet tilanneyhteyttä tietämättä (Pulkinen

2002, 69; Nummenmaa 2008). Muumien kasvot poikkeavat ihmisten kasvojen piirteistä, joten tutkimuksella oli tarkoitus selvittää tunnistaako lapsi perustunteet myös muumihahmojen kasvonilmeistä.

Kolmesta kuuteen -vuotiaalle lapsille (n = 75) näytettiin yhtä tunnetilan kuvaa kerrallaan kysyen ”Miltä Muumipeikosta tuntuu?”. Apukysymyksinä käytettiin ”miltä Muumipeikko näyttää?”. Lapsen vastaus merkittiin joko oikeaksi tai omaksi vastaukseksi, jossa tutkija kirjoitti lapsen vastauksen ylös. Vertailu toteutettiin yhteistyössä Muumimaailma Oy:n kanssa, jonka tiloissa tutkimus saatiin toteuttaa. Muumimittarin toisena testaus- ja kontrolliryhmänä käytettiin kymmentä aikuista vastaajaa, jotka kaikki vastasivat tutkijan tulkinnan mukaisesti tunteisiin iloinen, surullinen, vihainen ja hämmästyneet. Pelon tunne jakoi vastaukset pelkoon ja hämmästykseen. Inhon tunnetta ei juuri kukaan kontrolliryhmästä osannut tulkita, joten tämä tulee ottaa huomioon.

Lasten tulkintojen perusteella voidaan sanoa, että kolmevuotiaat lapset tunnistivat perustunteet ilo, suru ja viha lähes poikkeuksetta samoin kuin tutkija. Ilon tunne sekoitettiin ainoastaan ”unen” eli nukkumisen kanssa, sillä kuvassa Muumipeikon silmät ovat kiinni, kun hän hymyilee. Surun tunne tunnistettiin keskimäärin erittäin hyvin, ainoastaan muutamassa tapauksessa suru sekoitettiin vihan tunteeseen. Levinen (1995) mukaan pienten lasten on vaikea erottaa surua ja vihaa aiheuttavia tilanteita toisistaan, jolloin lapsi sekoittaa helposti nämä kaksi tunnetta keskenään. Vihan tunteen lapset tunnistivat poikkeuksetta. Pelon tunnetta eivät kolmevuotiaat lapset kahta lukuun ottamatta tunnistaaneet. Widenin ja Russellin (2008) mukaan, kolmevuotias lapsi käsittää vasta tunteet ilo, suru ja viha, joten pelon tunnetta ei tämän ikäisiltä odotettukaan tunnistavan. Paason (2008) mukaan taas kolmevuotiaan on mahdollista tunnistaa kasvonilmeistä vain onnellisuuden ja vihan tunteet. Hämmästyksen tunnetta eivät kolmevuotiaat kykene niin ikään tunnistamaan vaan suurin osa vastauksista muodostui sanoista ”iloinen” tai ”en tiedä”. Inhon tunteeseen lapset vastasivat lähes yksimielisesti joko ”vihainen” tai ”en tiedä”. Keskimäärin kolmevuotiaiden vastauksista voidaan havaita, että ilmauksissa käytetään lähinnä kolmea tunnesanaa iloa, surua ja vihaa (taulukko 3).

TAULUKKO 3. Kolmevuotiaat lapset tunnistavat muumien tunteita							
3- vuotiaat	SP	ILO	SURU	VIHA	PELKO	HÄMMÄSTYS	INHO
1. lapsi	1	✓	✓	✓	-	-	-
2. lapsi	1	✓	✓	✓	ilo	-	viha
3. lapsi	1	✓	✓	✓	-	viha	viha
4.	1	✓	✓	✓	nähnyt mörön	-	-
5.	1	✓	✓	✓	✓	ilo	suru
6.	1	uninen	✓	✓	ilo	herännyt	-
7.	1	hyvän- näköinen	✓	pahan- näköinen	hassu	ilo	viha
8.	1	✓	viha	✓	viha	ilo	viha
9.	1	✓	viha	✓	viha	ilo	viha
10.	1	✓	✓	pahalla päällä	huomaa kalan	-	-
11.	1	✓	✓	✓	-	ilo	viha
12.	2	uninen	✓	✓	hämmästy	ilo	-
13.	2	✓	viha	✓	-	-	-
14.	2	✓	✓	✓	-	ilo	viha
15.	2	✓	✓	✓	ilo	ilo	viha
16.	2	✓	✓	✓	-	ilo	viha
17.	2	✓	✓	tuhma	✓	kyllästynyt	suru
18.	2	✓	✓	✓	-	ilo	-
19.	2	✓	✓	✓	-	ilo	viha
20.	2	✓	✓	✓	-	ilo	-

Neljävuotiaat lapset tulkitsivat samoin kuin tutkija lähes poikkeuksetta tunteet iloinen, surullinen ja vihainen. Surun tunne tunnistettiin aina yhtä ”vihan” tunnetta lukuun ottamatta. Sen sijaan vihan tunteen tunnistivat kaikki neljävuotiaat lapset. Kuten kolmevuotiaat lapset pelon tunne jakoi myös neljävuotiaiden vastaukset. Lähes puolet lapsista tunnisti pelon tunteen. Hämmästyksen tunnetta tunnistettiin hieman pelon tunnetta vähemmän, joka neljännen lapsen tunnistaessa kyseisen tunteen. Inhon tunteeseen vastattiin niin vihan kuin surun tunteita. Neljävuotiailla oli selkeästi havaittavissa suurempaa tunnesanavarastoa kuin kolmevuotiaiden vastauksissa. Widen & Russellin (2008) mukaan neljävuotiaan tulisi erottaa toisistaan tunteet ilo, suru, viha ja pelko sekä tunteet ilo, suru, viha ja hämmästy. Sen sijaan Paason (2008) mukaan neljävuotias tunnistaa ainoastaan tunteet ilo, suru, viha ja pelko. Tässä tutkimuksessa neljävuotiaat omaavat jo selkeästi useampia tunnesanoja kuin kolmevuotiaat erityisesti pelkoon ja hämmästyksen liittyviä sanoja. Kuitenkin pelon ja hämmästyksen tunteiden tunnistus Muumien kasvoniilmeistä jäi vielä satunnaisesti vain osan lapsista tunnistaessa kyseiset tunteet (taulukko 4).

TAULUKKO 4. Neljävuotiaat lapset tunnistavat muumien tunteita

4 vuotiaat	–	SP	ILO	SURU	VIHA	PELKO	HÄMMÄSTYS	INHO
1. lapsi	1		✓	viha	✓	✓	-	pelästynyt
2. lapsi	1		✓	✓	✓	✓	✓	suru
3. lapsi	1		✓	✓	✓	-	-	viha
4.	1	-		✓	✓	-	tuijottaa	viha
5.	1		✓	✓	✓	ihmettelee	✓	suuttunut
6.	1		✓	✓	✓	ujokas	-	suru
7.	1		✓	✓	✓	ilo	-	suru
8.	1		✓	✓	✓	ihmettelevä	tuijottaa	-
9.	1		✓	✓	✓	pyörällä päästä	jännittää	väsynyt
10.	1		✓	✓	✓	viha	ilo	viha
11.	2		uninen/ei minkään näköinen	✓	✓	✓	-	kiukku
12.	2		✓	✓	✓	✓	”oho”	viha
13.	2		✓	✓	✓	✓	✓	viha
14.	2		✓	✓	✓	jähmettynyt	jähmettynyt	jähmettynyt
15.	2	-		✓	✓	✓	ilo	viha
16.	2		✓	✓	✓	ihmeissään	✓	-
17.	2		✓	✓	✓	nähnyt kalan	ilo	-
18.	2		✓	✓	✓	✓	pelkää	mieltii
19.	2		✓	✓	✓	✓	✓	hämmästys
20.	2		✓	✓	✓	ihmeissään	tuijottaa	-

Viisivuotiaat lapset tulkitsevat poikkeuksetta samoin kuin tutkija tunteet iloinen ja vihainen. Surun tunne tunnistettiin myös lähes poikkeuksetta, yhden lapsen kokiessa surullisen Muumipeikon vihaiseksi. Pelon tunteen tunnisti joka kolmas lapsi ja yli kolmasosa lapsista koki Muumipeikon hämmästyneeksi tai ihmeissään olevaksi. Hämmästyksen tunteeseen osasi vastata useampi kuin joka kolmas lapsi. Inhon tunnetta ei tunnistettu, vaan suurin osa tulkitse sen vihan tunteeksi. Russellin ja Widelin (2008) mukaan viisivuotiaan lapsen tulisi erottaa toisistaan tunteet ilo, suru, viha, pelko ja hämmästys. Tässä tutkimuksessa on havaittavissa, että viisivuotiaat lapset käyttävät nuorempia lapsia enemmän termejä ”hämmästynyt”, ”peloissaan” ja ”ihmeissään”. Pelon ja hämmästyksen ero ei tässä tutkimuksessa käy kuitenkaan vielä selkeästi ilmi. Sen sijaan ilon, surun tai vihan tunnetta ei enää tarjota nuorempien lasten lailla vaihtoehdoksi pelolle tai hämmästykselle (taulukko 5).

TAULUKKO 5. Viisivuotiaat lapset tunnistavat muumien tunteita							
5-vuotiaat	SP	ILO	SURU	VIHA	PELKO	HÄMMÄSTYS	INHO
1. lapsi	1	✓	✓	✓	✓	pelottaa	suru
2. lapsi	1	✓	✓	✓	ihmeissään	✓	viha
3. lapsi	1	✓	✓	✓	ihmeissään	tuijottaa	tarkka
4.	1	✓	✓	✓	✓	nähty jotain	viha
5.	1	✓	✓	✓	ihmeissään	✓	vakavana
6.	1	✓	✓	✓	hassu	hullu	viha
7.	1	✓	✓	✓	hassu	hassu	tärisyttää
8.	1	✓	✓	✓	hämmästyks	✓	vähän viha
9.	1	✓	viha	✓	viha	ilo	hämmästyks
10.	1	✓	✓	✓	✓	huomasi kalan	tarkka
11.	2	✓	✓	✓	hämmästyks	✓	viha
12.	2	✓	✓	✓	✓	✓	omituinen
13.	2	✓	✓	✓	katsoo mörköä	-	itkettää
14.	2	✓ hymyilee	✓	✓	✓	ilo	tosi viha
15.	2	✓	✓	✓	hämmästyks	✓	viha

Kaikki kuusivuotiaat lapset tulkitsevat tutkijan tavoin tunteet ilo, suru ja viha lähes poikkeuksetta. Puolet lapsista tunnisti pelon tunteen. Hämmästyksen tunteen tunnistivat lähes kaikki lapset. Inhon tunteen tunnisti kaksi lasta ja loput kokivat sen vihan tunteeksi. Kuusivuotiaista lapsista voidaan havaita jo vastausten yhdenmukaisuus. Erityisesti tunteet pelko ja hämmästyks alkavat erottua toisistaan. Inhon tunteesta lapsella tuntuu olevan myös käsitys, mutta ei oikeaa sanaa vastattavaksi (taulukko 6).

TAULUKKO 6. Kuusivuotiaat lapset tunnistavat muumien tunteita							
6-vuotiaat	SP	ILO	SURU	VIHA	PELKO	HÄMMÄSTYS	INHO
1. lapsi	1	✓	✓	✓	yllättynyt	ilo	hämmästynyt
2. lapsi	1	✓	✓	✓	✓	✓	viha
3. lapsi	1	✓	✓	✓	hämmästyks	✓	viha
4. lapsi	1	✓	✓	✓	✓	✓	viha
5. lapsi	1	✓	✓	✓	✓	✓	viha
6. lapsi	1	✓	✓	✓	✓	✓	✓
7. lapsi	1	✓	✓	✓	✓	✓	viha
8. lapsi	1	✓	✓	✓	✓	✓	huolestunut
9. lapsi	1	✓	✓	✓	✓	✓	viha
10. lapsi	1	✓	✓	✓	hämmästyks	✓	viha
11. lapsi	1	✓	✓	✓	hämmästyks	✓	✓
12. lapsi	1	✓	✓	✓	hämmästyks	✓	viha
13. lapsi	1	✓	✓	✓	✓	✓	äreä
14. lapsi	1	✓	✓	✓	✓	✓	viha
15. lapsi	1	✓	✓	✓	hämmästyks	✓	viha
16. lapsi	2	✓	✓	✓	✓	✓	ihmettelee
17. lapsi	2	uninen	✓	✓	hämmästyks	ilo	tarkka
18. lapsi	2	✓	viha	✓	järkyttynyt	ilo	viha
19. lapsi	2	✓	✓	✓	hämmästyks	✓	epäilevä
20. lapsi	2	✓	✓	✓	ihmettynyt	✓	paha mieli

Widenin ja Russellin (2008) mukaan jotkin tunteet, kuten ilo, suru ja viha, ovat helpompia ymmärtää kasvojen ilmeistä kuin toiset tunteet. Haastavinta taas on erottaa pelko ja hämmästyks toisistaan (Izard 1977, 364). Lasten kyky tunnistaa muumien tunteita vastaa monella tapaa Widenin ja Russellin (2008) teoriaa. Esitutkimuksen mukaan lapsi kykenee tunnistamaan muumihahmojen kasvonilmeiden välittämät perustunteet ilon, surun ja vihan. Sen sijaan neljävuotiaat lapset kykenevät tulkitsemaan osittain myös pelon tunteesta kertovat kasvonilmeet. Kuusivuotiaat lapset sekoittavat muumihahmojen välittämän pelon tunteen enää lähinnä hämmästyksen tunteeseen. Esitutkimus valaisi teoriaa siitä, että lapsen on mahdollista yksilöllisesti tunnistaa muumihahmojen kasvonilmeiden välittämiä tunteita.

4.3.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksessa käytettiin kvalitatiivista tutkimusotetta ja menetelmänä oli kertomusten juonirakenneanalyysi. Ihmisten maailma muodostuu tarinoiden tuottamisesta ja niiden kuuntelemisesta. Kuten Aristoteles opettaa, tavallisesti kertomukset muodostuvat alusta, keskikohdasta ja lopusta (Eskola & Suoranta 2008, 24.) Niin myös Muumilaakson tarinoiden kukin jakso sisältää kertomukselle tyypillisen alun, keskikohdan ja lopun. Kuten esimerkiksi jaksossa ”Muumilaakson kevät” alku koostuu tarinaan perehdyttämisestä, keskikohdassa tapahtuu selkeä käänne, Muumipeikon löytäessä silinterin, ja lopussa tilanne palautuu jälleen normaaliksi Muumien hankkiutuessa eroon hatusta. Tarinamuodosta on tullut kohde tieteelliselle tutkimukselle.

Kertomus muodostuu tekstistä, erilaisista kertovista diskursseista, jotka kertomuksen tulkitsija vastaanottaa visuaalisesti ja/tai auditiivisesti. Kertomuksien tekstejä voivat näin ollen olla niin kirjoitetut, puhutut, laulettu, filmatut, piirretyt kuin tanssivat kertomukset (Apo 1990.) Muumilaakson tarinat edustavat piirrettyjä kertomuksia, jotka kertomuksen tulkitsija vastaanottaa visuaalis-auditiivisesti. Kertomukset ovat diskurssi muotojen tutkituin tyyppi johtuen todennäköisesti niiden helposta tutkimusluonteesta. Lisäksi kulttuurinen merkitys voi vaikuttaa tutkimuksen suosioon. Joukkoviestintä esimerkiksi koostuu paljon juonellisista kertomuksista kuten elokuvat ja sarjafilmit. Analysoitavassa aineistossa voi juonellisuutta tarkastella eri tavoin ja eri syistä. Tutkija voi olla esimerkiksi kiinnostunut ainoastaan tekstissä esiintyvistä tietyistä teemasta tai aiheesta (Alasuutari 2011.) Tässä tutkimuksessa tutkija havainnoi Muumilaakson tarinoissa tapahtuvia tunteiden juonirakenteita ja tunteisiin vaikuttavia teemoja.

Fiktiivinen todellisuus eli kertomusmaailma muodostuu tarinan tapahtumista, henkilöistä ja ympäristöstä ja tarina voidaan määritellä muodollisen tarinaskeeman mukaisesti muodostuneeksi kuvaukseksi tapahtumasarjasta tai yhdestä tapahtumasta (Apo 1990). Yksinkertaisimpana tarinan muotona voidaan pitää tarinaa, joka koostuu kolmesta toisiinsa liittyvästä tapahtumasta. Tapahtumista kaksi tulisi olla asian toteavia tai kuvailevia kun taas yhden tilanteen tulisi olla aktiivinen. Kolmas tapahtuma on yleensä ensimmäisen tapahtuman muuttunut muoto (Prince 1973, 19.) Tällaisen tarinan kertoo esimerkiksi tarina ”Näkymätön lapsi” ja ”Ninni saa hymynsä takaisin”, jossa aluksi Ninni on näkymätön, sitten hän oppii rohkeammaksi Muumien tuen avulla, jonka seurauksena hän muuttuu lopussa näkyväksi. Suuria tekstikokonaisuuksia, kuten satuja, tarkastelevassa kuvauksessa hahmotetaan tapahtumarakenne eli juoni (Apo 1990). Juonirakenneanalyysin toteuttaminen on teknisesti yksinkertaista, kyse on tietynlaisesta juonitiivistelmästä. Kullekin juonenkäänteelle tulee antaa kuvaileva nimi, joista tehdään juonitiivistelmä (Alasuutari 2011, 128- 9.) Niin myös tässä tutkimuksessa Muumilaakson tarinoista pyrittiin muodostamaan juonitiivistelmiä, jotka koostuvat jakson tunteita muuttavista juonenkäänteistä (liite 1).

Analyysia tehtäessä yksikkönä on kokonainen satu. Analyysin ensimmäinen vaihe on sisältöselostusten tuottaminen, jossa tärkeintä on referoida kaikki yksiköt yhtäläisellä tarkkuudella (Apo 1990.) Tässä tutkimuksessa yksiköt on referoitu mahdollisimman tiiviiseen alle kymmeneen juonenkäänteeseen. Referoinnissa on keskitytty erityisesti sellaisiin juonenkäänteisiin, joissa tapahtuu tutkijan mukaan voimakkaita tunteiden ilmauksia, esimerkiksi jaksossa ”Pikkuruiset vieraat” pelon tunteita herättää useassa henkilöhahmossa Mörön saapuminen. Kertomukset, jotka sisältävät useita henkilöitä, tulisi kuvata ilmauksina, jotka selventävät toiminnan, toimijan ja toimijan kohteen (Apo 1990). Esimerkiksi tulisi käyttää enemmän ilmaisua ”Muumipeikko ja Pikku Myy kohtaavat Mörön” kuin ”Mörön kohtaaminen”.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Tunteiden juonirakenteita

Tutkimukseen käytetyissä Muumilaakson tarinoiden jaksoissa oli löydettävissä erilaisia tunteiden juonirakenteita. Tuloksissa tarkasteltiin millaisella tunneilmastolla kukin jakso alkoi ja millaiseen loppui. Lisäksi kaikissa tutkimukseen valituissa jaksoissa oli löydettävissä useita tunteita, jotka vaihtelivat jakson kulun aikana. Aineistosta nousi kolme erilaista juonirakennetta, joihin kukin jakso pystyttiin sijoittamaan (taulukko 7). Jaksoista löydetty kolme erilaista juonirakennetta nimettiin seuraavasti: 1) mielihyvystä mielihyvään 2) mielipahasta mielihyvään 3) mielihyvystä mielipahaan. Ensimmäisen ryhmän jaksot juonirakenne koostui positiivisen tai neutraalin tunteen alusta ja positiivisen tunteen lopusta. Toisen ryhmän jaksot alkoivat negatiivisella tunteella, mutta loppuivat positiiviseen tunteeseen. Kolmannen ryhmän jaksot sen sijaan alkoivat positiivisella tai neutraalilla tunteella, mutta ne loppuivat negatiiviseen tunteeseen.

TAULUKKO 7. Muumilaakson tarinoissa esiintyviä tunteiden juonirakenteita

Mielihyvystä mielihyvään	Mielipahasta mielihyvään	Mielihyvystä mielipahaan
Muumilaakson kevät	Muumipappa kaipaa vaihtelua	Pikkuruiset vieraat
Näkymätön lapsi	Muumipeikko pelastaa tiikerit	Noita
Ninni saa hymynsä takaisin	Muumipapan muistelmat I	Keskitalven kokko
Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu		

5.1.1 Mielihyvystä mielihyvään

Tyypillisimmän juonirakenteen voitiin katsoa muodostuvan rakenteesta, jossa alku- ja loppu koostuivat positiivista ilon ja onnellisuuden tunteista ja joiden välissä tapahtui erilaisia tunnetiloja pelkoa, surua, vihaa ja iloa. Tähän juoniryhmään menivät myös jaksot, jotka katsottiin alkavan neutraaleista tunnetiloista eli jakson alussa ei ollut havaittavissa selkeää tunnetilaa. Tämän kategorian jaksoja olivat: ”Muumilaakson kevät”, ”Näkymätön lapsi”, ”Ninni saa hymynsä takaisin” ja ”Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu”.

”Muumilaakson kevät” alkaa rauhallisissa tunnelmissa talven vallitessa Muumilaaksossa.

Aivan jakson alussa kuvataan ainoastaan Muumiperheen nukkumista, joka voidaan nähdä neutraalina tunnetilana. Jakso jatkuu pian Muumipeikon heräämisellä ja tämän riemuitsemisellä, sillä kevät on tullut. Riemastuminen voidaan havaita niin Muumipeikon hymystä kuin tämän huudosta ”hoi kaikki! Hei nyt on kevät!”. Lisäksi Muumipeikon kommentti Pikku Myylle vahvistaa ilon tunnetta: ”minä huusin riemusta”. Jakson alussa voidaan nähdä sekä neutraaleja että selkeästi positiivisia mielihyvän tunteita. Jakson alkupuolella ilmenee myös iloa Muumipeikon ja Nuuskamuikkusen osalta, heidän tavatessaan toisensa pitkän tauon jälkeen. Ilon tunne voidaan havaita erityisesti Muumipeikosta, tämän juostessa Nuuskamuikkusen luo samalla hypähdellen. Jakson aikana koetaan lisäksi monta ilon tunteen täyttämää hetkeä, kuten Muumipapan pelleily silinterihattu silmillään, joka naurattaa Muumipeikkoa, Niiskuneitiä, Pikku Myytä, Nipsua ja Nuuskamuikkusta. Ilon tunteita nähdään myös Muumipeikon ja ystävien leikeissä, kuten pilvien päällä lentäessä, josta ilon tunne voidaan tulkita niin kasvonilmeistä kuin Niiskuneidin kommentista ”ihanaa, minäkin haluan kokeilla” sekä Nuuskamuikkusen kommentista ”sepä oli hauskaa”.

Jaksossa havaitaan pelkoa Muumipapan suunnalta tämän yrittäessä pelastaa Muumipeikko pilven päältä ja kommentoidessa ”minä en uskalla”. Iloinen tunneilmasto jatkuu piiloleikin aikana, josta voidaan havaita ilon tunne erityisesti silinterin sisältä kuuluvasta Muumipeikon naurusta kuin myös Pikku Myyn naurusta tämän piileskellessä kattilassa. Voimakkain välissä tapahtuva tunnetila on surun ja pelon sekainen hädän tunne, joka aiheutuu Muumipeikon muodonmuutoksesta kummituseläimeksi. Surua nähdään Muumipeikon itkussa ja kommentissa ”mitä tämä tarkoittaa? Koko kuononi on kadonnut!” kun taas pelkoa kasvon ilmeistä kuten suurentuneista silmistä sekä Muumipeikon kommentista ”näen unta, tämä ei voi olla totta! Tämä on liian kamalaa!”. Jakso päättyy lopulta iloisesti Muumipeikon muuttuessa takaisin omaksi itsekseen ja tullessaan jälleen hyväksytyksi osaksi muumiperhettä. Onnellisuuden tunne voidaan tulkita niin Muumimamman ja Muumipeikon halauksesta, Muumipeikon ja Nipsun hymystä kuin Niiskuneidin kommentista ”oi, Muumipeikko”.

”Näkymätön lapsi” ja ”Ninni saa hymynsä takaisin” kertovat yhden tarinan, joka on jaettu kahteen jaksoon. Molemmat jaksot alkavat onnellisen tai neutraalin tunneilmaston vallitessa ja loppuvat onnellisesti. Ensimmäinen jakso ”Näkymätön lapsi” alkaa Tuutikin tuodessa Ninnin Muumitalolle. Tunneilmasto on suhteellisen neutraali, sillä selkeitä tunteiden ilmauksia ei ole havaittavissa. Toisaalta tunneilmaston voi nähdä olevan myös positiivinen,

sillä Tuutikki hymyilee. Myös Muumimammasta voidaan havaita ilon tunnetta tämän kommentoidessa Tuutikin saapumisesta ”kas Tuutikki, hauskaa”. Vihan tunteita herää Tuutikin kertoessa Ninnin ironisesta tädistä, joka on kohdellut Ninniä niin ironisesti ja välinpitämättömästi, että tämä on lopulta muuttunut näkymättömäksi. Vihan tunne tätiä kohtaan ilmenee erityisesti Muumipeikon, Niiskuneidin ja Nipsun kasvonilmeistä sekä Muumipeikon kommentista ”hyi, inhottavaa”. Vihan tunteita herättää myös Haisuli, joka haluaisi Ninnin pysyvän näkymättömänä, jotta tämä voisi tehdä tästä pankkirosvon. Viha Haisulia kohtaan ilmenee niin Muumipeikon, Niiskuneidin, Nipsun ja Myyn kasvojen vihastuneista ilmeistä kuin Muumipeikon kommentista ”varo Haisuli, älä kiusaa Ninniä tai minä vihastun todella”. Sen sijaan Haisulissa voidaan havaita ilon tunnetta tämän tavatessa Muumipeikon ja muut. Haisulin ilo ilmenee leveänä hymynä ja nauruna.

Surun tunne ilmenee jaksossa hetken ajan Ninnin jalkojen kadotessa näkyvistä. Surusta kertovat Muumipeikon, Niiskuneidin, Pikku Myyn ja Nipsun harmistuneet kasvonilmeet ja huokaisut. Suru muuttuu pian vihaksi Haisulia kohtaan erityisesti Muumipeikossa, joka näkyy tämän kasvonilmeinä sekä uhkaavana käytöksenä Haisulia kohtaan. Ilon tunne ilmenee tilanteessa, jossa Ninnin jalat ja osa helmasta ilmestyy näkyviin. Ilon tunne nähdään niin Muumimamman, Niiskuneidin, Muumipeikon, Nipsun hymystä, Pikku Myyn hypähtelystä sekä Muumipeikon kommentista ”Ninni sinä edistyt!”. Jakso loppuu siten, että Muumipappa, Muumimamma, Muumipeikko ja Pikku Myy kuulevat Ninnin puhuvan ensimmäistä kertaa ja ovat iloisia tämän edistyksestä. Ilon tunne voidaan tulkita kaikkien hymyistä sekä Myyn kommentista ”haa, hän osaa puhua”.

Jakso ”Ninni saa hymynsä takaisin” alkaa Niiskuneidin ja Pikku Myyn juostessa ulos samalla hymyillen ja nauraen. Jakso alkaa näin ilon tunteella, josta kertoo lisäksi Muumipeikon kommentti ”Ninni tule mukaan pitämään hauskaa!”. Ilon tunnetta ilmenee myös piiloleikin aikana useita kertoja. Muumipeikon löytäessä Nipsun Muumipeikosta ilmenee ilon tunnetta tulkiten tämän hymystä ja naurusta. Muumipeikon etsiessä Pikku Myytä havaitaan selkeitä ilon merkkejä Myyn hymyillessä ja nauraessa. Ilon tunnetta nähdään myös Haisulissa tämän onnistuttua sulkemaan Ninni kallion sisään. Haisulin ilo ilmenee leveästä hymystä ja naurusta. Surun tunne nousee esiin Ninnin ollessa loukussa kallion sisällä, joka voidaan havaita Ninnin itkusta. Ninnin kasvot ovat yhä näkymättömät, jolloin kyynelehtimistä ja surullista kasvonilmettä ei pystytä tilanteesta havaitsemaan. Ilon tunnetta ilmenee erityisesti Muumipeikossa tämän hymyillessä ja nauraessa pelastettuaan Ninnin kallion sisästä. Ilon

tunteita havaitaan myös Muumimammassa tämän kuultua, että Ninnin ääni on voimistunut. Ilo ilmenee erityisesti Muumimamman ilahtuneista kasvonilmeistä.

Samassa jaksossa Muumipeikko toivoo Ninnin tulevan vihaiseksi Haisulille, jolloin Muumipeikossa havaitaan vihan tunnetta tulkiten tämän kasvonilmeitä. Muumipeikko, Niiskuneiti, Pikku Myy, Nuuskamuikkunen ja Nipsu ajavat Haisulia takaa, jolloin heissä kaikissa ilmenee vihan tunnetta, joka voidaan lukea kasvonilmeistä ja aggressiivisesta käytöksestä Haisulia kohtaan. Haisulissa voidaan sen sijaan havaita pelkoa tilanteessa tämän noudattaessa pelon toimintamallia eli pakenemista. Ninnin hämmästellessä meren suuruutta herää Ninnissä surun tunteita, jotka voidaan havaita tämän itkusta. Ninnin suru muuttuu pian vihaksi tämän purressa Muumipappaa hännästä, koska Muumipappa oli aikeissa pukata Muumimamman veteen. Ninnin viha nähdään tämän juuri ilmestyneissä kasvoissa sekä kommentissa ”ei ole mitään selitettävää ilkimys!”. Ninnin kasvojen tullessa näkyviin herää ilon tunteita Muumipeikossa, Niiskuneidissä, Pikku Myyssä ja Muumimammassa. Ilon tunteet ilmenevät kaikkien hymyillessä sekä erityisesti Muumipeikon hypähdellessä, nauraessa ja huutaessa ”miten hauskaa vihdoinkin me näemme Ninnin!”. Muumipappa sen sijaan ilmentää vihan tunnetta, sillä Ninni on juuri puraissut tätä hännästä. Vihan tunne näkyy erityisesti Muumipapan vihaisista kasvonilmeistä sekä kommentista ”älä naura pahainen kakara, sahapainainen hirviö!”. Nyt ilon tunne näkyy myös Ninnissä, joka alkaa nauraa. Ilon tunne ja nauru näkyvät myös Muumimammassa, Muumipeikossa, Niiskuneidissä ja Pikku Myyssä. Tuutikin hakiessa Ninnin Muumitalolta herää ilon tunteita, sillä sekä Tuutikki että Ninni ilahtuvat toistensa näkemisestä, joka näkyy molempien hymyinä. Jakson lopussa Ninni ja Tuutikki tapaavat vielä Haisulin, jolle Ninni irvistää. Haisuli hämmentyy Ninnin käytöksestä, mutta Tuutikki ja Ninni ilmaisevat jälleen ilon tunnetta hymyilemällä, ilmeisesti Ninnin vahvistuneen olemuksen johdosta.

Jakso ”Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu” alkaa Muumiperheen nukkuessa talviunta, jolloin jakson alku on tunneilmastoltaan hyvin neutraali, sillä tunteiden ilmauksia ei ole havaittavissa. Muumipeikko kuitenkin herää kesken talviunien ja lähtee tutkimaan Muumilaaksoa. Muumipeikon pudotessa lumisilta tikkailta voidaan havaita pelästyminen Muumipeikon kasvoilta. Pelon tunne jatkuu Muumipeikon kuullessa tuntemattoman äänen ympäristöstä, jolloin pelko voidaan havaita jähmettyneestä olemuksesta sekä pelästyneistä kasvoista. Pelon tunne voimistuu Muumipeikon ja Pikku Myyn nähdessä Mörön lumisessa metsässä. Pelko ilmenee selkeästi Muumipeikon ja Pikku Myyn kauhistuneista

kasvonilmeistä sekä paikalleen jähmettymisestä. Lisäksi Mörkö aiheuttaa Muumipeikossa vilunväristyksiä ja pelkoa havainnollistetaan myös Pikku Myyn kommentilla ”minäkin pelkään”.

Muumipeikon ja Pikku Myyn tavatessa Tuutikki jäähevosen luona, esiintyy hetkellinen ilon tunne, ystävien tavatessa toisensa. Ilo ilmenee Muumipeikon ilahtuneesta äänensävyistä sekä Tuutikin hymystä. Ilon tunnetta ilmenee myös Muumipeikon ja Tuutikin vitsaillessa uimahuoneessa, josta ilon tunne voidaan havaita Muumipeikon ja Tuutikin hymyistä ja naurusta. Ilon tunnetta ilmenee Pikku Myyn kohdalla tämän liukuessa jäällä tarjottimen päällä. Ilo ilmenee Myyssä yhdistelmänä hymyä ja naurua. Tunneilmasto vaihtuu pian peloksi Myyn ilmoittaessa Tuutikille ja Muumipeikolle haluavansa nähdä Jäärouvan. Pelko voidaan havaita Tuutikin ja Muumipeikon kasvonilmeistä. Pikku Myyn nähdessä Jäärouvan kasvot ilmenee riemun tunnetta Myyssä, joka voidaan havaita Myyn hymystä ja naurusta sekä riemastuneesta äänensävyistä ja kommentista ”juupa juu minä näin Jäärouvan kasvot!”. Ilo vaihtuu nopeasti peloksi Jäärouvan alkaessa jahdata Pikku Myytä jäähevosella ratsastaen. Pelko ilmenee Myyn kauhistuneista kasvonilmeistä, pakenevasta toiminnasta sekä kommentista ”puhalla tuulen pakana, minä olen pulassa!”. Pelon ilmapiiri muuttuu surun ja pelon muodostamaksi hädäksi Tuutikin ja Muumipeikon yrittäessä sulattaa Pikku Myy jäätä. Hätää voidaan havaita Muumipeikon ja Tuutikin kasvonilmeistä. Myyn sulettua tunne vaihtuu nopeasti ilon tunteeksi, joka ilmenee Muumipeikon ja Tuutikin hymyistä sekä Muumipeikon naurusta ja ilahtuneesta kommentista ”olet taas keskuudessamme!”.

Tämän ryhmän kaikille jaksoille yhteistä oli, että jakso loppui aina muutokseen jonkin henkilöhahmon tilassa, joka nostatti ilon tunteita. Muutos henkilön tilassa oli aina tavoitteen mukainen ja toivottua, mutta sen onnistumista pidettiin epävarmana. Tällaisia muutoksia olivat Muumipeikon muodonmuutos kummituseläimestä takaisin omaksi itsekseen (Muumilaakson kevät), Ninnin puhumaan alkaminen (Näkymätön lapsi), Ninnin muuttuminen kokonaan näkyväksi (Ninni saa hymynsä takaisin) ja Pikku Myyn sulaminen jäätä (Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu). Muutokset toimivat yllättävänä iloisena käänteinä, jota pidetään sadulle tyypillisenä piirteenä (Bettelheim 1994, 178).

Tämän ryhmän jaksot voitiin lisäksi jakaa ryhmän sisällä kahteen erilliseen ryhmään; positiivisilla tunteilla alkaviin jaksoihin sekä neutraalisti alkaviin. Positiivisilla tunteilla alkavat jaksot olivat ”Muumilaakson kevät” ja ”Ninni saa hymynsä takaisin”, joissa alun ilon

tunteita välitettiin niin hymyinä, nauruna kuin puhuttuna tekstinä. Tälle ryhmälle yhteistä olivat myös usein ilmenevät ilon tunteet sekä molemmissa jaksoissa esiintyvät piiloleikki. Molemmissa jaksoissa piiloleikki johti negatiiviseen tunteeseen, suruun. ”Muumilaakson kevät” -jaksossa Muumipeikko piiloutui silinterihattuun ja muuttui siellä kummituseläimeksi, joka aiheutti surua Muumipeikossa, ja joka ilmeni itkuna. ”Ninni saa hymynsä takaisin” -jaksossa Haisuli näytti Ninnille hyvän piilopaikan ja vangitsi tämän kallion sisään. Vangitseminen herätti Ninnissä surua, joka havaittiin itkuna. Molemmissa jaksoissa piiloleikki johti näin surun tunteeseen. Neutraalisti alkavat jaksot olivat ”Näkymätön lapsi” ja ”Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu”, jotka eivät välittäneet selkeitä tunteen ilmaisuja jaksojen alussa. Lisäksi kummankaan jakson alussa aurinko ei paistanut, vaan ilma oli joko sateinen (Näkymätön lapsi) tai talvisen hämärä (Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu). Nämä jaksot sisälsivät myös yleisesti harvemmin ilon ilmauksia kuin toisen ryhmän jaksot.

Tällainen tunnerakenne, joka alkoi ja loppui positiiviseen tunteeseen, on Ylösen (2000, 29) mukaan lapselle turvallinen satukokemus, sillä hän tietää sen loppuvan onnellisesti. Tällöin lapsi kykenee aavistamaan tarinan tapahtumia ja nauttimaan myös pelottavista tilanteista. Lapsi kokee olevansa turvassa sadun maailmassa, joka tarjoaa hänelle samalla ravintoa henkiseen kasvuun.

5.1.2 Mieli pahasta mielihyvään

Toiseksi yleisin juonirakenne koostui siten, että jakso alkoi surun, pelon tai muun negatiivisen tunteen vallitessa. Jaksojen rakennetta yhdisti myös se, että jokainen niistä loppui johonkin jännityksen jälkeiseen helpotukseen. Jokaisen jakson lopussa koettiin onnellisuutta edeltävä voimakas surukohtaus. Tähän ryhmään menivät jaksot ”Muumipappa kaipaa vaihtelua”, ”Muumipeikko pelastaa Tiikerit” ja ”Muumipapan muistelmat I”.

Jaksossa ”Muumipappa kaipaa vaihtelua” Muumipapan kirjoittaminen ei suju ja Muumipappaa harmittaa, että Muumilaaksossa ei tapahdu mitään jännittävää. Surua tai harmistusta voidaan havaita niin Muumipapan harmistuneista kasvoniilmeistä kuin kommenteista ”kirjoittaminen kangertelee”, ”miten tässä uinuvassa idyllisissä voisikaan kirjoittaa?” ja ”kaipaan jotain suurta, jotain pelottavaa”. Tarinan keskellä nähdään monenlaisia tunteita. Haisulin kaivaessa hirviön jalanjälkiä Muumitalon pihaan havaitaan

selkeää ilon tunnetta, joka ilmenee Haisulin hymystä ja naurusta sekä tämän kommentista ”oi, että minulle tulee hyvä olo, kun voin tuottaa toisille iloa”. Aamun valjetessa Nipsun löytäessä jalanjäljet ilmenee pelon tunnetta, joka voidaan lukea Nipsun pelästyneistä kasvonilmeistä sekä huudosta ”hirviö, teillä on käynyt hirviö! Tulkaa äkkiä ennen kuin teidät syödään elävältä!”. Hirviön jäljet herättävät myös innostuksen tunteita Muumipapassa, jotka voidaan tulkita Nipsun kommentista ”hirviö hyökkää ensi yönä kimppuumme!” sekä Muumipeikon kommentista ”ja isä on siitä niin innoissaan!”. Ilon tunteesta kertoo myös Muumimamman kommentti ”oi, olen iloinen Papan puolesta”. Haisulin tunkeutuessa hirviöansaan havaitaan myös ilon tunnetta, joka ilmenee Haisulin naurusta. Haisulin ilo muuttuu nopeasti pelon tunteeksi tämän pudotessa hirviöansaan. Pelko voidaan nähdä Haisulin pelästyneistä kasvonilmeistä. Kohtauksessa nähdään myös vihan tunnetta erityisesti Muumipapan osalta, jonka vihan tunne kohdistuu Haisuliina ja se voidaan lukea vihaisesta ilmeestä sekä kommentista ”valetta, sinun jaloillasi ei tehdä niin suuria jälkiä!”. Ilon tunne ilmenee jälleen Haisulin selvitessä ansasta ja Muumien ollessa tälle kiitollisia Muumipapan piristämisestä. Ilo ilmenee niin Muumimamman ja Haisulin hymystä kuin Muumimamman kommentista ”olit kiltti kun teit jalanjäljet, Papalla on ollut niin jännittävää”.

Samassa jaksossa Muumipapan ja Muumimamman karkaaminen Muumitalolta, aiheuttaa Muumipeikossa pelon ja surun tunteita, jotka ilmenevät Muumipeikon hätääntyneistä kasvonilmeistä ja vanhempien etsimisestä. Kun Muumipeikko ei löydä vanhempiaan, ilmenee myös surun tunnetta, joka ilmenee Muumipeikon surullisesta ilmeestä sekä Nuuskamuikkusen kommentista ”älä sure Muumipeikko”. Sen sijaan Nipsun ja Pikku Myyn kokkaaminen ilmentää ilon tunnetta, josta kertoo erityisesti Myyn kommentti ”hauskaa, kun saa kokeilla omasta päästään”. Jakson loppupuolella tapahtuu voimakas surullinen kohtaus Muumipeikon etsiessä vanhempiaan ympäri laaksoa tuloksetta. Surun tunne ilmenee Muumipeikon itkusta ja surullisesta ilmeestä. Surun tunne häviää Muumipeikon huomattaessa valtavan kalan ja alkaessa pyydystää tätä. Muumimamman löytäessä ulos luolasta hän näkee Muumipeikon pyydystämässä kalaa ja menee auttamaan tätä. Ilon tunne huipentuu kalan pyydystämiseen, jossa iloa voidaan havaita Muumipeikon ja Muumimamman hymyistä sekä Muumipeikon hyppellevästä elekielestä. Aivan lopussa koetaan myös ilon tunnetta Muumipapan löydettyä ulos luolasta, jossa ilo ilmenee selkeästi Muumipapan hymystä ja voimakkaasta naurusta. Lisäksi Muumipapan paluu Muumitalolle nostattaa ilon tunteita Muumipeikossa, Myyssä, Nipsussa ja Muumimammassa, jossa iloa voidaan havaita hymyistä sekä Muumipeikon ilahduneesta kommentista ”isä on palannut kotiin”.

Jakso ”Muumipeikko pelastaa tiikerit” alkaa Pikku Myyn etsiessä pimeässä viidakossa Muumipeikkoa ja Niiskuneitiä, jotka samaan aikaan uivat pakoon valtavaa käärmettä, jolloin tunneilmastoa hallitsee pelko. Pelon tunne voidaan tulkita tilanteesta, jossa Muumipeikko ja Niiskuneiti uivat pakoon käärmettä, ja pakeneminen on yhdistetty vahvasti pelon tunteeseen. Pelon tunne hellittää hetkeksi Muumipeikon ja Niiskuneidin ehtiessä laivaan turvaan käärmettä. Tunneilmasto muuttuu nopeasti vihan tunteiksi eläintarhan miesten väittäessä Muumipeikkoa ja Niiskuneitiä virtahevoiksi. Vihan tunne ilmenee Muumipeikon ja Niiskuneidin vihaisista kasvonilmeistä sekä Muumipeikon kommentista ”minä olen Muumi, enkä mikään virtahepo” ja Niiskuneidin ”olenko minä virtahevon näköinen?!”. Vihan tunne vaihtuu peloksi Muumipeikon ja Niiskuneidin paetessa eläintarhan miehiä laivalta ja kohdatessaan käärmeen, josta pelko voidaan havaita pakenevasta toiminnasta sekä kasvonilmeistä. Pelon tunne vaihtuu pian ilon tunteeksi Muumipeikon ja Niiskuneidin palatessa kotiin käärmeen selässä, joka ilmenee erityisesti Muumimamman kommentista ”voi että olen iloinen, kun palasitte kotiin ehjin nahoin”. Tunne vaihtuu pian vihaksi erityisesti Muumipapan kohdalla tämän kuullessa eläintarhan miehien väittäneen muumeja virtahevoiksi. Vihan tunne voidaan lukea Muumipapan vihaisesta ilmeestä sekä kommentista ”virtahevot eivät käytä esiliinaa tai kirjoita muistelmia, ne miehet eivät ole kohdanneet vielä Muumipapan vihastusta”.

Jakson puolella välissä ilmenee voimakasta pelon tunnetta, kun eläintarhan miehet aloittavat hyökkäyksen Muumitaloon, jolloin pelko voidaan havaita eläinten piiloutumisesta ja tärisemisestä. Pelon tunteen kanssa vuorottelevat vihan tunteet, jotka nousevat eläintarhan miehistä ja Muumipapasta. Voimakas vihan tunneilmasto ilmenee eläintarhan miesten ja Muumipapan väitellessä eläinten kohtalosta, jolloin eläintarhan miehet alkavat myös väittää Muumipappaa yhdeksi virtahevoista. Vihan tunnetta voidaan havaita niin Eläintarhan miesten kuin Muumipapan vihaisista ilmeistä ja äänensävyistä kuin myös Muumipapan kommentista ”te ette astu talooni!” sekä eläintarhan miesten johtajan kommentista ”murtakaa ovi!”. Vihan tunnetta voidaan lukea myös Muumiperheen ilmeestä näiden puolustaessa taloaan eläintarhan miehiltä. Vihan tunne jatkuu Poliisin saapuessa paikalle, joka on vihainen eläintarhan miesten laittomasta hyökkäyksestä Muumitaloon kuin myös muumien vangitsemisaikomuksesta. Viha voidaan lukea Poliisin vihaisesta kasvonilmeestä. Vihaa ilmentää myös eläintarhan miesten johtajan vihainen ilme sekä kommentti ”leipäluukku kiinni ja häivy!”. Eläintarhan miesten viha vaihtuu pian peloksi Poliisin uhkaillessa heittää heidät vankilaan, jolloin miehet pakenevat Poliisia pois Muumilaaksosta. Pelko voidaan havaita niin kasvojen ilmeistä kuin

pakenevasta toiminnasta. Eläintarhan miesten häipyminen saa aikaan ilon tunteita, joita voidaan havaita Muumiperheen ja eläinten juoksentelusta ja ilahtuneista huudoista kuten Muumipeikon kommentista ”hienoa, Muumilaakson Poliisi ajoin heidät tiehensä!”.

Jaksossa esiintyneet ilon tunteet vaihtuvat pian surun tunteiksi, joita nostattavat syksyn saapuminen ja sen seuraama viidakon lakastuminen, joka voidaan havaita esimerkiksi sarvikuonon kommentista ”kylmyys tekee alakuloiseksi”. Eläinten palatessa eläintarhaan, eläintarhan väki ilahtuu eläinten paluusta, jolloin koetaan lyhyt ilon tunne, joka voidaan havaita eläintarhan väen hymystä ja naurusta. Ilo muuttuu pian pelon ja surun tunteiksi, kun Muumiperhe sekä Niiskuneiti suljetaan eläintarhan häkkiin. Tilannetta varjostaa lisäksi pelko perheen erottamisesta. Suru ilmenee erityisesti Niiskuneidin itkemisellä, kun taas pelko ilmenee tämän kommentissa ”mitä jos meidät laitetaan eri häkkeihin?” Jakso päättyy ilon tunteisiin, kun Muumiperhe vapautetaan häkistä väärinkäsityksen johdosta, josta voidaan havaita ilo selkeästi kasvojen ilmeistä, Muumiperheen, eläintarhan väen, Nuuskamuikkusen, Pikku Myyn ja Hemulin hymyillessä.

”Muumipapan muistelmat I” alkaa Muumipapan vilustumisella, jolloin tunneilmastossa voidaan katsoa esiintyvän surun tunteita, joita on nähtävissä Muumipapassa. Jakson alussa Muumipappa haluaa kertoa läheisilleen nuoruudestaan. Muumipapan tarina sisältää useita pelkoa nostattavia tilanteita. Nuoren Muumipapan luistellessa jäällä ja jään haljetessa pelko ilmenee Muumipapan pakenemisena jäältä, tämän pelästyneistä kasvojen ilmeistä sekä Muumipapan kerronnasta ”ja niin minut paiskattiin ensimmäiseen seikkailuuni ja kuolemanvaaraan”. Yöllinen pimeä metsä herättää pelon tunteita Muumipapassa, jotka voidaan havaita suoraan pelästyneistä kasvojen ilmeistä, silmien sulkemisesta sekä kommentista ”jos suljen silmäni, minulla ei ole mitään pelättävää” sekä ”apua!”. Valtava merikäärme Drontti Edvard herättää myös hieman pelon tunteita, jotka voidaan lukea Muumipapan pelästyneistä kasvon ilmeistä sekä kommentista ”onko Drontti vaarallinen?”. Jakson loppupuolella myös Mörkö herättää pelkoa erityisesti Lastenkodin johtajattaressa tämän paetessa Mörköä ja huutaessa ”apua, älä tule lähemmäksi!”.

Jakson välissä nähdään myös lyhyt surun tunne Muumipapan itkiessä yksin puunrungon sisässä öisessä metsässä. Jakson aikana ilmenee useita ilon tunteita, kuten aamun valkeneminen, jossa iloa voidaan havaita Muumipapan hymystä, naurusta sekä iloisesta hypähtelystä. Samoin Muumipapan ja Fredriksonin tutustuminen ilmentää ilon tunnetta, joka

voidaan nähdä molempien hymystä sekä Muumipapan naurusta. Ilon tunnetta havaitaan myös Fredriksonin pyytäessä Muumipappaa jäämään vesillelaskuun, josta Muumipappa ilostuu, joka ilmenee jo tämän kommentista ”oi riemumielin, jään niin pitkäksi aikaa kuin suinkin tahdot” kuin myös Muumipapan ja Fredriksonin hymystä. Ilon tunnetta koetaan vesillelaskun onnistumisesta, josta ilo voidaan tulkita Muumipapan ja Merenhuiskeen miehistön hymystä, hurraamisesta ja kommentista ”eläköön Merenhuiske!”. Jakso loppuu Muumipapan lopettaessa tarinan kerronnan, jolloin palataan takaisin Muumitaloon, jossa tunneilmasto on iloinen. Ilon tunne ilmenee erityisesti Muumipeikon ja Niiskuneidin naurusta.

Tämän ryhmän yhteisenä tekijänä oli jakson puolessa välissä ilmenevä tutkijan mukaan voimakas negatiivinen tunne. Jaksossa ”Muumipappa kaipaa vaihtelua” Muumipeikko etsi vanhempiaan ja ilmensi surun tunnetta, joka näkyi Muumipeikon itkuna ja kyynelehtimisellä. Jaksossa ”Muumipeikko pelastaa tiikerit” ilmeni vihan tunnetta eläintarhan miesten hyökätessä Muumitaloon. Vihaa näkyi kasvonilmeinä ja aggressiivisena käytöksenä erityisesti Muumipapassa ja eläintarhan miesten johtajassa. ”Muumipapan muistelmat I” voimakas pelon tunne ilmeni nuorena Muumipapassa tämän vaeltaessa yksin pimeässä metsässä yöllä kuvitellen metsä täyteen hirviöitä. Pelko ilmeni pakenevana toimintana, huutona ja kauhistuneina kasvonilmeinä. Tälle ryhmälle yhteistä oli myös se, että jokaisen jakson lopussa yksi tai useampi henkilöhahmo, erityisesti Muumipappa, palasi Muumitalolle. Muumitalolle palasivat lopussa Muumipappa seikkailultaan (Muumipappa kaipaa vaihtelua), Muumiperhe ja Niiskuneiti vapauduttuaan eläintarhasta (Muumipeikko pelastaa tiikerit) sekä jälleen Muumipappa lopetettuaan tarinansa kertomisen (Muumipapan muistelmat I). Tämän ryhmän kaikki jaksot alkoivat lisäksi niin, että yhdellä tai useammalla henkilöhahmolla oli jokin ongelma. Muumipapan ongelma jaksossa ”Muumipappa kaipaa vaihtelua” oli kirjoituksen kangerteleminen ja tylsistyminen. Muumipeikon ja Niiskuneidin ongelmana oli käärme, joka jahtasi heitä jaksossa ”Muumipeikko pelastaa tiikerit”. Jaksossa ”Muumipapan muistelmat I” Muumipapan ongelma oli vilustuminen.

Kuten ensimmäinen kategoria, lopuivat tämän kategorian jaksot myös onnelliseen mielihyvän tunteeseen, joka on lapselle ehdottoman tärkeä piirre sadussa, jonka avulla lapsi voi kokea olevansa sadussa turvassa (Ylönen 2000, 29). Tämän kategorian sadut alkoivat mielipahasta eli ongelmasta, joka tuli selvittää tai, josta tuli selvitä. Ongelmat kuitenkin selvisivät tarinan lopussa. Jaksot noudattivat näin sadulle tyypillistä rakennetta, jolloin sadun alussa esiteltiin ongelma, joka tuli sadun aikana ratkeamaan (Ylönen 2000, 12).

5.1.3 Mielihyvstä mielipahaan

Kolmas ryhmä muodostui jaksoista, jotka eivät loppuneet selkeästi onnellisesti. Jaksot loppuivat joko hieman pelon, vihan tai surun tunteen vallitessa. Tähän kategoriaan menivät jaksot ”Pikkuruiset vieraat”, ”Noita” sekä ”Keskitalven kokko”.

Jakso ”Pikkuruiset vieraat” alkaa rauhallisella tunnelmalla. Aurinko paistaa, Posteljooni jakaa kirjeitä ja selkeitä tunteiden ilmaisuja ei ole havaittavissa. Auringonpaisteesta ja kepeästä musiikista syntyy kuitenkin seesteinen tunnelma, joten jakson voidaan katsoa alkavan positiivisen tunteen vallitessa. Ensimmäinen tunneilmaisu voidaan tulkita Pikku Myyn ilosta, Posteljoonin pudottua tämän ansakuoppaan. Ilo ilmenee Pikku Myyn hymystä, naurusta, hyppelhtimisestä sekä tavoitteen onnistumisesta kertovasta ilmaisusta ”hahaa, tepsi!”. Sen sijaan ansakuoppaan pudonnut Posteljooni ilmentää vihan tunnetta, sillä hän on kokenut fyysistä vahinkoa Myyn toimesta. Viha näkyy erityisesti Posteljoonin vihaisina kasvonilmeinä, aggressiivisena käytöksenä Myytä kohtaan sekä kommenttina ”seis kiusankappale!”.

Pelon tunnetta ilmenee jaksossa ensimmäisen kerran Tiuhdin ja Viuhdin kohdalla, heidän pelästyessään Mymmeliä. Pelästyminen voidaan havaita Tiuhdin ja Viuhdin pelästyneistä kasvonilmeistä ja äännähdyksistä sekä piiloutuvasta toimintamallista. Hetkellinen ilon tunne ilmenee Myyssä tämän tavattua Mymmeli pitkän erossa olon jälkeen. Ilo voidaan tulkita Myyn hymystä. Pelko ilmenee jälleen Tiuhdissa ja Viuhdissa heidän pelästyttyä ensin Muumilaakson Poliisia ja myöhemmin myös Muumimammaa. Pelko ilmenee pelästyneistä kasvonilmeistä sekä pakenevasta toimintamallista. Ilon tunnetta ilmenee Muumimammassa tämän tavatessa Tiuhdin ja Viuhdin ensimmäistä kertaa, joka ilmenee Muumimamman hymynä ja kommenttina ”ja koska heillä on matkalaukku mukana, he aikovat viipyä, hauskaa”. Pelon tunne ilmenee jälleen Tiuhdissa ja Viuhdissa heidän herätessä keskellä yötä ollen varmoja, että Mörkö on tulossa. Lisäksi Tiuhti ja Viuhti pelästyvät Nipsua tämän huutaessa kovaa. Pelko voidaan tulkita niin kasvojenilmeistä, paikalleen jähmettyemisestä, tärinästä sekä Muumipeikon kommentista Tiuhdille ja Viuhdille ”tässä on Nipsu ja Nuuskamuikkunen, teidän ei tarvitse pelätä heitä”. Pelko siirtyy myös Nipsuun tämän kuullessa, että Mörkö on tulossa. Nipsun pelko näkyy erityisesti kasvonilmeestä sekä pelästyneestä huudosta ”pelottava hirviö!”.

Mörön saapuminen herättää Muumipapassa, Muumipapassa ja Muumipeikossa pelon sijaan vihan tunteita. Viha voidaan lukea vihaisista kasvoniilmeistä. Pelko palaa jälleen Nipsun pelästyessä keskiyöllä koväänistä kellonkäyntiä ja hetken päästä valojen sammumista, jolloin pelko ilmenee pelästyneinä kasvoniilmeinä, paikalleen jähmettymisenä sekä huudahduksena ”hui!”. Nipsun pelko muuttuu hetkellisesti vihaksi, sillä tämä luulee Muumipapan ja muiden pelottelevan häntä Möröllä. Viha nähdään kasvoniilmeenä ja vihaisena kommenttina ”myöntäkää ettei mörköjä ole olemassa, pelottelitte vain”. Pelko palaa pian entistä voimakkaampana, Nipsun nähdessä Mörön Muumitalon kuistilla. Tällöin pelko voidaan lukea Nipsun kauhistuneista kasvoniilmeistä, paikalleen jähmettymisestä seuranneena pakenemisena sekä kauhistuneena huutona ja kommenttina ”se on täällä!”. Mörön ilmestyminen nostattaa vihan tunteita Muumipapassa, Muumipeikossa, Muumimammassa ja Nuuskamuikkusessa, joista viha voidaan havaita kasvoniilmeistä. Mörön lähtiessä vihan tunne vaihtuu iloksi erityisesti Muumipeikon kohdalla, josta ilo voidaan havaita ilosta hyppimisenä, hymynä ja nauruna. Ilon tunne häviää nopeasti Muumien huomattaessa maan olevan jäässä ja kuullessaan Mörön huutavan ”minä palaan!”. Tällöin ilon tunteet kaikkoavat. Lopputilanteesta ei ole havaittavissa selkeää negatiivista tunnetta, mutta ei myöskään positiivista tunnetta.

”Noita” -jakso alkaa rauhallisissa merkeissä Muumipeikon ja Nuuskamuikkusen viettäessä aikaa yhdessä vielä ennen talven tuloa. Jakson alku on tunneilmastoltaan melko neutraali, sillä tilanteesta ei ole havaittavissa selkeitä merkkejä mistään tunteesta. Jakson aikana tunneilmasto vaihtelee runsaasti. Muumipeikon, Nuuskamuikkusen, Niiskuneidin, Nipsun ja Myyn tavatessa uuden tuttavän, Aliisan, esiintyy lievää pelon tunnetta heidän kuullessaan Aliisan mummon asuvan Noitametsässä. Pelon merkkeinä on nähtävissä erityisesti Nipsun pelästyneet kasvoniilmeet ja jähmettynyt olemus. Pelko vaihtuu pian ilon tunteeseen Aliisan ja Mummon tavatessa toisensa, josta ilon tunne voidaan lukea molempien hymyistä.

Jakson puolivälissä Niisku näkee Noidan lentävän luudan selässä, jolloin esiintyy ensin hetkellinen pelon tunne. Pelon tunne ilmenee erityisesti Niiskun kauhistuneista kasvoniilmeistä. Niiskun pelko vaihtuu nopeasti surun tunteeksi hänen tajutessaan, että ei olekaan Muumilaakson ensimmäinen lentäjä. Surun tunne voidaan lukea Niiskun painuneesta äänensävyistä, masentuneista kasvoniilmeistä, hidastuneesta liikekielestä sekä kommentista ”teen turhaa työtä, jos lentäminen käy niin helposti”. Muumipeikon, Nuuskamuikkusen ja Pikku Myyn lähtiessä Noitametsään selvittämään, onko mummo oikea noita, koetaan ilon

tunnetta erityisesti Pikku Myyn kohdalla, josta ilo voidaan havaita Myyn juoksentelemisesta, hyppimisestä ja naurusta. Ilon tunne vaihtuu hetkittäiseen vihan tunteeseen erityisesti Pikku Myyn kohdalla, hänen kinastellessaan Muumipeikon kanssa toimintamenetelmästä. Vihan tunne ilmenee erityisesti Myyn koventuneesta äänestä sekä kommentista ”minä en auta ketään, joka ei luota minuun!”.

Jaksossa pelon tunnetta voidaan katsoa jälleen ilmenevän Niiskuneidin ja Nipsun etsiessä Muumipeikkoa, Nuuskamuikkusta ja Myytä. Niiskuneiti ehdottaa Nipsulle Noitametsään lähtöä, jolloin Nipsun vatsaa alkaa yhtäkkiä koskea. Tämä voidaan nähdä peitetarinana pelolle, jota Nipsu kokee Noitametsästä. Pelkoa koetaan seuraavan kerran Noidan mökin luona Nuuskamuikkusen hiipiessä mökkiin tutkimaan onko Noita kotona. Noita yllättää Nuuskamuikkusen, joka pelästyy tätä. Pelästyminen voidaan lukea Nuuskamuikkusen pelästyneistä kasvonilmeistä, hengen haukkomisesta sekä pakenemisestä. Lyhyt pelon hetki tapahtuu myös Muumipeikossa tämän kuullessa, että Aliisan mummo on noita. Pelko ilmenee selkeästi Muumipeikon kasvoilta sekä paikalleen jäähmettymisenä. Ilon tunnetta ilmenee Pikku Myyn purressa köyttä, joka muuttuu käärmeeksi, jolloin ilo ilmenee Aliisan nauruna. Lyhyt vihan tunne esiintyy Noidan kohdalla Aliisan ehdottaessa aloittavansa noitaopintonsa vasta ensi vuonna. Viha ilmenee Noidassa selkeästi voimistuneella äänellä sekä tuijottavalla katseella. Jakso päättyy Muumipeikon, Pikku Myyn ja Nuuskamuikkusen palatessa takaisin Muumilaakson, jolloin alkaa sataa lunta. Tunneilmastosta voidaan tulkita lievää surua ja haikeutta. Lisäksi Pikku Myyn ja Nuuskamuikkusen kasvoilta voidaan lukea suruun viittaavia kasvonilmeitä sekä Nuuskamuikkusen kommentista ”Aliisa ei pääse katsomaan meitä, kun Muumilaakso peittyi taas lumivaipan alle”, samoin kuin Pikku Myyn ”niin ja Nuuskamuikkunen lähtee etelään”. Tilanteesta ei näin ole havaittavissa ilon tunnetta, jolloin ei myöskään onnellista loppua.

”Keskitalven kokko” alkaa Muumipeikon nähdessä unta olevansa kesäisellä niityllä, jossa hän pian huomaa Aliisan lentämässä luudalla. Unesta voidaan havaita hetkellisiä ilon tunteita Pikku Myyssä ja Aliisassa, jotka lentävät luudalla. Ilo voidaan havaita molempien hymystä sekä Pikku Myyn naurusta. Uni loppuu pelon tunteeseen Muumipeikon ja Pikku Myyn pudotessa luudan päältä, sillä luuta on muuttunut käärmeeksi. Pelko ilmenee Muumipeikon ja Myyn kauhistuneina kasvonilmeinä ja huutoina. Hetkellinen surun ilmaus nähdään Niiskuneidissä tämän huomattessa, että aurinko ei näyttäydy ollenkaan. Suru voidaan nähdä Niiskuneidin kyynelehtimisenä ja kommenttina ”tämä on ikävää”.

Jaksossa Aliisan lainatessa Noidan luutaa ilmenee ilon tunne, joka voidaan havaita Aliisan hymystä ja naurusta. Ilon tunnetta nähdään myös Noidassa tämän loitsiessa Aliisan luuta lentämään ympäriinsä. Noidan ilo ilmenee hymynä ja nauruna. Aliisan tunne on luudan lennosta vaihtunut peloksi, joka nähdään Aliisan kasvoniilmeistä ja pelon huudoista. Pelon tunnetta ilmenee myös Niiskuneidissä tämän kivutessa tikkaita alas. Pelko voidaan havaita ainoastaan Niiskuneidin kommentista ”minua pelottaa”, sillä tämän kasvoja ei tilanteessa nähdä. Muumipeikon ja Niiskuneidin päästessä lumen päälle ilmenee ilon tunnetta, joka nähdään molempien hymyinä, nauruna ja juoksenteluna. Ilo muuttuu pian peloksi erityisesti Niiskuneidin kohdalla, tämän ja Muumipeikon tavatessa Mörön. Niiskuneidin pelko ilmenee piiloutumisena Muumipeikon taakse sekä kommenttina ”minua pelottaa”. Pelkoa ilmenee jälleen Aliisan kohdatessa Mörön, jolloin Aliisan pelko nähdään erityisesti pakenevana toimintana. Muumipeikossa Mörön Aliisan pelottelu nostattaa sen sijaan vihan tunteita, jotka voidaan lukea Muumipeikon vihaisesta ilmeestä ja yhteen puristetuihin nyrkeistä. Myös Möröstä voidaan tilanteessa lukea vihan tunne, Mörön vihastuneesta ilmeestä.

Tilanteessa, jossa Niiskuneiti ehdottaa Mörön olevan ihastunut Muumipeikkoon, ilmenee ilon tunnetta niin Muumipeikossa, Aliisassa, Niiskuneidissä ja Tuutikissa, joista ilo voidaan havaita hymyilyn ja naurun perusteella. Ilon tunnetta ilmenee myös keskitalven kokon palaessa ja näkymättömien otusten tanssiessa. Ilo nähdään erityisesti Aliisan, Tuutikin ja Niiskuneidin hymyinä. Lisäksi Möröstä ilmenee ilon tunne tämän lämmitellessä tullessa. Ilo näkyy Mörön hymynä. Ilo vaihtuu pian harmistukseksi Mörön sammuttaessa nuotion. Surun tunnetta ei tilanteessa ilmene, mutta harmistusta voidaan havaita hieman alaspäin kääntyvistä suupielistä ja Niiskuneidin kommentista ”Mörkö pilasi juhlat”. Jakso loppuu Noidan lentäessä Muumitalolle. Hän on vihainen Muumien ja Aliisan ystävyystestä. Viha voidaan havaita Noidan vihaisista kasvoista sekä kommentista ”muumien ja Aliisan ystävyystestä on tehtävä loppu”. Jakson lopussa ei näin koeta ilon tunteita ja onnellista loppua ei ole.

Tämän ryhmän jaksoille yhteisenä tekijänä oli erityisesti Mörön ilmestyminen, joka tavattiin jokaisessa jaksossa. Lisäksi kahdessa tämän ryhmän jaksossa esiintyi myös Noita. Jaksoille yhteistä oli näin ollen, että ne sisälsivät yhden tai useamman pelottavan hahmon. Pelottava hahmo kohdattiin jokaisessa jaksossa vähintään yhden kerran yöaikaan tai pimeällä, minkä voi katsoa korostavan hahmon pelottavuutta. Mörkö tavattiin yöaikaan Muumitalon kuistilla sekä Muumitalon pihalla (Pikkuruiset vieraat), Noita nähtiin lentävän luudalla kuun valossa keskellä yötä (Noita), Mörkö ilmestyi lämmittelemään keskitalven kokon luo keskellä yötä ja

saman jakson lopussa nähtiin myös Noidan lentävän yöllä Muumitalolle (Keskitalven kokko). Kaikissa jaksoissa pelottava hahmo oli läsnä tai ilmestyi aivan jakson lopussa ja teki yllättävän negatiivisen käänteen tunneilmastossa, jolloin sen hetkiset ilon tunteet kaikkosivat. Mörön huutama ”minä palaan” haihdutti Mörön häätämistä nousseet Muumiperheen ilon tunteet ja tunneilmasto muuttui jopa hieman pelokkaaksi (Pikkuruiset vieraat). Noidan vihainen mielipide siitä, että Aliisan ei tulisi tavata muumeja, hävitti Aliisan, Muumipeikon, Pikku Myyn ja Nuuskamuikkusen ilon tunteet, jotka syntyivät Aliisan ideasta vieraillla Muumilaaksossa (Noita). Mörön lämmittely kokossa haihdutti ilon tunteet, jotka olivat syntyneet näkymättömien otusten ilakoinnista tulen ympärillä. Samassa jaksossa Noita lensi Muumitalolle yöllä ja manasi tekevänsä muumien ja Aliisan ystävydestä lopun, jolloin tunneilmasto kertoi Noidan vihan tunteesta (Keskitalven kokko). Jaksoille oli myös yhteistä juuri ennen loppua koettu ilon tunne, joita nostatti Mörön häätäminen (Pikkuruiset vieraat), Aliisan idea vieraillla Muumilaaksossa (Noita) sekä näkymättömien otusten ilakointi tulen ympärillä (Keskitalven kokko).

Tämän ryhmän jaksot poikkesivat eniten perinteisestä sadun rakenteesta, sillä onnellista loppua ei jaksoissa ilmennyt (Bettelheim 1994, 178). Sadun tunnerakenne, joka alkaa positiivisten tunteiden vallitessa, mutta loppuu negatiiviseen tunteeseen, saattaa tuoda erityisesti pienelle lapselle hieman turvattomuuden tunnetta, sillä lapsi luottaa siihen, että satu loppuu onnellisesti (Mäki & Kinnunen 2005, 30). Lapsen mielenrauhalle on myös tärkeää, että pahat voimat tuhoetaan (Bettelheim 1994, 182), joita ei yhdessäkään tämän ryhmän jaksoista tapahdu. Mörkö kyllä häädetään Muumitalolta, mutta uhka Mörön paluusta jää yhä ilmaan. Bettelheimin (1994) mukaan, oli satu miten fantastinen tai kauhea, siihen kuuluu oleellisena onnellinen loppu, joka on usein äkillinen, iloinen käänne. Ilman onnellista loppuratkaisua, satu antaisi lapselle tunteen siitä, että hänellä ei ole mitään mahdollisuuksia selvitä elämän haasteista (Bettelheim 1994, 178).

5.2. Tunneteemat

Tutkittavaa aineistoa tarkasteltiin neljän perustunteen, ilon, surun, vihan ja pelon, näkökulmasta. Jokaista tunnetta kohden löydettiin yleisimpiä teemoja, jotka vaikuttivat näiden tunteiden ilmenemiseen. Teemat lajiteltiin neljän tarkasteltavan perustunteen mukaan ryhmiin: ilahduttavat onnistumiset ja jälleennäkemiset; menetykset ja pettymykset surettavat; vihastuttavat tyypit ja tilanteet sekä möröt ja vieraat pelottavat.

5.2.1 Ilahduttavat onnistumiset ja jälleennäkemiset

Muumilaakson tarinoissa esiintyy toistuvasti pieniä ja suuria ilon ja riemun aiheita. Yleisimmin riemua koetaan negatiivisen tunteen häviämisestä, tavoitteen saavuttamisesta, tärkeän henkilön tai asian takaisin palaamisesta sekä spontaaneista, odottamattomista tapahtumista. Ilon tunne määritellään yhdistelmänä hymyjä (Izard 1977, 241; Lansdown 1984, 171; Denham 1998, 24), silmien tuiketta (Izard 1977, 241), naurua ja rentoa äänensävyä (Lansdown 1984, 171; Denham 1998, 24).

”Talvi on ohi, kevät on tullut ja elämä on ihanaa”

– Muumipeikko (Muumilaakson kevät)

Ilon tunnetta esiintyy monesta syystä, mutta yksi tärkeä ilon tunteen aiheuttaja, on negatiivisen tunteen häviämisestä syntyvä ilon tunne (Izard 1977, 243). Muumilaakson tarinoista on löydettävissä useita tilanteita ja hetkiä, jolloin negatiivinen tunne häviää ja sitä seuraa ilon tunne. Jaksossa ”Muumilaakson kevät” ilon tunnetta voidaan havaita Muumipeikon hymystä tämän muuttuessa kummituseläimestä takaisin omaksi itsekseen. Tällöin tilannetta hallinnut surun tunne, jota ilmensi Muumipeikon itkeminen ja surullinen ilme, katoaa. ”Pikkuruiset vieraat” – jaksossa Muumit onnistuvat häätämään Mörön pois Muumitalolta, jolloin pelko kaikkoaa, ja sitä seuraa selkeä hetkellinen ilon tunne. Ennen ilon tunnetta vallitseva pelon tunne on tulkittavissa erityisesti Tiuhdin, Viuhdin ja Nipsun kasvojen ilmeistä kuin myös paikoillaan tärisemisestä, joka on yksi pelon toimintamalli. Pelon tunteen vallan ottava ilon tunne voidaan havaita Muumipeikon riemullisesta hyppelestä ja naurusta. Jakso ”Muumipeikko pelastaa tiikerit” sisältää useamman negatiivisesta tunteesta kumpuavan ilon tunteen. Tällainen tilanne ilmenee, kun Poliisi häätää eläintarhan miehet, ja samalla pelon tunteen, pois Muumilaaksosta. Pelon tunne on ilmennyt eläinten piiloutumisella ja tärisemisellä, jonka jälkeen nousee ilon tunne, joka ilmenee Muumipeikon naurusta sekä Muumien ja eläinten hyppelehtimisellä ja juoksemisellä ulos talosta.

Ilo ilmenee aivan jakson lopussa, muumiperheen vapauduttua häkistä, jolloin surun tunne häviää, jota erityisesti Niiskuneiti on ilmentänyt itkemällä. Surun jälkeen esiin nousee selkeä ilon ilmapiiri, joka voidaan havaita erityisesti Muumiperheen hymystä. Jaksossa ”Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu” ilon hetki koetaan Tuutikin ja Muumipeikon kohdalla näiden hymyillessä ja nauraessa Pikku Myyn sulaessa Jääroutan

jäädytyksestä. Tilannetta edeltäneet pelon ja surun tunteet, joita Tuutikki ja Muumipeikko ovat ilmentäneet kasvonilmeillä ja hätää ilmentävillä huudoilla ”kiltti Pikku Myy herää!”, häviävät. Viimeisessä jaksossa ”Muumipapan muistelmat 1” nähdään pelon kaikkoamisesta seurannut ilon tunne Muumipapan herätessä yön jälkeen aamuun, jolloin yölliset hirviöt ovat hävinneet. Iloa edeltänyt pelko ilmenee Muumipapan kasvonilmeistä, silmien sulkemisesta sekä kommentista ”jos suljen silmäni, minulla ei ole mitään pelättävää”. Ilon tunne puolestaan ilmenee Muumipapan yhdistelmänä hymyä, naurua ja hyppelähtimistä.

”Tuutikki ilostuisi, jos rupeaisit taas näkymään”

– Muumimamma (Ninni saa hymynsä takaisin)

Tavoitteen saavuttamisen ja sitä edistävien tilanteiden, on tutkittu, johtavan ilon tunteeseen (Izard 1977, 243; Ekman & Cordaro 2011). Muumilaakson tarinoista on löydettävissä tilanteita, joissa voidaan havaita tavoitteen saavuttamisen tai tavoitteen edistymisen, synnyttävän ilon tunnetta. Jaksossa ”Pikkuruiset vieraat” on nähtävissä Pikku Myyn tavoite rakentaa ansakuoppa Posteljoonille, jolloin tempun onnistuminen, synnyttää ilon tunnetta Pikku Myyssä, joka voidaan havaita Myyn naurusta ja hyppelähtimisestä. Samassa jaksossa myös Mörön häätäminen Muumitalolta voidaan nähdä tavoitteen toteutumisenä. ”Näkymätön lapsi” -jaksossa ilon tunnetta koetaan joka kerta, kun Ninni muuttuu enemmän ja enemmän näkyväksi, eli etenee kohti sekä omaa että muumien tavoitetta, muuttua kokonaan näkyväksi. Nämä ilon tunteet heräävät Muumeissa, joista voidaan lukea ilon tunne erityisesti hymystä ja toisinaan myös naurusta. Jaksossa ”Ninni saa hymynsä takaisin”, Muumipeikko löytää Ninnin suljetusta kallionkolosta, jolloin sekä Muumipeikon tavoite löytää Ninni, että Ninnin tavoite tulla löydettyksi, toteutuvat ja ilo ilmenee Muumipeikon ja Niiskuneidin hymyinä. Jakson lopussa koetaan selkeästi silminnähtävää iloa tai jopa riemua Ninnin muuttuessa kokonaan näkyväksi eli päästessään tavoitteeseensa. Tämä ilo ilmenee niin Ninnin kuin Muumien kasvoilla heidän hymyillessä ja nauraessa. Jaksossa ”Muumipeikko pelastaa tiikerit”, eläintarhan miesten pakeneminen merkitsee tavoitteeseen pääsyä niin Muumiperheelle kuin eläintarhan eläimille, mikä tuottaa ilon tunteen, joka ilmenee yhdistelmänä hymyjä, naurua ja hyppelyä. Jaksossa ”Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu” Pikku Myy näkee Jääroutan kasvot, mikä oli hänen tavoitteensa tai toiveensa, jolloin Myy ilmentää ilon tunnetta tavoitteen saavuttamisesta, jolloin ilo voidaan havaita Myyn hymystä ja naurusta sekä kommentista ”minä näin Jääroutan kasvot!”. Samassa jaksossa Pikku Myyn sulaminen jäästä synnyttää ilon tunnetta Muumipeikossa ja Tuutikissa, joka voidaan lukea heidän

kasvoilta hymyinä ja nauruna, jolloin he onnistuivat tavoitteessaan sulattaa Myy. Jaksossa ”Muumipapan muistelmat 1” Muumipappa ja kumppanit pääsevät Drontin ohi ja onnistuvat vesillelaskussa, mikä tuottaa iloa, joka ilmenee hymyinä ja hurraa huutoina sekä huutona ”eläköön Merenhuiske!”.

”Voi että olen iloinen, kun palasitte kotiin ehjin nahoin”

– Muumimamma (Muumipeikko pelastaa tiikerit)

Tärkeän henkilön tai asian paluu erossa olon jälkeen on yksi ilon tunnetta ilmentävistä teemoista (Izard 1977, 243). Tätä teemaa tavataan useassa tutkimukseen valitussa jaksossa. Jakso ”Muumilaakson kevät” alkaa kevään saapumisella Muumilaaksoon, josta Muumipeikko ilahtuu, joka ilmenee Muumipeikon ilon huutona, hymynä sekä kommenttina ”talvi on ohi, kevät on tullut ja elämä on ihanaa”. Samassa jaksossa koetaan myös ilon tunteita Nuuskamuikkusen saapumisesta takaisin Muumilaaksoon, joka myös ilahduttaa Muumipeikkoa. Ilon tunne ilmenee Muumipeikon malttamattomana juoksuna Nuuskamuikkusen luokse, hymyinä sekä innosta hyppimisenä. Jakson ”Ninni saa hymynsä takaisin” lopussa, ilon tunnetta koetaan Ninnin ja Tuutikin jälleennäkemisestä, joka ilmenee selkeinä hymyinä Tuutikissa ja Ninnissä. Jaksossa ”Muumipappa kaipaa vaihtelua” ilon tunnetta herättää jakson lopussa tilanne, jossa Muumipappa palaa takaisin kotiin, jolloin Muumipeikko, Muumimamma, Nipsu ja Myy ryntäävät Muumipappaa vastaan ja toivottavat tämän tervetulleeksi kotiin hymyssä suin. Myös jaksossa ”Noita” koetaan lyhyt jälleennäkemisestä kumpuava ilon tunne, kun Noita ja Aliisa tapaavat ensi kertaa pitkän ajan jälkeen, josta ilon tunne voidaan lukea hymyinä. Niin kevään, Nuuskamuikkusen, Tuutikin ja Muumipapan paluu kuin Noidan ja Aliisan kohtaaminen voidaan nähdä tärkeän asian tai henkilön paluuna erossa olon jälkeen.

”Oi, että minulle tulee hyvä olo, kun voin tuottaa toisille iloa”

– Haisuli (Muumipappa kaipaa vaihtelua)

Yleisiä ilon tunteiden herättäjiä ovat spontaanit hetket ja odottamattomat tilanteet (Izard 1977, 239, 244). Tällaisia hetkiä on löydettävissä myös Muumilaakson tarinoista. Erityisesti jaksosta ”Muumilaakson kevät”, jossa Muumipappa pelleilee outo silinteri silmillään, mikä naurattaa Muumipeikkoa, Pikku Myytä, Nipsua ja Nuuskamuikkusta. Tilanteesta voidaan näin ollen havaita naurua ja selkeää ilon tunnetta ja tilanne voidaan nähdä spontaanina

hetkenä. Jakson loppupäässä Muumipeikko, Niiskuneiti, Nipsu, Pikku Myy ja Nuuskamuikkunen huomaavat silinteristä leijailevat pilvet, jotka aluksi aiheuttavat hämmennystä, mutta tunteet muuttuvat pian ilon tunteiksi, ystävysten alkaessa leikkiä pilvien päällä. Ilon tunnetta voidaan havaita hymyistä sekä kommentteista kuten Niiskuneiti: ”ooh, ihanaa!” ja Nuuskamuikkunen: ”sepä oli hauskaa”. Jakson lopussa ystävykset leikkivät myös piiloleikkiä, jonka aikana koetaan monia spontaaneja ja odottamattomia hetkiä, jotka nostattavat ilon tunteita, kuten esimerkiksi Pikku Myyn piiloutuminen kattilaan, joka naurattaa häntä. Hetkellinen spontaani ilon hetki koetaan myös Muumipeikon osalta tämän piilotellessa silinterissä niin, että kukaan ei ole löytänyt häntä. Ilon tunne voidaan päätellä silinteristä kuuluvasta naurusta. Jaksossa ”Muumipappa kaipaa vaihtelua” hirviön jalanjälkien löytyminen nostattaa erityisesti Muumipapassa ilon ja innostuksen tunteita mahdollisesta seikkailusta ja jännityksestä, jota ilmentää muun muassa Muumipeikon kommentti ”ja isä on siitä niin innoissaan”. Samassa jaksossa myös Nipsun ja Pikku Myyn yhdessä kokkaaminen voidaan havaita iloiseksi, spontaaniksi tapahtumaksi, joka voidaan havaita Pikku Myyn kommentista ”hauskaa, kun saa kokeilla omasta päästään”. Jaksossa ”Muumipapan muistelmat 1” Muumipeikko, Niiskuneiti, Muumimamma, Nipsu, Pikku Myy ja Nuuskamuikkunen ovat kokoontuvat kuuntelemaan Muumipapan nuoruuden seikkailuja ja heitä naurattaa ajatus Lastenkodin johtajattaren pelastamisesta.

5.2.2 Menetykset ja pettymykset surettavat

Muumilaakson tarinoista löytyy useita surun täyttämiä hetkiä. Tunteen katsotaan esiintyvän aineistossa erityisesti tilanteissa, joissa kohdataan jonkun henkilön tai asian menetys. Menetyksellä ei tässä kohtaa tarkoiteta fyysistä kuolemaa, vaan tahallista tai tahatonta, hetkittäistä tai pysyvää katoamista tai häviämistä. Surun tunteita nostattavat myös pettymysten kokeminen ja yksinäisyys. Surun tunnusmerkkinä pidetään itkua (Denham 1998, 24; Widen & Russell 2008), kulmakarvojen sisäreunan nostoa, alaspäin kääntyviä huulia sekä hidasta tasaäänistä puhetta (Denham 1998, 24). Surun toimintamalleja ovat hidastunut liike (Widen & Russell 2008), kyönelehtiminen ja vetäytyminen (Denham 1998, 24; Widen & Russell 2008). Surun ilmapiiriä korostetaan jaksoissa usein myös surua viestittävällä musiikilla sekä esimerkiksi sateisella ilmalla.

”Älä sure Muumipeikko, olen melko varma, että ainakin äitisi palaa pian”

- Nuuskamuikkunen (Muumipappa kaipaa vaihtelua)

Surun tunne ilmenee asian tai henkilön menetyksessä (Izard 1977, 304; Widen & Russell 2008; Ekman & Cordaro 2011), johon on hyvin kiintynyt (Izard 1977, 304; Ekman & Cordaro 2011). Muumilaakson tarinoissa henkilöiden menetykset nostattavat voimakkaita surun tunteita. Jaksossa ”Muumipappa kaipaa vaihtelua” Muumipappa houkuttelee Muumimamman karkaamaan kanssansa Muumitalolta, josta seuraa merkittävän suurta surua Muumipeikon osalta, jossa surua ilmaistaan kyynelehtimisellä, tämän etsiessä vanhempiaan ympäri laaksoa. Tilanteessa voidaan havaita tilanne tärkeiden henkilöiden menetyksestä ja eron kokeminen. Jaksossa ”Muumipeikko pelastaa tiikerit” surun tunnetta ilmenee eläintarhan miehien suljettua Muumiperheen eläintarhan häkkiin, jolloin Niiskuneitiä surettua ajatus Muumien erottamisesta eri häkkeihin. Surun tunne ilmenee itkemisellä ja vetäytymisellä. Jakso ”Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu” käsittää surullisen kohtauksen Pikku Myyn katsoessa Jäärouvaa silmiin ja muuttuessaan jääksi. Surun tunnetta voidaan havaita erityisesti Muumipeikossa, mutta myös Tuutikissa, heidän yrittäessään hieroa Myy sulaksi. Suru voidaan lukea tilanteesta kasvoniilmeiden perusteella. Tilanteen voidaan katsoa johtuvan mahdollisesta henkilön menetyksestä.

”Mitä tämä tarkoittaa, koko kuononi on kadonnut”

– Muumipeikko (Muumilaakson kevät)

Henkilöiden menetysten on tutkittu olevan selkeitä surun aiheuttajia, mutta niin myös toisenlaiset menetykset, kuten jonkin asian menetys, nostattavat surun tunteita. Menetykset voivat olla niin konkreettisia, kuten tärkeä esine tai vuodenaika, tai epäkonkreettisia, kuten jokin ominaisuus itsessä, esimerkiksi autonomia tai itseluottamus. Tarinassa ”Muumilaakson kevät” on havaittavissa voimakas surun täyttämä kohta. Surun tunne kohdistuu aivan jakson loppuun Muumipeikon muuttuessa silinterihatussa oudoksi kummituseläimeksi. Aluksi muodonmuutos aiheuttaa Muumipeikossa hätää ja kauhistusta, mutta tunne muuttuu epätoivoksi ja täydelliseksi romahtamiseksi. Surun tunne voidaan havaita Muumipeikon voimakkaasta itkusta ja kyynelehtimisestä. Muumipeikko yrittää surun murtamana vakuutella Muumimammalle olevansa hänen poikansa. Muumipeikon muuttuessa kummituseläimeksi voidaan katsoa Muumipeikon kokevan menetystä omasta tutusta ulkomuodostaan ja jopa omasta itsestään. Jaksossa ”Ninni saa hymynsä takaisin” koetaan voimakas surullinen kohta Ninnin joutuessa yksin pimeään kallionkoloon. Tämä aiheuttaa Ninnissä ensin pelon tunteita, mutta jotka muuttuvat voimakkaaksi surun tunteelle tyypilliseksi itkuksi Ninnin ymmärtäessä tilanteen toivottomuuden. Ninnin surussa voidaan nähdä menetys vapaudesta ja

autonomiasta. Myös oman kehon mahdollinen katoaminen saattaa aiheuttaa Ninnissä surun tunteita. Hetkellinen surua aiheuttava kohtaaminen nähdään myös jaksos lopussa Ninnin katsellessa merta ja alettua itkemään meren suuruuden takia. Syy suruun on hieman epäselvä, mutta voi johtua esimerkiksi omasta pienuuden tunteesta nähdessään valtavan suuren meren, jonne itse voisi helposti hukkua, jonka taas voisi tulkita itsensä menettämisenä. Jaksossa ”Muumipeikko pelastaa tiikerit” on löydettävissä muutamia surua tuottavia asioita. Jaksos lopussa syksyn saapuminen ja sen seurauksena kylmyys ja viidakon lakastuminen aiheuttavat alakuloisuutta ja epätoivoisuutta. Suru ja alakuloisuus ilmenevät Muumien ja eläinten kasvion ilmeistä sekä esimerkiksi Sarvikuonon kommentista ”kylmyys tekee alakuloiseksi”. Alakuloisuuden voidaan ymmärtää aiheutuvan olosuhteiden muutoksesta epäedullisiksi, jolloin viidakko ja siihen sisältyvä lämpö ja ilonpito menetetään. Jaksos lopussa nähdään surullinen tilanne, kun Muumit suljetaan häkkiin ja Niiskuneiti itkee. Itkun syyksi voidaan tulkita useita asioita, mutta yksi mahdollinen surun syy voi olla vapauden ja autonomian menetys.

”voi taivaanvallat, et suinkaan tunne itseäsi yksinäiseksi, en usko että me voimme auttaa sinua, ainakaan ilman turkkia ja korvaläppiä”.
- Muumipeikko (Keskitalven kokko)

Yksi, erityisesti lapsille, voimakas surun tunnetta aiheuttava teema on yksinäisyys, jota saattaa toisinaan edeltää hylkääminen. Jaksossa ”Muumilaakson kevät” surun tunne kohdistuu aivan jaksos loppuun Muumipeikon muuttuessa silinterihatussa oudoksi kummituseläimeksi. Muumipeikon muutoksesta nouseva suru tuntuisi johtuvan ennen kaikkea voimakkaasta hylkäämisestä ja yksinäisyyden tunteesta, sillä muut Muumit eivät tunnista eivätkä hyväksy häntä. Suru ilmenee kohtauksessa voimakkaana itkuna ja kyönelehtimisestä. Samoin jaksossa ”Ninni saa hymynsä takaisin” koetaan voimakas surullinen kohtaaminen Ninnin joutuessa lukituksi yksin pimeään kallionkoloon, jossa suru ilmenee itkuna. Yksinäisyyden voidaan katsoa olevan yksi syy Ninnin suruun. Jakso ”Muumipappa kaipaa vaihtelua” sisältää voimakkaan kohtauksen, jossa Muumipeikko etsii suruissaan Muumimammaa ja Muumipappaa ympäri laaksoa, jossa suru on selkeästi havaittavissa Muumipeikon kyönelehtimisestä. Kohtauksesta voidaan havaita tilanne hylkäämisestä ja sitä seuraava yksinäisyys, joka aiheuttaa voimakkaita surun tunteita Muumipeikossa. Viimeinen jakso ”Muumipapan muistelmat” sisältää myös yksinäisyydestä kumpuavia surun tunteita. Muumipapan tarinan alussa surua ei varsinaisesti ilmaista, mutta

Muumipapan löytyminen hylättynä on teemana hyvin surullinen. Lisäksi öisessä pelottavassa metsässä yöpyminen itkettää Muumipappaa hänen yöpyessä ontossa puunonkalossa ja ollessaan täysin yksin.

”Teen turhaa työtä, jos lentäminen käy niin helposti”

– Niisku (Noita)

Surun tunnetta koetaan myös tilanteissa, jotka eivät sujuneetkaan tavoitteiden tai toiveiden mukaan, jolloin koetaan pettymyksiä (Wellman ym. 2000). Jaksossa ”Näkymätön lapsi” koetaan yksi hetkittäinen surun ilmaus. Surun kokeminen aiheutuu pettymyksen kokemuksesta Ninnin muuttuessa takaisin näkymättömäksi Haisulin pelotellessa tätä. Nähdessään Ninnin katoavan ja tavoitteen, saada Ninni kokonaan näkyväksi, siirtyvän yhä kauemmaksi, Muumipeikko, Niiskuneiti, Nipsu ja Pikku Myy harmistuvat, joka voidaan havaita kasvojen ilmeistä sekä pettyneistä huokauksista. Tässä tilanteessa surun tunteen voidaan katsoa johtuvan halun toteutumattomuudesta, jolloin koetaan pettymyksen tunne. Jaksossa ”Noita” Niiskun alakuloisuus, Noidan lennon vuoksi, voidaan nähdä pettymyksen tunteena niin itseä kuin ympäristöä kohtaan. Tunne tapahtuu Niiskussa tämän nähdessä ensi kertaa Noidan, joka lentää luudalla. Niisku on ahertanut ilma-aluksensa ääressä kaiken aikansa ja nähdessään jonkun lentävän ennen häntä, aiheuttaa se hänelle tunteen epäonnistumisesta ja pettymyksestä. Se, että hän ei saanutkaan olla ensimmäinen lentäjä Muumilaaksossa, romahduttaa Niiskun elämän tarkoituksen. Elämä ei mennytkään niin kuin Niisku oli toivonut, mikä aiheuttaa toiveiden toteutumattomuutta ja siitä seuraavaa pettymyksen tunnetta. Pettymys voidaan lukea Niiskun kasvon ilmeistä, latistuneesta olemuksesta ja hidastuneista liikkeistä.

5.2.3 Vihastuttavat tyypit ja tilanteet

Muumilaakson tarinoissa esiintyy tilanteita, käyttäytymismalleja, asioita ja henkilöitä, jotka herättävät enemmän tai vähemmän vihastumista. Vihaa ilmenee yleisimmin jonkun henkilön aiheuttamasta fyysisestä tai psyykkisestä harmista tai vahingoittumisesta. Vihan tunteita aiheuttavat myös tavoitteen estäminen sekä kokemus epäansaitusta kohtelusta. Vihan toimintamalli yhdistetään yleensä aggressiiviseen käytökseen (Denham 1998, 24.) Vihan tunne tunnistetaan lasketuista kulmakarvoista, tuijotuksesta, jännittyneestä alahuulesta (Izard 1977, 330; Denham 1998, 24) ja avonaisista huulista, yhteen puristettujen hampaiden

näyttämisestä, laajentuneista sieraimista, mahdollisesta kasvojen punertamisesta (Izard 1977, 330) sekä nopeasta, tönkeästä ja usein kovaäänisestä puheesta (Denham 1998, 24). Muumihahmojen kasvojen poiketessa ihmiskasvoista ei esimerkiksi jännittyneitä alahuulia pysty kasvoilta lukemaan, jolloin tulkinta täytyy perustua muihin vihan piirteisiin.

*”Mutta entäs Muumipeikko hän vihastuu”
- Muumimamma (Muumipappa kaipaa vaihtelua)*

Muumilaakson tarinoissa useassa tutkimukseen valitussa jaksossa vihan tunnetta koetaan tilanteissa, joissa joku henkilö yrittää vahingoittaa yksilöä itseään tai hänelle läheistä henkilöä, joko fyysisesti tai psyykkisesti. Vahingoittamisen on tutkittu olevan yksi syy vihan tunteen ilmenemiselle (Ekman & Cordaro 2011). Jaksossa ”Pikkuruiset vieraat” Pikku Myy aiheuttaa vihan tunteita Posteljoonissa, kaivettuaan tälle ansakuopan, johon Posteljooni lopulta putoaa. Tilanteesta on selkeästi havaittavissa voimakkaita vihan tunteita, joista kumpuaa aggressiivista käytöstä Posteljoonissa, tämän alkaessa ajaa Pikku Myytä takaa. Vihalle tyypillisen aggressiivisen käytöksen lisäksi vihan tunteesta kertoo Posteljoonin vihainen kasvon ilme. Kyseessä on selkeästi harmin tuottaminen (Levine 1995), jossa on kyseessä erityisesti fyysinen, mutta myös psyykinen vahingoittaminen. Jakson lopusta on löydettävissä toinen vihaa nostattava tilanne Mörön saapuessa Muumitalolle. Tällöin Muumit vihastuvat Mörön läsnäolosta, sillä tämä pelottaa heidän vieraita ja lisäksi paelluttaa Muumimamman ruusut. Vihan tunne ilmenee erityisesti Muumipapan, Muumipeikon ja Pikku Myyn kohdalla vihaisina kasvoniilmeinä. Kyseessä voidaan katsoa olevan erityisesti psyykinen, mutta ruusuja ajatellen, myös fyysinen vahingoittaminen. Vihan tunne kumpuaa nimenomaan läheisten henkilöiden, Tiuhdin ja Viuhdin sekä Muumimamman, vahingoittamisesta.

*”Varo Haisuli, älä kiusaa Ninniä tai minä vihastun todella”
- Muumipeikko (Näkymätön lapsi)*

Jaksossa ”Näkymätön lapsi” vihan tunteita aiheuttaa erityisesti Haisuli, joka pelottelee ja haukkuu Ninniä muun muassa näin: ”onko Ninni oikea nimi vai lajin nimi? Ninnikö se oli, no sepäs on sopivan nynny nimi”. Haisuli toivoo haukkumisen muuttavan Ninnin takaisin näkymättömäksi, jotta tämä voisi hyödyntää näkymättömyyttä tekemällä tästä pankkirosvon. Haisuli saa Muumipeikon, Niiskuneidin, Nipsun ja Pikku Myyn vihat niskaansa

pelästytettyään Ninnin niin, että tämän juuri näkyviin tulleet jalat katoavat uudelleen. Haisulin käytöksen voidaan katsoa olevan harmin tuottamista ja läheisen henkilön psyykkistä vahingoittamista, mikä aiheuttaa Muumipeikossa ystävineen vihan tunteita Haisulia kohtaan. Vihan tunne ilmenee Muumipeikon, Niiskuneidin, Nipsun ja Pikku Myyn kasvoniilmeistä. Vihan tunteita aiheuttaa Haisulin lisäksi Ninnin ironinen täti. Tuutikki kertoo Ninnin ironisesta tädistä, kuinka tämä oli käyttäytynyt Ninniä kohtaan kylmästi ja välinpitämättömästi. Tuutikki antaa Muumipeikolle esimerkin tädin käyttämästä ironiasta kuvitellessaan tilanteen, jossa ”kompastut ja kaadut keittiön pöydälle, mitä äitisi sanoisi”, johon Muumipeikko vastaa ”hän kysyisi, sattuiiko sinuun?”. Ironinen täti sen sijaan sanoisi ”tuo voi olla sinun mielestäsi tanssimista, mutta älä nyt sentään tanssi ruoassa, se semmoinen on ironia”, kertoo Tuutikki. Vihan tunne tätiä kohtaan on nähtävissä Muumipeikon, Niiskuneidin, Pikku Myyn ja Nipsun kasvoniilmeistä sekä selkiytyy viimeistään Muumipeikon kommentoimassa Tuutikin kertomusta ”hyi, inhottavaa”. Ironinen täti toteuttaa käytöksellään läheisen henkilön psyykkistä vahingoittamista.

”Ja yritä tulla myös vihaiseksi”

– Muumimamma (Ninni saa hymynsä takaisin)

Jaksossa ”Ninni saa hymynsä takaisin” Haisuliin kohdistuu voimakasta vihaa lähes kaikkien Muumien tahoilta, sillä Haisuli huijaa Ninnin yksin pimeään kallionkoloon ja lukitsee tämän sinne. Haisulin tahallinen ilkeä käytös estää Ninniä ja Muumeja pääsemästä tavoitteeseen, eli Ninnin täydelliseen näkyvyyteen, mikä nostaa Muumeissa voimakkaita vihan tunteita. Haisuliin kohdistuvan vihan voidaan katsota kumpuavan läheisen henkilön fyysisestä ja psyykkisestä vahingoittamisesta. Vihan tunne Haisulia kohtaan ilmenee Muumipeikon, Pikku Myyn, Nuuskamuikkusen, Niiskuneidin ja Nipsun aggressiivisena käytöksenä tätä kohtaan sekä vihaisista kasvoniilmeistä. Saman jakson lopussa koetaan myös vihaa Ninnin suuttuessa Muumipapalle tämän yrittäessä tyrkätä Muumimamma kielekkeeltä alas mereen. Ninni suuttuu ja puraisee Pappaa hännästä, jolloin Ninni muuttuu kokonaan näkyväksi. Vihan tunne ilmenee Ninnin juuri näkyviin tulleista kasvoniilmeistä, ärinästä ja yhteen puristetuiista nyrkeistä. Vihan tunne laantuu Ninnin osalta tämän huomattua saaneensa kasvonsa takaisin. Sen sijaan viha on siirtynyt Muumipappaan, eikä edes Ninnin näkyvyys saa Muumipapan vihaa laantumaan. Muumipapan viha voidaan havaita kasvoniilmeistä sekä Muumipapan kommentista ”älä naura pahainen kakara, sahapampainen hirviö!” Ninnin vihastuessa Muumipapalle, voidaan katsoa tilanteen sisältävän läheisen henkilön fyysisen ja psyykkisen

vahingoittamisen. Ninni suuttuu ajatuksesta, että Muumipappa vahingoittaisi Muumimammaa työntämällä tämän alas kalliolta veteen. Muumipapan suuttuminen niin ikään voidaan nähdä fyysisenä vahingoittamisena, joka kohdistuu itseän.

”Pure sitä, joka kiusaa sinua”
– *Pikku Myy (Näkymätön lapsi)*

”Muumipeikko pelastaa tiikerit” -jaksossa eläintarhan miehet hyökkäävät Muumitaloon välittämättä toisen omaisuuden tai muumien vahingoittamisesta. Tällainen toiminta suututtaa Poliisimestarin, joka häätää vihaisena eläintarhan miehet pois Muumilaaksosta. Vihan tunne ilmenee Poliisimestarin kasvoniilmeistä. Fyysistä ja psyykkistä vahingoittamista tavataan myös jaksossa ”Keskitalven kokko”, jossa Mörkö ahdistelee ja pelottaa Aliisaa. Mörön käytös vihastuttaa Muumipeikkoa, jolloin tämä ryntää suojelemaan Aliisaa tältä. Muumipeikon viha ilmenee voimakkaana äänenä sekä vihaisina kasvoniilmeinä. Mörön voidaan katsoa aiheuttavan erityisesti psyykkistä, mutta myös fyysistä vahinkoa Aliisalle.

”Muumien ja Aliisan ystävydestä on tehtävä loppu. Minun on aika ryhtyä tositoimiin.”
– *Noita (Noita)*

Toinen vihan tunnetta herättävä teema Muumilaakson tarinoissa on tavoitteen estyminen tai epäonnistuminen (Izard 1977, 329; Levine 1995). Jaksossa ”Muumipeikko pelastaa tiikerit” eläintarhan miehet ovat vihaisia siitä, että Muumiperhe piilottelee talossaan eläintarhan eläimiä, eivätkä suostu luovuttamaan näitä. Vihan voidaan selkeästi katsoa eläintarhan miehien tavoitteen, saada eläimet takaisin, vastustamiseksi. Samassa tilanteessa myös Muumiperhe ilmentää vihaa, sillä miehet käyvät sen sijaan heidän tavoitettaan, suojella eläimiä eläintarhalta, vastaan. Eläintarhan miehet vastaavat Muumipapan vastaväitteisiin, ja samalla tavoitteen vastustamiseen, voimakkaalla aggressiolla ja aloittavat hyökkäyksen Muumitaloon. Vastaavasti Muumitalossa muumit tukevat ovea ja estävät miesten pääsyn sisään. Vihan tunteet ilmenevät vihaisina kasvoniilmeinä sekä voimakkaana puheääninä niin eläintarhan miehien kuin muumien kohdalla. Eläintarhan miehistä voidaan lukea vihan tunne myös aggressiivisen ja hyökkäävän käytöksen perusteella. Jakson ”Keskitalven kokko” lopussa koetaan vihaa Noidan ilmaisemana, sillä tämä on vihainen Muumien ja Aliisan ystävydestä. Noita ei pidä ajatuksesta, että Aliisa viettäisi aikaansa Muumien kanssa leikkien, sillä Noidan mielestä Aliisan tulisi käyttää aikansa noidaksi opiskeluun. Tarinan

lopussa Noita toteaakin vihaisesti ”muumien ja Aliisan ystävydestä on tehtävä loppu. Minun on aika ryhtyä tositoimiin.” Lisäksi vihasta kertovat Noidan vihaiset kasvonilmeet. Noidan vihan voidaan tulkita kumpuavan oman tavoitteensa, tehdä Aliisasta oikea noita, epäonnistumisesta.

”Minua ei kutsuta virtahevoksi, se on jo liian paksua”

- Muumipeikko (Muumipeikko pelastaa tiikerit)

Muumilaakson tarinoista löydettävä kolmas vihan tunteita nostattavan teeman voidaan katsoa olevan kokemus epäansaitusta kohtelusta (Izard 1977, 330). Jaksossa ”Muumilaakson kevät” vihan tunnetta nousee esiin tarinan loppuvaiheessa Muumipeikon muututtua kummituseläimeksi. Muut Muumit luulevat kummituseläimen valehtelevan olevansa Muumipeikko, joka vihastuttaa erityisesti Muumipappaa, joka äärimmilleen vietyinä tokaisee vihaisesti Muumipeikolle ”minä en ole isäsi”. Myös Pikku Myytä, Nipsua, Niiskuneitiä ja Nuuskamuikkusta vihastuttaa kummituseläimen väitös olevansa Muumipeikko. Vihan tunteen voidaan ymmärtää kumpuavan valehtelusta ja epäansaitun kohtelun kokemisesta, sillä muut uskovat kummituseläimen valehtelevan olevansa Muumipeikko. Muuttunut Muumipeikko ilmentää myös vihastusta Nipsun tokaistessa Muumipeikosta ”sinä olet niin ruma, ettet voi olla kuningas”, johon Muumipeikko toteaa vihaisena ”tuo oli epäystävällisesti sanottu.” Näin ollen vihan tunnetta koetaan työkeän käytöksen johdosta, jonka voidaan nähdä olevan kokemus epäansaitusta kohtelusta. Vihan tunne voidaan kommenttien lisäksi havaita vihaisista kasvonilmeistä. Jaksossa ”Pikkuruiset vieraat” vihan tunne ei kumpua ainoastaan muumien suhtautumisesta Mörköön vaan tilanteesta voidaan ymmärtää myös Mörön vihan tunteet, tämän huutaessa ”Minä palaan”. Mörön tunteet voidaan tulkita vihaksi niin äänensävyistä kuin tilanteen huomioon ottaen. Tässä kohtaa vihan voidaan ajatella kumpuavan tahallisesta syrjimisestä ja ulkopuolelle jättämisestä, jotka voidaan nähdä epäansaituna kohteluna.

”Virtahevot eivät käytä esiliinaa tai kirjoita muistelmia,

ne miehet eivät ole vielä kohdanneet Muumipapan vihastusta”

- Muumipappa (Muumipeikko pelastaa tiikerit)

Voimakkaita vihan tunteita koetaan jaksossa ”Muumipeikko pelastaa tiikerit”, jossa vihaa aiheuttaa erityisesti väärän todistuksen lausuminen toisesta sekä toisen nimittely, jotka

molemmat voidaan nähdä epäansaittuna kohteluna. Väärää todistusta ja nimittelyä tavataan useammassa kohtaa eläintarhan miesten toimesta, heidän väittäessä Muumeja virtahevoiksi. Virtahevoiksi nimittely vihastuttaa erityisesti Niiskuneitiä ja Muumipappaa, jotka puolustavat omaa asemaansa useilla argumenteilla kuten Niiskuneidin kommentoimissa ”olenko minä muka virtahevon näköinen?!” tai Muumipapan kommentti ”törkeyden huippu, me muumit poikkeamme täysin virtahevoista!”. Näin ollen vihaa ei ilmennetä pelkästään kasvojen ilmeillä, äänen painoilla tai kehonkielellä vaan puhutussa tekstissä mainitaan selkeästi vihasana. Viha huipentuu kohtauksessa, jossa eläintarhan miehet vaativat muumeja vapauttamaan eläimet Muumitalosta ja väittävät Muumeja virtahevoiksi. Viha ilmenee kohtauksessa vihaisina kasvoniilmeinä sekä hyökkäävänä käytöksenä.

5.2.4 Möröt ja vieraat pelottavat

Muumilaakson tarinoista on löydettävissä monia erilaisia asioita, jotka herättävät pelkoa. Pelottavia asioita ovat muun muassa yliluonnolliset olennot, kuten Mörkö, Jäärouva ja Noita. Muita pelkoa herättäviä teemoja ovat vieraat henkilöt, paikat ja asiat, kuoleman ja eron pelko, fyysiset olosuhteet, kuten pimeys, kovat äänet ja korkeat paikat, eläimet sekä vangitseminen. Pelon tunteesta viittaavia merkkejä voidaan tunnistaa kasvoniilmeistä, joita ovat jännittyneet, yhteen vedetyt, suorot, koholla olevat kulmakarvat (Izard 1977, 364; Denham 1998, 24), horisontaaliset rypyt otsassa, jännittynyt silmän alaluomi, ylösvedetty yläluomi, jännittynyt auki oleva suu (Izard 1977, 364) sekä korkea äänenävy (Denham 1998, 24). Pelon toimintamallista kertovat esimerkiksi pakeneva toiminta (Denham 1998, 24; Widen & Russel 2008) tai paikoilleen jähmettyminen (Widen & Russell 2008). Pelkoa korostetaan jaksoissa usein voimakkaalla pelkoa aiheuttavalla taustamusikilla sekä pimeydellä.

”Se on kammottava”

-Tiuhti & Viuhti Möröstä (Pikkuruiset vieraat)

Yliluonnolliset olennot. Tutkimukseen valituissa jaksoissa tavataan useita yliluonnollisia, epätodellisia asioita. Yksi pelkoa henkilöihahmoissa herättävä yliluonnollinen asia on Mörkö, joka tavataan jaksoissa ”Pikkuruiset vieraat”, ”Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu”, ”Keskitalven kokko” sekä ”Muumipapan muistelmat”. Toinen yliluonnollinen olento, Jäärouva, esiintyy ainoastaan jaksossa ”Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu”. Yliluonnollinen olento on myös Noita, joka tavataan jaksoissa ”Noita” sekä

”Keskitalven kokko”. Muita yliluonnollisia jaksossa esiintyviä asioita ovat muodonmuutos jaksossa ”Muumilaakson kevät” ja metsän mielikuvitusmöröt jaksossa ”Muumipapan muistelmat I”. Muumilaakson tarinoissa esiintyy myös paljon näkymättömyyttä, mutta sitä ei koeta jaksoissa pelottavana teemana.

*”En ole nähnyt, mutta pelottava hirviö se on”
– Nuuskamuikkunen Möröstä (Pikkuruiset vieraat)*

Jaksossa ”Pikkuruiset vieraat” Mörkö tavataan ensimmäistä kertaa. Möröstä varoittavat Muumien vieraat Tiuhti ja Viuhti, jotka ovat varmoja siitä, että Mörkö tulee tänä yönä. Muumit eivät tiedä mikä Mörkö on, mutta Nuuskamuikkunen kertoo Mörön olevan pelottava hirviö. Lisäksi Tiuhti ja Viuhti kuvailevat Mörköä kammottavaksi. Näin ollen Mörkö on leimattu jo ennen tapaamista pelottavaksi hirviöksi. Mörkö herättää pelkoa erityisesti Tiuhdissa ja Viuhdissa sekä Nipsussa, joista pelko voidaan lukea kasvoniilmeistä ja jännittyneestä olemuksesta. Kohtauksessa, jossa Nipsu poistuu Muumitalosta ja kohtaa Mörön ensi kertaa kuistilla, voidaan havaita erittäin voimakkaita pelon merkkejä, kun Nipsu kiljaisee kauhusta, jähmettyy hetkeksi paikoilleen ja pakenee nopeasti takaisin sisälle Muumitaloon. Lisäksi Nipsun kauhistuneet kasvoniilmeet viittaavat pelon tunteeseen.

*”Ai sen karmivan, hyytävän hirviön?”
– Muumipeikko Möröstä (Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu)*

Toisen kerran Mörkö tavataan jaksossa ”Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu”. Ennen Mörön näyttäytymistä Muumipeikko kuulee tämän mörinän talvisesta metsästä. Mörön näyttäytymistä edeltää Pikku Myyn ja Muumipeikon keskustelu Möröstä, jossa Pikku Myy kertoo nähneensä Mörön ja toteaa tästä, että ”Mörkö on niin hyytävän kylmä, ettei minun tee mieli edes puraista sitä”. Keskustelun jälkeen Mörkö ilmestyy kukkulan päälle, josta Muumipeikko saa vilunväristyksiä ja Pikku Myy kertoo myös pelkäävänsä. Pelko ilmenee näin selkeästi niin vilunväristyksillä, paikoilleen jähmettymisellä, kasvoniilmeillä sekä Pikku Myyn kommentilla ”minäkin pelkään”. Mörkö tavataan jaksossa toisenkin kerran, jolloin Muumipeikko näkee Mörön jäähevosen luona. Tällä kertaa näyttää siltä, että Muumipeikkoa ei pelota Mörkö enää niin paljon, sillä pelolle tyypillisiä tunnusmerkkejä ei ole kohtauksesta luettavissa.

*”Voi voi meidän Mörköparkaa, mihin se laskeekin jäisen takamuksensa,
siihen kohtaan jää hyhmäinen läiskä”*

- Tuutikki (Keskitalven kokko)

Mörkö tavataan seuraavan kerran jaksossa ”Keskitalven kokko”, jossa Muumipeikko ja Niiskuneiti kohtaavat Mörön lumisessa metsässä. Niiskuneitiä pelottaa, joka voidaan havaita jo Niiskuneidin kommentista ”minua pelottaa” sekä piiloutumisesta Muumipeikon selän taakse. Sen sijaan Muumipeikko on rohkaistunut, mahdollisesti Mörön aikaisemmista kohtaamisista, ja kertoo Niiskuneidille, että ei tarvitse olla huolissaan. Mörkö tavataan jaksossa toisen kerran, kun tämä ahdistelee Aliisaa, joka on tullut tapaamaan Muumeja. Muumipeikko kuulee Aliisan avun huudot ja juoksee auttamaan häntä. Pelko voidaan lukea Aliisasta tämän avunhuudoista ja kauhistuneista kasvoniilmeistä. Muumipeikon pelko Mörköä kohtaan on selvästi lieventynyt, sillä Muumipeikossa ei ole nähtävissä pelon merkkejä. Mörkö tavataan jaksossa vielä kolmannen kerran, kun se tulee lämmittelemään näkymättömien päästäisten keskitalven kokkoon ja samalla sammuttaa sen. Tässä kohtaa Mörkö ei herätä enää yhtä voimakkaita pelon tunteita, kuin ensimmäisissä tapaamisissa, sillä pelon tunnusmerkkejä ei ole havaittavissa.

*”Ei se mitään tee, se on vain yksinäinen, mutta jos se
ehtii koskettaa sinua, muutut jääkalikaksi.”*

- Fredrikson (Muumipapan muistelmat I)

Mörkö tavataan vielä jaksossa ”Muumipapan muistelmat I”. Tässä jaksossa Mörkö esiintyy kuitenkin hyvin lyhyesti jakson lopussa, kun se jahtaa Lastenkodin johtajatarta Yksinäisillä vuorilla. Tilanne tapahtuu menneessä, jolloin Mörköä ei vielä tunnettu. Tässä jaksossa Mörkö nähdään selkeästi pelottavana hahmona, sillä Fredrikson kuvailee Mörköä kylmäksi kummitukseksi, jonka kosketuksesta muuttuu jääksi. Toisaalta Möröstä tiedetään myös, että se on yksinäinen. Pelon tunne ilmenee erityisesti Lastenkodin johtajattaressa, joka voidaan lukea tämän avunhuudoista, kauhistuneista kasvoniilmeistä sekä pakenevasta toiminnasta.

”Jäärouva on häijy akka”

- Pikku Myy (Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu)

Jaksossa ”Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu” tavataan Mörön lisäksi toinen

pelkoa herättävä hahmo, Jäärouva. Jäärouva on myös yliluonnollinen olento, joka pelottaa Muumeja. Jäärouvaa pidetään Pikku Myyn sanoin ”häijynä akkana”, sillä jos hän katsoo silmiin, jähmettyy jääksi. Toisin kuin Mörköä, Jäärouvaa voidaan pitää selvästi pahana hahmona, sillä hänen aikeensa ovat pahoja. Jäärouva aiheuttaa pelkoa jo pelkällä olemuksellaan, mutta pelkoa koetaan erityisesti tilanteessa, jossa Jäärouva ajaa Pikku Myytä takaa jäähevosella ratsastaen. Pelko ilmenee kohtauksesta Pikku Myyn avunhuudoista, kauhistuneista kasvoniilmeistä sekä pakenevasta toiminnasta.

”Miten herttaisesta työstä tulee noita?”

– Nuuskamuikkunen (Noita)

Noita tavataan kahdessa tutkimukseen valitussa jaksossa, jotka ovat ”Noita” ja ”Keskitalven kokko”. Ensimmäisen kerran Noita ilmestyy Muumeille ”Noita” -jakson alkupuolella. Noita ei esittele itseään noitana vaan hänet tavataan ensi kerran nuoren tytön, Aliisan, mummona. Pian selviää, että mummo asuu Noitametsässä pienessä mökissä, jossa on ennen asunut noitia. Muumeissa herää epäily siitä, että mummo on noita. He haluavat kuitenkin varmistaa asian ennen kuin tuomitsevat ketään. Jakson aikana lopulta selviää, että mummo on oikea noita, ja ajatus noidasta pelottaa heitä. Pelko voidaan havaita erityisesti Nipsun kasvoniilmeistä, mutta myös Muumipeikon, Niiskuneidin, Nuuskamuikkusen ja Pikku Myyn ilmeet viittaavat pelon tunteeseen. Toisen kerran Noita tavataan jaksossa ”Keskitalven kokko”, jolloin kuva Noidasta muuttuu. Tähän mennessä Noita ei ole aiheuttanut Muumeille minkäänlaisia harmia. Tämä kuitenkin muuttuu jakson lopussa, jolloin Noita manaa Muumitalon katolla ”Muumien ja Aliisan ystävydestä on tehtävä loppu. Minun on ryhdyttävä tositoimiin!”. Jakson aikana Noita ei kuitenkaan tee minkäänlaisia ilkeyksiä, vaan ainoastaan uhkaa tekevänsä. Pelottavuutta lisää Noidan näyttäminen keskellä yötä pilkkopimeässä. Pelottavuutta saattaa lisätä myös se, että Noita on edelleen suhteellisen vieras hahmo lapsille, josta ei tiedetä paljoa. Lapselle tyypillisiä pelkoja aiheuttavia asioita ovat vieraat ihmiset, paikat ja asiat (Lansdown 1984, 171), jolloin Noitaa voidaan pitää pelottavana vieraana henkilönä. Muumit eivät kuitenkaan ilmaise pelon tunnetta Noitaa kohtaan tässä jaksossa, sillä he eivät tapaa tätä koko jakson aikana.

”Jos suljen silmät, minulla ei ole mitään pelättävää”

– Nuori Muumipappa (Muumipapan muistelmat I)

Jaksossa ”Muumilaakson kevät” esiintyy lasta pelottava yliluonnollinen teema, muodonmuutos. Muumipeikon muuttuminen silinterissä kummituseläimeksi, koetaan pelottavana tilanteena, erityisesti Muumipeikosta, joka on muuttunut toisenlaiseksi. Pelko voidaan lukea Muumipeikon kasvoniilmeistä tämän huomattua muuttuneensa kummituseläimeksi. Viimeisessä jaksossa ”Muumipapan muistelmat I” nuori Muumipappa kulkee yksin pimeässä, tuntemattomassa metsässä, jolloin hänen mielikuvituksensa alkaa luoda metsään pelottavia yliluonnollisia mörköjä ja hirviöitä. Möröt ovat mielikuvituksen tuotetta, mutta tuntuvat tilanteesta hyvin todelta. Muumipapassa pelko ilmenee erityisesti pakenevalla toiminnalla, kauhistuneilla kasvoniilmeillä sekä avunhuudoilla. Tilanteesta voidaan myös havaita yhdenlaista pelon hallinta keinoa Muumipapan sulkiessa silmänsä, jotta ei näkisi pelottavia asioita. Tällainen mielikuvituksen laukkaaminen ja painajaisten kuvittelemisen erityisesti yksin (Mäki & Kinnunen 2005; Sarafino 1986, 34) ja pimeässä (Lansdown 1984, 171; Sarafino 1986, 21) on lapselle yleinen pelon aiheuttaja.

”Niin minut paiskattiin ensimmäiseen seikkailuuni ja kuoleman vaaraan”

- Muumipappa (Muumipapan muistelmat I)

Eron ja kuoleman pelko. Lapset kokevat voimakasta eron (Bettelheim 1994, 180; Mäki & Kinnunen 2005) ja kuoleman pelkoa, joita molempia on löydettävissä Muumilaakson tarinoista. Jaksossa ”Muumipeikko pelastaa tiikerit” Muumit saattavat eläimet takaisin eläintarhaan, mutta heidät suljetaankin häkkiin eläintarhan miehien luullessa heitä virtahevoiksi. Muumien päivitellessä tilannetta, Niiskuneiti on surun valtaama ja pelkää, että heidät laitettaisiin eri häkkeihin. Kohtauksesta voidaan havaita eron pelkoa, joka on lapsille yksi erittäin voimakas pelon aiheuttaja. Pelko ilmenee Niiskuneidin kommentoimissa ”mitä jos meidät laitetaan eri häkkeihin?”. Jaksossa ”Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu” Jäärouva ajaa takaa Pikku Myytä, joka pyrkii pelon vallassa pako. Tilanteesta voidaan havaita voimakas kuoleman pelko, sillä Myy tietää, että jos Jäärouva saa hänet kiinni, hän muuttuu jääksi. Jääksi muuttuminen taas voidaan nähdä lähes kuoleman vastaisena asiana. Pelko havaitaan Pikku Myyn pakenevasta toiminnasta, avunhuudoista ja kauhistuneista kasvoniilmeistä. Jaksossa ”Muumipapan muistelmat I” esiintyy myös kuoleman pelkoa, nuoren Muumipapan luistellessa jäällä, joka yhtäkkiä halkeaa. Muumipappa joutuu kuoleman vaaraan ja pelkää henkensä edestä paetessaan jäältä minkä jaloistaan kerkiää. Pelko ilmenee Muumipapan pakenevana toimintana, avunhuutoina ja kauhistuneina kasvoniilmeinä. Muumipappa kuitenkin selviää seikkailusta ja kokee selviytymisen tunteen niin voimakkaana

mielihyvänä, että päättää paeta lastenkodista ja aloittaa seikkailun. Muumipapan karatessa keskellä yötä vallitsee pelon tunne taas voimakkaasti hänen kuvitellessa öinen, pimeä metsä täyteen hirviöitä ja yliluonnollisia otuksia, joita hän pakenee henkensä edestä, jolloin pelko ilmenee jälleen pakenevana toimintana, avunhuutoina sekä kauhistuneina kasvonilmeinä.

”Sinä pelkääät Noitametsää Nipsu”

– Pikku Myy (Noita)

Vieraat asiat, paikat ja henkilöt. Erityisesti lasta pelottavia teemoja ovat vieraat asiat, paikat ja henkilöt (Lansdown 1984, 171; Sarafino 1986, 23). Vieraiden pelkoa esiintyy jo ensimmäisessä jaksossa ”Muumilaakson kevät” jakson pilvikohtauksessa, jossa oudosta silinteristä putkahtaa vaaleanpunaisia pilviä, joita erityisesti Nipsu pelästyy ja kääntää muita olemaan koskematta pilviin. Pelko havaitaan niin Nipsun kasvonilmeistä kuin kommentista ”älkää koskeko! Ne voivat olla vaarallisia!” Myös Muumipappa pelästyy lasten pilvillä lentelyä, eikä itse uskalla hypätä kyytiin, jolloin pelko voidaan helposti havaita Muumipapan kommentista ”minä en uskalla!”. Samassa jaksossa Muumipeikko muuttuu oudoksi kummituseläimeksi ja näin ollen itselleen vieraaksi henkilöksi, joka pelottaa häntä, joka ilmenee Muumipeikon kauhistuneina kasvonilmeinä. Jaksossa ”Pikkuruiset vieraat” oudoista muukalaisista Tiuhdista ja Viuhdistä voidaan havaita vieraiden pelko, joka on tyypillistä erityisesti hyvin pienille lapsille. Tiuhti ja Viuhti pelästyvät alituisen lähes jokaista uutta vastaantulijaa. Pelästyminen voidaan havaita pelästyneistä kiljahduksista ja kasvonilmeistä sekä pakenevasta ja piiloutuvasta toiminnasta. He toteuttavat myös pienten lasten pelkoa siitä, että naispuoliset hahmot ovat vähemmän pelottavia kuin miespuoliset pelkäämällä vähemmän Muumimammaa kuin Poliisia (Lansdown, 1984; 172). Jaksossa ”Näkymätön Ninni” koetaan voimakasta vieraiden pelkoa, joka on selkeästi muuttunut ujoudeksi (Lansdown 1984, 171; Sarafino 1986, 23). Heti jakson alussa Tuutikki tuo Ninnin Muumitalolle, mutta Ninniä pelottaa käydä sisälle taloon ja tavata Muumit. Lopulta Ninni rohkaistuu tulemaan sisälle. Ninnistä ei voida selkeästi lukea pelkoa, sillä tämä on näkymätön ja lisäksi puhumaton. Mahdollinen pelko tai ujous voidaan tulkita ainoastaan Ninnin viivyttelystä astua sisälle taloon. Pelkoa tavataan jakson aikana toisen kerran Ninnin pelästyessä Haisulia ja tämän uhkailuja tehdä Ninnistä pankkirosvo. Pelosta aiheutuu Ninnin jalkojen muuttuminen takaisin näkymättömiksi. Pelkoa ei voida edelleen lukea selkeästi Ninnin vartalon ja kasvojen puuttuessa, mutta mahdollinen pelko voidaan päätellä Ninnin katoamisesta, jonka voisi katsoa ilmentävän pakenevaa toimintaa.

”Kaipaam jotain suurta, jotain pelottavaa”

– *Muumipappa (Muumipappa kaipaa vaihtelua)*

Jaksossa ”Muumipappa kaipaa vaihtelua” erityisesti Nipsua pelottaa pihalle yön aikana ilmestyneet oudot jalanjäljet, joiden epäillään olevan hirviön tekosia. Jäljet pelottavat, sillä ne ovat tuntemattomia asioita, joista ei tiedetä, mitä ne tarkoittavat. Pelko ilmenee Nipsussa kauhistuneina kasvoniilmeinä sekä varoittavana huutona ”hirviö, teillä on käynyt hirviö!”. Jaksossa ”Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu” Muumipeikko lähtee tutkimaan lumista, outoa ja hämää Muumilaaksoa, jota ei tahdo tunnistaa samaksi ja toteaakin talvisesta laaksosta ”tämä ei ole Muumilaakso, hiirenhiljaista”. Oudossa metsässä kuuluu tuntematon ääni, joka pelottaa Muumipeikkoa, jolloin pelosta viittaavat jähmettynyt olemus sekä pelästyneet kasvoniilmeet. Jaksossa ”Noita” havaitaan mahdollista vieraan paikan pelkoa, Pikku Myyn ehdottaessa Nipsulle Noitametsään lähtöä. Nipsu ei kuitenkaan halua lähteä, johon Pikku Myy tokaisee ”sinä pelkää Noitametsää Nipsu”. Pelkoa ei voida kuitenkaan lukea selkeästi muuta kuin Pikku Myyn olettamuksesta, että Nipsua pelottaa Noitametsä. Outo ja pelottava paikka tavataan myös jaksossa ”Muumipapan muistelmat 1”, jossa Muumipappa on karannut lastenkodista synkkään, tuntemattomaan metsään. Tilanteesta voidaan havaita pelon tunne, joka ilmenee Muumipapassa silmien sulkemisella, kauhistuneina kasvoniilmeinä, pakenevana toimintana sekä avunhuutoina.

”Ehkä minun olisi pitänyt lähteä päiväsaikaan”

- *Nuori Muumipappa (Muumipapan muistelmat I)*

Pimeys, korkeat paikat ja kovat äänet. Lasta usein pelottaviksi teemoiksi on tutkittu olevan erilaiset fyysiset olosuhteet, kuten pimeys, korkeat paikat (Lansdown 1984, 171; Sarafino 1986, 21) ja kovat äänet (Lansdown 1984, 171). Jaksossa ”Muumilaakson kevät” Muumipappa putoaa korkealta ikkunastaan maahan, joka on lyhyt pelkoa aiheuttava kohta. Pelko voidaan havaita Muumipapan avunhuudoista. Korkeita paikkoja pidetään lasta pelottavina teemoina. Voimakasta pimeään ja suljetun paikan pelkoa on löydettävissä jaksosta ”Ninni saa hymynsä takaisin” Haisulin vangitessa Ninnin kallion sisään, jolloin Ninni murtuu täysin jäädessään yksin pimeään suljettuun tilaan ja pelko voidaan havaita Ninnin avunhuudoista. Tässä kohtauksessa pelko muuttuu lopulta suruksi. Ninnin sulkeminen kallion sisään kuvastaa yhtä pienten lasten suurimmista peloista, yksin pimeään jäämistä (Mäki & Kinnunen 2005). Jaksossa ”Pikkuruiset vieraat” Muumien odottaessa Mörköä vallitsee ulkona

täysi pimeys, joka iskee myöhemmin myös Muumitaloon lamppujen sammuesssa. Pimeys ei ole itsessään pelottava tekijä, mutta se ennakoii ja vahvistaa Mörön saapumiseen liittyvää pelkoa. Mörön ilmestymisen päiväsaikaan voisi kuvitella vähentävän Mörön pelottavuutta. Kohtaus, jossa Muumit odottavat Mörön saapumista, sisältää voimakkaan äänen, jonka on myös tutkittu olevan lasta pelottava tekijä. Voimakas ääni liittyy kellon käyntiin seinäkellon lyödessä kaksitoista eli keskiyön. Erityisesti Nipsu pelästyy tätä kellon ääntä, joka ilmenee pelokkaana kiljaisuna sekä kauhistuneina kasvonilmeinä. Tätä kohtausta voidaan pitää lapselle erittäin pelottavana sen sisältäessä useita lasta pelottavia teemoja, kuten Mörkö, pimeys ja kovat äänet. Voimakas ääni pelottaa jaksossa myös Tiuhia ja Viuhia Nipsun huutaessa kovaa ”haa siinä he ovat!”. Pelko ilmenee Tiuhissa ja Viuhissa pelon kiljaisuna, kauhistuneina kasvonilmeinä sekä pakenevana toimintana. Jaksossa ”Muumipeikko pelastaa tiikerit” Pikku Myy etsii Muumipeikkoa ja Niiskuneitiä yksin pimeässä viidakossa. Kohtaus sisältää useita lasta pelottavia aiheita kuten yksinolo (Mäki & Kinnunen 2005), pimeys (Lansdown 1984, 171; Sarafino 1986, 21-2) ja metsä joka voidaan nähdä merkitsevän vierasta paikkaa (Lansdown 1984, 171). Pikku Myystä ei kuitenkaan ole havaittavissa selkeitä pelon merkkejä, vaikka tilanteen olettaisi aiheuttavan pelon tunnetta.

”Valtava käärme ajoi meitä takaa”

- Niiskuneiti (Muumipeikko pelastaa tiikerit)

Eläimet. Eläinten on tutkittu herättävän pelkoa erityisesti pienissä lapsissa (Lansdown 1984, 171). Muumilaakson tarinoissa eläimiä esiintyy useassa jaksossa. Jaksossa ”Muumipeikko pelastaa tiikerit” tavataan valtava käärme, joka ajaa meressä takaa Muumipeikkoa ja Niiskuneitiä. Eläinten on tutkittu olevan erityisesti pieniä lapsia pelottava teema jo itsessään, mutta tilanne, jossa valtava käärme ajaa takaa, on lapsesta varmasti pelottava kohtaus. Myös Muumipeikko ja Niiskuneiti pelästyvät käärmettä, josta kertoo erityisesti pakeneva toiminta. Käärme eläimenä tavataan myös jaksoissa ”Noita”, jossa Pikku Myyn puraisema köysi muuttuu käärmeeksi ja ”Keskitälven kokko”, jossa Pikku Myyn luuta muuttuu kesken lennon käärmeeksi. Molemmilla kerroilla käärmeen läsnäolo säikäyttää Muumipeikon ja Pikku Myyn, jolloin pelko voidaan havaita pelästyneistä kasvonilmeistä. Eläinten pelkoa tavataan myös jaksossa ”Muumipapan muistelmat I” Muumipapan nähdessä ensi kertaa Drontti Edvartin, joka on valtavan kokoinen merikäärme. Drontti ei ole paha, mutta valtavan ja pelottavan ulkonäkönsä vaikutuksesta saattaa herättää aluksi pelkoa. Nuoren Muumipapan kasvonilmeistä voidaankin lukea pelon tunne. Lapsille pelkoa aiheuttavat juuri eläimet ja

vieraat asiat (Lansdown 1984, 171), joita molempia Drontti kuvastaa.

*”Ei tämä mitään, niin kauan kuin olemme yhdessä,
mutta mitä jos meidät laitetaan eri häkkeihin”
– Niiskuneiti (Muumipeikko pelastaa tiikerit)*

Vangitseminen. Jaksossa ”Muumipeikko pelastaa tiikerit” koetaan myös toinen pelottava teema, vangitseminen. Käärmeen takaa-ajossa Muumipeikko ja Niiskuneiti pelastautuvat eläintarhan laivaan, joka auttaa heidät pois merestä. Pelko ei kuitenkaan hellitä kuin hetkeksi, sillä eläintarhan miehet luulevat Muumipeikkoa ja Niiskuneitiä eläintarhasta karanneiksi virtahevoiksi ja aikovat vangita nämä häkkiin. Muumipeikko ja Niiskuneiti joutuvat jälleen pakenemaan, kun eläintarhan miehet aloittavat heidän takaa ajonsa. Muumit hyppäävät pois laivasta takaisin mereen ja alkavat uida pakoon. Vangitseminen aiheuttaa näin pelkoa, josta kertoo Muumipeikon, Niiskuneidin ja käärmeen pakeneva toiminta. Vangitsemisteema jatkuu jaksossa eläintarhan miehien saavuttua Muumitalolle vangitsemaan sekä eläimet että Muumiperheen ja Niiskuneidin. Muumit ovat piilottaneet eläimet taloon, jotka vapisevat pelosta eläintarhan miesten aloittaessa hyökkäyksen. Tilanne kuitenkin ratkeaa Muumilaakson Poliisin myötä tämän uhatessa heittää eläintarhan miehet putkaan kotirauhan rikkomisesta. Tällöin pelko siirtyy muumeista ja eläimistä eläintarhan miehiin ja he pakenevat vangitsemisen pelossa Poliisia. Jaksossa vangitseminen aiheuttaa niin pakenevaa kuin jähmettyvää toimintamallia.

6. POHDINTA

6.1 Tutkimustulosten tarkastelua

Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella Muumilaakson tarinoita -animaatiosarjan tunteiden juonirakenteita sekä leikki-ikäisten lasten tunteita käsitteleviä teemoja. Tutkimuksesta ilmeni kolme tunteiden juonirakennetta, joihin kaikki tutkimukseen valitut jaksot pystyttiin sijoittamaan. Muumilaakson tarinoista löytyi laaja kirjo perustunteita nostattavia teemoja.

Tutkimuksen juonirakenteet jaettiin ryhmiin: mielihyvistä mielihyvään, mielipahasta mielihyvään sekä mielihyvistä mielipahaan. Ensimmäinen ryhmä, mielihyvistä mielihyvään, oli odotettava tulos viiteteorian ja tutkijan esiymmärryksen huomioonottaen. Sitä, että satu, eli tässä tapauksessa jakso alkaa ja loppuu positiiviseen tunteeseen, pidetään yleisenä sadun mallina. Erityisesti onnellista loppua pidetään sadulle tyypillisenä piirteenä (Bettelheim 1994). Myös toinen ryhmä, mielipahasta mielihyvään, noudatti sadun onnellisen lopun mallia. Tämä ryhmä toteutti myös sadun tyypillistä rakennetta siitä, että sadun alussa esiintyi jokin ongelma, joka tuli sadun aikana selvittää (Ylönen 2000, 12).

Tutkimuksesta noussut kolmas juonirakenteiden ryhmä, mielihyvistä mielipahaan, oli yllättävä tulos. Sadun tai jakson loppuminen negatiiviseen tunteeseen ja onnellisen lopun puuttuminen ei ole sadulle ominaista (Bettelheim 1994, Mäki & Kinnunen 2005). Jaksot eivät kuitenkaan loppuneet voimakkaisiin negatiivisiin tunteisiin, kuten pelkoa herättävään takaa-ajoon, vaan ennemmin niistä puuttui selkeä positiivisen tunteen ilmaus, onnellinen loppu. Onnellinen loppu, joka on usein äkillinen, iloinen käänne, on sadulle oleellinen, sillä ilman sitä, satu antaisi lapselle tunteen siitä, että hänellä ei ole mitään mahdollisuuksia selvittää elämän haasteista (Bettelheim 1994, 178). Lisäksi lapsi luottaa siihen, että satu loppuu onnellisesti, jolloin lapsi pystyy nauttimaan myös pelottavista tilanteista (Mäki & Kinnunen 2005, 29). Tulee kuitenkin ottaa huomioon, että kyseessä on TV-sarja, jolloin jaksot voivat liittyä toisiinsa, ja edellisen jakson loppu voi olla seuraavan jakson alku. Näin ollen onnellinen loppu saatetaan saavuttaa tulevissa jaksoissa.

Tutkittaessa Muumilaakson tarinoissa esiintyviä lasten tunteita nostattavia teemoja saatiin tulokseksi lukuisia erilaisia asioita ja tilanteita. Tunteiden ilmenemistä havainnoitiin ja tulkittiin henkilöhahmojen reagoineilla, joita olivat kasvoniilmeet, elekieli, toimintamalli

sekä puhuttu kieli. Aineistossa tarkasteltiin ainoastaan lasten tunnistamia perustunteita. Eri tunteet nousivat lukuisista erilaisista tilanteista.

Ilon tunteita nostatti erityisesti negatiivisen tunteen poistuminen, jolloin negatiivista tunnetta aiheuttanut asia poistui, poistaen samalla negatiivisen tunteen ja synnyttäen ilon tunnetta. Esimerkkinä tällaisesta tapauksesta on Mörön häätäminen Muumitalolta (Pikkuruiset vieraat). Iloa esiintyi tavoitteen saavuttamisesta, esimerkiksi Ninnin muuttuminen kokonaan näkyväksi (Ninni saa hymynsä takaisin). Tärkeän henkilön tai asian paluu erossa olon jälkeen havaittiin yhdeksi ilon tunteen nostattajaksi, esimerkiksi Muumipeikon tapaaminen Nuuskamuikkusen kanssa pitkän erossa oloajan jälkeen (Muumilaakson kevät). Lisäksi ilon tunnetta herättivät spontaanit, odottamattomat hetket ja tilanteet, kuten Muumipapan pelleily silmillään (Muumilaakson kevät).

Surua aineistossa aiheuttivat lähes poikkeuksetta jonkun ihmisen, asian tai ilmiön menettäminen, kuten Muumipeikon menettäessä vanhempansa, jotka ovat karanneet kotoa (Muumipappa kaipaa vaihtelua). Surun tunteita nostattivat pettymykset, jolloin jokin asia ei mennytkään odotusten mukaan. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta oli Niiskun kohtaaminen Noidan kanssa, jolloin Noidan lentokyky tuotti Niiskulle pettymyksen, sillä Niisku ei saanutkaan olla Muumilaakson ensimmäinen lentäjä (Noita). Surua aiheutti myös yksinäisyys, esimerkiksi nuoren Muumipapan yöpyminen yksin metsässä (Muumipapan muistelmat I).

Vihan tunnetta ilmeni harmin tuottamisesta itselle tai toiselle joko fyysisesti, esimerkiksi Pikku Myyn järjestäessä Posteljoonille ansakuopan, aiheuttaen vihan tunnetta Posteljoonissa (Pikkuruiset vieraat), tai psyykkisesti, kuten Haisulin nimitellessä Ninniä toivoen tämän muuttuvan takaisin näkymättömäksi (Näkymätön lapsi). Vihan tunnetta herätti tavoitteen estäminen tai estyminen, josta esimerkkinä eläintarhan miesten hyökkäys Muumitaloon tavoitteenaan viedä eläimet takaisin eläintarhaan, muumien estäessä heidän tavoitettaan (Muumipeikko pelastaa tiikerit). Vihan tunnetta herätti myös kokemus tulla kohdelluksi epäansaitulla tavalla, kuten eläintarhan miesten väittäessä muumeja virtahevoiksi, kokivat muumit epäansaittua kohtelua (Muumipeikko pelastaa tiikerit).

Pelon tunnetta nostivat esiin lukuisat asiat. Pelkoa herättivät useassa jaksossa erityisesti ylikuonnolliset mielikuvitusolennot Mörkö, Noita ja Jäärouva. Eron ja kuoleman pelkoa

esiintyi muutamassa jaksossa, esimerkiksi jään sortuminen nuoren Muumipapan jalkojen alla ja tämän pakeneminen jäältä voidaan nähdä kuoleman pelkona (Muumipapan muistelmat I). Pelon tunteita herättivät vieraat henkilöt, asiat ja paikat, esimerkiksi Noita ja Noitametsä, jotka voidaan nähdä vieraana henkilönä ja paikkana (Noita). Jotkin eläimet herättivät pelkoa, joista erityisesti käärmeen havaittiin herättävän pelkoa henkilöhahmoissa (Muumipeikko pelastaa tiikerit). Pelon tunnetta aiheuttivat tietynlaiset fyysiset olosuhteet, joita olivat pimeys, kovat äänet ja korkeat paikat. Esimerkiksi kellonlyönnistä kuuluva kova ääni nostatti pelon tunteita henkilöhahmoissa (Pikkuruiset vieraat). Myös vangitseminen ilmeni pelkoa nostattavana asiana, josta esimerkkinä Muumipeikon ja Niiskuneidin pakeneminen eläintarhan miehiltä vangitsemisen pelossa (Muumipeikko pelastaa tiikerit).

Tutkimukseen valitut jaksot sisälsivät paljon pelkoa aiheuttavia teemoja, joista yliluonnolliset olennot, erityisesti Mörkö, herätti muissa henkilöhahmoissa usein pelon tunteita. Korhosen (2008) tutkimuksessa tutkittiin lasten tv-pelkoja vuosina 1993 ja 2003. Tutkimuksesta kävi ilmi, että Muumilaakson tarinat koettiin pelottaviksi molempina vuosina, joista pelottavina hahmoina pidettiin erityisesti Mörköä, mutta myös Noitaa, Haisulia ja Hattivatteja (Korhonen 2008, 106). Myös Pennosen (2006, 59) tutkielmasta selvisi lasten pelkäävän monia Muumilaakson tarinoissa esiintyviä hahmoja, erityisesti Mörköä. Näiden tutkimusten perusteella voisi ajatella, että Mörkö on liian pelottava ja lapsia traumatisoiva hahmo, mutta Ylösen (2000, 29) mukaan lapsi haluaa kuitenkin myös pelätä, mutta turvallisesti. Rajojaan etsimällä hän ottaa selvää miten paljon uskaltaa. Voisi myös kuvitella, että Mörkö pelottaa eniten pienimpiä lapsia, mutta Savisen (1994) mukaan lasten pelkokokemukset kasvavat iän ja ymmärryksen myötä, jolloin Mörkö on koettu pelottavimmaksi noin 4- 5 vuoden ikäisinä. Tässä iässä lapset alkavat ymmärtää ohjelmia syvemmin ja eläytyä näkemäänsä, jolloin vanhempien tulisi ottaa vastuu mediakokemuksen tulkitsijana ja selittäjänä (Savinen 1994.) Sen sijaan kouluikäiset lapset jo yleensä tiedostavat Mörön olevan satuhahmo, joka ei esiinny todellisuudessa (Korhonen 2008, 51).

Mörköä pidetään ensimmäisissä jaksoissa pahana ja pelottavana hahmona, mutta jaksosten edetessä Möröstä muodostuu kompleksisempi hahmo, josta paljastuu inhimillisiä piirteitä, kuten yksinäisyys. Pennosen (2006) tutkielmassa selvisi lasten pelkäävän Mörköä, mutta osa lapsista oli myös huomannut Mörön inhimillisyyden. Tutkielmassa lapsi kertoo pelänneensä Mörköä neljävuotiaana, mutta ei enää, sillä lapsesta Mörkö oli vain yksinäinen (Pennonen 2006, 73). Mörön kehityskaari on kuin viesti siitä, että ”kaikki ei ole sitä miltä näyttää” tai ”ei

ole koiraa karvoihin katsominen”. Mörön pelottavuuden voisi katsoa vähenevän sitä mukaa, kun muumit ja katsoja oppivat tuntemaan Mörköä. Tällöin Möröstä tulee myös koko ajan tutumpi hahmo ja vähemmän vieras. Erityisesti lasten pelätessä vieraita henkilöitä (Lansdown 1984), voisi kuvitella, että tutustuessaan Mörköön, myös lapsen pelot vähenisivät. Toisaalta lapsen mustavalkoinen ajattelu leimaa Mörön pahaksi sen vastenmielisyyden ja pelottavuuden vuoksi, jolloin lapsi valitsee helpommin samaistuttavamman hahmon kuten Muumit (Mäki & Kinnunen 2005). Mörön kohdalla erikoista on myös se, että Lansdownin (1984) teoria vieraiden pelosta ei tunnu toteutuvan Mörön kohdalla. Lansdownin mukaan lapsi pitäisi naispuolisia ja hitaasti liikkuvia henkilöitä vähemmän pelottavina kuin miespuolisia ja nopeasti liikkuvia. Mörkö on kuitenkin naispuolinen hahmo, joka liikkuu erittäin hitaasti ilman minkäänlaisia äkkinäisiä liikkeitä.

Mörön lisäksi Noita herättää pelon tunteita useissa henkilöihahmoissa. Korhosen (2008, 106) tutkimuksen mukaan Noita kuuluu Mörön tavoin lasta pelottaviin hahmoihin. Noidan pelottavuus voi perustua siihen, että Noita on erityisesti ensimmäisessä jaksossa vieras hahmo niin muumeille kuin lapsikatsojille. Lapselle tyypillisiä pelkoja aiheuttavia asioita ovat vieraat ihmiset, paikat ja asiat (Lansdown 1984), jolloin Noita saatetaan nähdä pelottavana vieraana henkilönä. Lisäksi Noita on leimattu jo nimellensä pelottavaksi, sillä noita sanalla viitataan yleensä pahaan henkilöön (Ylönen 2000, 12). Toisessa jaksossa, jossa Noita esiintyy, saattaa pelottavuutta lisätä tämän näyttäminen keskellä yötä pimeässä ja pimeyden on tutkittu olevan yksi lapsia pelottava asia (Lansdown 1984; Sarafino 1986; Lahikainen ym. 2003). Muumilaakson Noitaa voidaan kuitenkin pitää Mörön lailla kompleksisena hahmona, josta muodostuu paha jaksojen aikana. Noita ei alussa tarkoita pahaa, vaan hän haluaa ainoastaan päästä omiin tavoitteisiinsa. Noidan tavoite, kouluttaa Aliisasta oikea noita, on vähällä epäonnistua muumien ja Aliisan ystävyiden johdosta, jolloin Noita näkee muumit esteenä omien tavoitteiden saavuttamisessa. Noidan ensiesiintyminen on kuitenkin herättävä jakso siitä, miten ennakkoluulot voivat osoittautua vääriksi. Noita kuvitellaan heti pahaksi ainoastaan nimen ja asuinpaikan perusteella. Lopussa muumit kuitenkin yllättyvät siitä, että Noita ei olekaan pahuontoinen vaan omien sanojensa mukaan kunniallinen kansalainen. Aikion (2008) mukaan sadut tarjoavatkin pohjan miettiä miten uusiin, erilaisiin, harvinaisiin ja poikkeaviin ihmisiin ja ilmiöihin tulisi suhtautua. Hänen mukaansa tarinoiden välittämällä emootioilla voidaan muokata asenteita.

Muumilaakson tarinat sisälsivät niin positiivisia kuin negatiivisia tunteita. Salokosken (2007,

76) mukaan negatiiviset tunteet kuuluvat yhtä lailla lasten elämään, jolloin lasta ei tarvitse niiltä suojella, eikä tällaisia tunteita tule kieltää. Muumilaakson tarinat sisälsivät useita lasta pelottavia teemoja, kuten erityisesti Mörkö. Lahikaisen ym. (2003, 99) mukaan lapsia usein kiehtovat pelottavat ohjelmat ja he pystyvät nauttimaan heitä ympäröivästä jännityksestä ja pelosta. Kuitenkin raja jännityksestä saadun nautinnollisen tunteen ja epämiellyttävän pelon tunteen välillä on usein epämääräinen. Näin ollen pelottavimpien jaksoiden kohdalla tulisikin ottaa huomioon lapsen ikä ja erityisesti yksilöllinen kehitys. Aikuisen olisikin hyvä katsoa Muumilaakson tarinoita yhdessä lapsen kanssa, jolloin hän tarjoaa lapselle mahdollisuuden turvaan ja pystyy kertomaan lapselle erot todellisuudesta ja kuvitteellisesta. Aikuinen kykenee samalla myös selvittämään, pelottaako lasta esimerkiksi Mörkö. Savisen (1994) mukaan audiovisuaaliset tekstit, kuten Muumilaakson tarinat, muodostavat oman irrallisen maailman, jossa vallitsevat omat lainalaisuudet ja, jotka lapsikatsojan olisi hyvä oppia vähitellen. Se mikä on totta, todennäköistä ja mahdollista televisiomaailmassa ei välttämättä ole sitä todellisuudessa. (Savinen 1994.)

Muumilaakson tarinoissa voitiin tunneilmaston katsoa olevan suhteellisen avoin, jossa henkilöt saivat vapaasti ilmaista tunteitaan. Muumit jopa kannustivat tunteiden ilmaisuun, kuten jaksossa ”Ninni saa hymynsä takaisin”, jossa Muumipeikko ja Muumimamma kehottivat Ninniä ilmaisemaan vihaa Haisulia kohtaan, sillä tämä oli käyttäytynyt Ninniä kohtaan epäansaitulla tavalla. Tämä ilmeni Muumimamman toteamuksesta ”yrittäisit tulla myös vihaiseksi”, johon Muumipeikko jatkoi ”tule vihaiseksi Haisulille”. Lopulta Ninnin ilmaistua vihaa, tämä muuttui kokonaan näkyväksi. Tunteiden näyttäminen koettiin näin ollen hyvänä asiana.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta tarkasteltaessa, keskitytään yleensä tutkimusprosessin luotettavuuteen, sillä tutkija on itse tutkimuksen pääasiallinen luotettavuuden kriteeri (Eskola & Suoranta 1998, 210). Prosessinkuvaus ja aineiston analyysin painottaminen selventävät tutkimuksen suuntaa lukijalle. Tutkimuksen luotettavuutta parantaa mahdollisimman tarkka selostus tutkimuksen kulusta. Tutkijan on tärkeää tuoda ilmi miten tutkimusta on vaiheittain käsitelty. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tulkinnat ja näkemykset saattavat usein muuttua ja kehittyä tutkimuksen kuluessa, mikä on kuitenkin laadulliselle tutkimukselle tyypillistä, jolloin sitä ei voi nähdä ongelmallisena tutkimuksen luotettavuudelle. (Kiviniemi

2010, 81). Tutkimusprosessin kuvailussa olen tavoitellut mahdollisimman tarkkaa ja selkeää kuvailua tutkimuksen toteuttamisesta, vaikka tutkimuksen suunta on prosessin aikana muuttunut moneen kertaan. Erityisesti aineistolle sopivan lähestymistavan löytäminen on ollut hankala vaihe, johon on käytetty paljon perehtymisaikaa.

Aineisto kulki mukana koko prosessin ajan, jota myös muutettiin ja rajattiin tutkimuksen aikana. Tutkimuksen alussa aineisto koostui kahdestatoista jaksosta ja sisälsi muutamia eri jaksoja, kuin mitä tutkimukseen lopulta valittiin. Aineiston valinta ja rajaaminen oli yksi prosessin hankalimmista vaiheista, sillä tutkimuksen sisältäessä vain yhden tutkijan, aineistonvalinta oli täysin subjektiivinen ja yksin tutkijan käsissä. Tutkimuksen alussa oli jo selkeä visio valittavista jaksoista, mutta teorian täsmentyessä, jaksoja muutettiin teoriaan soveltuvimmiksi. Lisäksi tutkimuksen käsittäessä neljä erilaista tunnetta, tuli pyrkiä valitsemaan jaksoja, joissa esiintyi tasaisesti kaikkia näitä tunteita, jotta aineiston analyysistä tulisi mahdollisimman tarkka ja tasapuolinen. Näin ollen aineistoon ei voitu valita esimerkiksi kaikkia jaksoja, jotka sisälsivät voimakkaita pelontunteita. Tutkimuksessa kuitenkin ajaututtiin käsittelemään pelkoa enemmän kuin muita tunteita, sillä aineistosta löytyi selkeästi eniten pelkoa aiheuttavia teemoja. Samoin teoriaa löytyi pelosta enemmän kuin muista tunteista.

Tutkimuksen toteuttamisessa koettiin muutamia rajoitteita koskien tutkimusasetelmaa ja tutkimusmenetelmiä. Ensimmäinen rajoite oli tunteiden rajaaminen, kuinka moneen ja millaisiin tunteisiin tutkimuksen tulisi keskittyä. Rajaaminen neljään perustunteeseen vähensi tunteiden kirjoa ja monipuolisuutta, mutta samalla mahdollisti tunteiden syvemmän tarkastelun. Tosin rajaamalla tutkimus käsittelemään vain yhtä tunnetta, olisi tutkimuksesta voinut saada entistä syvällisemmän. Lisäksi aineiston rajaaminen asetti omat kysymysmerkkinsä. Millainen tutkimus olisi ollut, jos aineistoon olisi valittu enemmän tai vähemmän jaksoja tai miten jaksojen toisenlainen kokoonpano olisi vaikuttanut saatuihin tutkimustuloksiin. Otannan koko ja laatu huomioon ottaen tulee tiedostaa, että tulokset eivät kata koko Muumilaakson tarinoita, vaan ainoastaan tutkimukseen valittuja jaksoja.

Tunteiden tunnistaminen aineistosta asetti omat rajoitteensa. Tunteita esiintyi aineistossa lukuisia ja ne vaihtelivat voimakkuudeltaan. Tutkimukseen on pyritty nostamaan erityisesti kaikki tutkijan näkemyksestä voimakkaat tunteet, mutta myös lievempiä tunteen ilmauksia, jotka on pystytty havainnoimaan joko ilme- ja elekielestä, toimintamallista tai puhutusta

kielestä. Tunteiden tulkintaa perustuen ainoastaan kontekstiin, ei pidetty toimivana menetelmänä, sillä Muumilaakson tarinoissa henkilöt saattavat reagoida hyvin erilaisilla tavoilla samaan tilanteeseen. Esimerkiksi hirviön jalanjälkien löytyminen pihalta ei laukaise kaikissa henkilöissä odotettua pelon tunnetta, vaan jotkin henkilöt saattavat jopa kokea ilon tunteita.

Rajoitteita tutkimukselle aiheutti myös viiteteoria. Pelon tunteesta löytyi selkeästi enemmän teoriakirjallisuutta ja tutkimuksia kuin esimerkiksi ilon ja vihan tunteista. Erityisesti lasten peloista oli paljon helpommin löydettävissä tutkimuksia kuin esimerkiksi tutkimuksia koskien lasten vihan tunteen aiheuttajia. Tutkimus ajautui näin ollen painottamaan pelon tunnetta, vaikka kaikkia tunteita oli tarkoitus tutkia keskimäärin saman verran.

Tutkimukselle asetti rajoitteita myös tutkijan subjektiivisuus. Tutkijan tulkinnat ja havainnot aineistossa esiintyvistä tunteista eivät ole absoluuttisia, vaan tutkijan omaa kokemusta, viiteteoriaan nojaten. Lisäksi tutkija omasi esiyymmärrystä aineistosta jo ennen tutkimuksen aloittamista. Esiyymmärrystä olivat aikaisemmat katselukokemukset lapsuudessa ja nykyisyydessä sekä niistä syntyneet tunteet ja mielikuvat jaksoista. Esiyymmärrys voidaan nähdä joko haittana tai vahvuutena tutkimuksen kannalta. Haittana siten, että tutkija ei ole yhtä objektiivinen ja ennakkoluuloton, kuin mitä olisi ilman minkäänlaista esiyymmärrystä. Tosin esiyymmärrys voidaan nähdä myös vahvuutena, sillä perusteellisen tiedon ja kokemuksen avulla voidaan aikaansaada syvällisempi tulkinta.

Työ osoittautui lopulta mielekkäämmäksi ja monipuolisemmaksi kuin alun perin oli ajatellut. Jaksojen luokittelu erilaisiin tunnerakenteisiin oli hyvin tutkijalähtöistä, mutta luokittelussa pyrittiin silti mahdollisimman tarkkaan lopputulokseen. Perustunteita aiheuttavien teemojen etsiminen ja analysoiminen oli kovan työn takana, sillä jokaisessa jaksossa esiintyi lukuisia erilaisia tunteita, joita ei kaikkia pystynyt avaamaan ja tuomaan tutkimukseen mukaan. Analysoinnissa pyrittiin keskittymään ainoastaan perustunteisiin, jotta työ pysyisi tiiviimpänä ja selkeämpänä. Perustunteet rajattiin myös kohtauksiin, joista tunteet oli selkeä havaita, jolloin otanta pieneni. Tutkimukselle antoi pohjaa tutkimusta varten kehitelty Muumimittari, jolla testattiin leikki-ikäisten lasten kykyä tunnistaa muumien tunneilmaisuja muumien kasvonilmeistä.

6.3 Johtopäätökset

Tutkimuksesta selvisi, että jokainen aineistoon valittu jakso sisälsi useampia perustunteita. Näin ollen tutkimukseen valituista jaksoista voidaan yleistää, että jaksosten sisältämien tunteiden kirjo on suuri. Tutkimukseen valitut jaksot eivät kuitenkaan olleet tunneskaalaltaan samanlaisia, vaan tunteiden määrä ja laatu vaihtelivat jaksokohtaisesti. Jokaisessa jaksossa ei esiintynyt kaikkia perustunteita tasaisesti, vaan yksi jakso, esimerkiksi ”Muumipappa kaipaa vaihtelua” sisälsi enemmän surun tunnetta, kun toinen jakso, esimerkiksi ”Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu” sisälsi enemmän pelon tunnetta. Joissakin jaksoissa, esimerkiksi ”Muumipeikko pelastaa tiikerit”, esiintyi kaikkia tutkimukseen valittuja perustunteita. Lisäksi jaksot poikkesivat toisistaan tunteiden juonirakenteiden perusteella. Näin ollen on mahdotonta yleistää Muumilaakson tarinoiden jaksosten sisältävän tiettyjä tunteita, sillä jokainen jakso on tunteiden osalta erilainen. Jaksojen voidaan kuitenkin yleistää omaavan erilaisia juonirakenteita, joita tässä tutkimuksessa nousi esiin kolme ryhmää, johon kaikki jaksot pystyttiin sijoittamaan.

Tässä tutkimuksessa tutkitut Muumilaakson tarinat sisälsivät runsaasti erilaisia perustunteiden ilmauksia sarjan henkilöhahmoissa sekä perustunteita herättäviä tilanteita, asioita ja ilmiöitä. Muumilaakson tarinat tarjoavat näin ollen lapselle mahdollisuuden lähestyä, havainnoida ja tutustua erilaisiin tunteisiin, niiden ilmaisumuotoihin sekä tilanteisiin, joissa tunteita ilmenee. Tämä tutkimus antaa tietoa esimerkiksi lasten vanhemmille siitä, millaisia tunteita lapsen on mahdollista käsitellä Muumilaakson tarinoiden parissa. Aikuinen voi myös yhdessä lapsen kanssa käydä läpi ja kertoa lapselle erilaisista tunteista, joita sarjassa esiintyy. Erityisesti lapset, joiden elämä sisältää vähän tunnekokemuksia, voivat Muumilaakson tarinoilla tutustua erilaisiin tunteisiin. Hyvin valitun tarinan avulla, lapsi voi samaistua moniin erilaisiin tunteisiin kuten suruun tai pelkoon (Salokoski 2007, 76). Muumilaakson tarinoiden sisältäessä runsaasti myös negatiivisina pidettyjä tunteita, surua, vihaa ja pelkoa, olisi aikuisen hyvä arvioida, mitkä jaksot ovat lapselle sopivaa katsottavaa. Erityisesti liian voimakkaat pelon tunteita sisältävät jaksot, voivat olla joillekin lapsille liian pelottavia. Jotkin jaksot, kuten ”Pikkuruiset vieraat”, ”Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu” ja ”Muumipappan muistelmat I” sisälsivät tutkijan mukaan voimakkaampia pelon ilmauksia kuin muut tutkitut jaksot, jolloin jaksosten pelottavuus tulisi arvioida lapsikohtaisesti. Selkeää ikärajaa jaksoille on vaikea asettaa, sillä lapset pelkäävät eri asioita yksilöllisesti. Ei voida myöskään sanoa, että Mörkö pelottaisi pienempiä lapsia enemmän kuin isompia lapsia, sillä Savisen (1994) tutkimuksessa 5- ja 6-vuotiaat lapset pelkäsivät Mörköä pienempiä lapsia enemmän. Yksi lapsi saattaa pelätä jaksossa esiintyviä eläimiä, toinen noitaa ja kolmas

pimeää. Tulee myös muistaa, että vaikka lapsi pelkäisi Muumilaakson tarinoissa jotakin asiaa, iän karttuessa suhtautuminen voi muuttua ja pelottavasta asiasta onkin saattanut tulla kiehtova (Mäki & Kinnunen 2005, 30).

6.4 Jatkotutkimusehdotukset

Tutkimusta Muumilaakson tarinoissa esiintyvistä tunteista ei ole aikaisemmin tehty, mutta sen sijaan tutkimuksia lasten tv-ohjelmiin liittyvistä peloista on tutkittu. Korhonen (2008) sekä Pennonen (2006) käsittelivät tutkimuksissaan lasten tv-ohjelmiin liittyviä pelkoja. Molemmat tutkimukset sisällyttivät aineistoonsa myös Muumilaakson tarinoita. Jatkotutkimuksena tälle tutkimukselle voisi olla leikki-ikäisten lasten havainnoiminen ohjelman katselu tilanteessa sekä tämän jälkeinen haastattelu koskien Muumilaakson tarinoita. Havainnoinnilla sekä haastattelulla voitaisiin saada tietoa siitä, millaisia tunteita lapset kokevat Muumilaakson tarinoita katsoessaan sekä mitkä asiat herättävät kyseisiä tunteita. Tutkimukseen olisi hyvä valita eri-ikäisiä lapsia, esimerkiksi 2-6 -vuotiaita, jolloin saataisiin tietoa myös iän mahdollisesta vaikutuksesta tunteiden kokemiseen. Lastenohjelmien pelottavuutta on Suomessa tutkittu eniten, mutta voisi olla mielenkiintoista tietää, millaisia muita tunteita ohjelmat välittävät. Korhosen ja Pennosen tutkimuksissa on otettu kantaa ainoastaan pelon kokemiseen. Tutkittavaa riittää näin ollen vielä muiden kuin pelon tunteiden parissa.

LÄHTEET

Aikio, A. 2008. Tarinat identiteetin luoja. Teoksessa Venäläinen P. (toim.) Kulttuuriperintö ja oppiminen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 140.

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus. 4. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, P. & Kytömäki, J. 1991. Johdanto. Teoksessa Kytömäki, J. (toim.) Nykyajan sadut: Joukkoviestinnän kertomukset ja vastaanotto. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 8.

Apo S. 1990. Kertomusten sisällönanalyysi. Teoksessa Mäkelä K. (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Painokaari Oy, 62- 78.

Ben-Ze'ev, A. 2000. The Subtlety of Emotions. Cambridge: MIT Press.

Bettelheim, B. 1992. Satujen lumous. Suom. M. Rutanen. Porvoo: WSOY.

Buchanan A. 2000. Present issues and concerns. Teoksessa Buchanan A. ja Hudson B. (toim.) Promoting Children's Emotional Well-being. Oxford: University Press, 3-13.

Denham SA. 1998. Emotional Development in Young Children. The Guilford series on social and emotional development. New York: The Guilford Press, 5-14.

Dunn J. 1998. Foreword. Teoksessa Denham SA. Emotional Development in Young Children. The Guilford series on social and emotional development. New York: The Guilford Press, Vi.

Ekman, P. 1994a. All Emotions Are Basic. In: Ekman, P. & Davidson R. J. (Eds.) The Nature of Emotion. Fundamental Questions. Oxford: Oxford University Press, 15 – 19.

Ekman, P. 1994b. Strong Evidence for Universals in Facial Expressions: A Reply to Russell's Mistaken Critique. Psychological Bulletin 115 (2), 268 – 287.

Ekman, P. & Cordaro, D. 2011. What is Meant by Calling Emotions Basic. Emotion review 3

(4), 364 - 370.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Happonen, S. 2012. Muumiopas. Porvoo: Bookwell Oy.

Harris, P.L. 1989. Children and emotion. The development of psychological understanding. Oxford: Basil Blackwell.

Harris, P.L., Johnson, C.N., Hutton, D., Andrews, G. & Cooke, T. 1989. Young Children's Theory of Mind and Emotion. *Cognition & Emotion*, 3 (4), 379- 400.

Hyson M. 2004. The Emotional Development of Young Children. Building an Emotion-Centered Curriculum. New York: Teachers College Press, 53-55.

Izard, C. E. 1977. Human Emotions. New York: Plenum Press.

Izard, C. E. 2011. Forms and Functions of Emotions: Matters of Emotion-Cognition Interactions. *Emotion Review* 3 (4), 371 – 378.

Keltner, D., Oatley, K. & Jenkins, J. M. 2014. Understanding Emotions. USA: Wiley.

Kiviniemi, K. 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: Gummerus, 68 – 85.

Korhonen, P. 2008. Lasten TV-ohjelmiin liittyvät pelot, painajaisunet ja pelonhallinta. Tampereen Yliopisto. Akateeminen väitöskirja.

Korkiakangas, M. 2008. Sosiaalisen kognition kehitys. Teoksessa Lyytinen, P., Korkiakangas, M. & Lyytinen, H. (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan: kehityskontekstissaan. Helsinki: WSOY, 192-4.

Lahikainen, A.R., Kirmanen, T., Kraav, I. & Taimalu, M. 2003. Studying Fears in Young

Children: Two Interview Methods. *Childhood* 10:1, 83-104

Laible DJ. & Thompson RA. 1998. Attachment and emotional understanding in preschool children.

Lansdown, R. 1984. *Child Development*. Lontoo: Made Simple Books.

Levenson, R. W. 2011. Basic Emotion Questions. *Emotion Review* 3 (4), 379 – 386.

Levine J. L. 1995. Young Children's Understanding of the Causes of Anger and Sadness. *Child Development*, 66 (3), 697 -709.

Livson, D. & Jansson, L. 1990. Muumilaakson tarinoita. Muumilaakson kevät (1). Suom. Ratia-Kähönen, J. Studio Telescreen Japan.

Livson, D. & Jansson, L. 1990. Muumilaakson tarinoita. Pikkuruiset vieraat (6). Suom. Ratia-Kähönen, J. Studio Telescreen Japan.

Livson, D. & Jansson, L. 1990. Muumilaakson tarinoita. Näkymätön lapsi (9). Suom. Ratia-Kähönen, J. Studio Telescreen Japan.

Livson, D. & Jansson, L. 1990. Muumilaakson tarinoita. Ninni saa hymynsä takaisin (10). Suom. Ratia-Kähönen, J. Studio Telescreen Japan.

Livson, D. & Jansson, L. 1990. Muumilaakson tarinoita. Muumipappa kaipaa vaihtelua (16). Suom. Ratia-Kähönen, J. Studio Telescreen Japan.

Livson, D. & Jansson, L. 1990. Muumilaakson tarinoita. Muumipeikko pelastaa tiikerit (19). Suom. Ratia-Kähönen, J. Studio Telescreen Japan.

Livson, D. & Jansson, L. 1990. Muumilaakson tarinoita. Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu (21). Suom. Ratia-Kähönen, J. Studio Telescreen Japan.

Livson, D. & Jansson, L. 1990. Muumilaakson tarinoita. Noita (34). Suom. Ratia-Kähönen, J.

Studio Telescreen Japan.

Livson, D. & Jansson, L. 1990. Muumilaakson tarinoita. Keskitälven kokko (36). Suom. Ratia-Kähönen, J. Studio Telescreen Japan.

Livson, D. & Jansson, L. 1990. Muumilaakson tarinoita. Muumipapan muistelmat I (60). Suom. Ratia-Kähönen, J. Studio Telescreen Japan.

Mustonen, A. 2006. Mediasta se pienikin ponnistaa. Teoksessa H. Niinistö, A. Ruhala, a. Henriksson & L. Pentikäinen (toim.) Mediametkaa! Mediakasvattajan käsikirja kaikilla mausteilla. Jyväskylä: Gummerus.

Mäki S. & Kinnunen P. 2005. Lapsi ja nuori sadun peilissä. Teoksessa Mäki S. & Linnainmaa T. (toim.) Hoitavat sanat. Opas kirjallisuusterapiaan. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 27- 31.

Niskanen, E. 2010. Finnimation. Animaatio ala Suomessa vuonna 2010. <http://www.tovejanssonseura.fi/binary/file/-/id/5/fid/21/> 17.9.2012

Nummenmaa, L. 2010. Tunteiden psykologia. Helsinki: Tammi.

Nummenmaa, T. 2008. Perheen affektijärjestelmä. Teoksessa Lyytinen, P., Korhokangas, M. & Lyytinen, H. (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan: kehitys kontekstissaan. Helsinki: WSOY, 360-1.

Numminen, P. 2005. Avaa ovi lapsen maailmaan. Tampere: Pilot- Kustannus Oy.

Nurmiranta, H. Leppämäki, P. & Horppu, S. 2009. Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Paaso, H. 2008. Tunteiden säätelyn yhteys sosiaalisiin suhteisiin ja mielenterveyteen. Teoksessa: Malvela, P. & Rainisto, S. (Toim.) Kymenlaakson ammattikorkeakoulun tutkimusjulkaisu, 147 -157.

Panksepp, J. & Watt, D. 2011. What is Basic about Basic Emotions? Lasting Lessons from Affective Neuroscience. *Emotion Review* 3 (4): 387 - 396.

Pennonen, M. 2006. 5-6-vuotiaiden lasten televisionkatselu ja televisiopelot. Tampereen yliopisto. Pro gradu – tutkielma.

Piaget J. 1988. Lapsi maailmansa rakentajana. Kuusi esseetä lapsen kehityksestä. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Prince, G. 1973. *A Grammar of Stories. An Introduction*. Belgia: NICI.

Pulkkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Razza, R.A., Martin, A. & Brooks-Gunn, J. 2011. Anger and Children's Socioemotional Development: Can pretending Elicit a Positive Side to a Negative Emotion. *Journal of Child and Family Studies* 21.5 (Oct 2012): 845-856

Saarni, C., Mumme D L. & Campos J J. 1998. Emotional development: Action, communication, and understanding. *Handbook of child psychology: Social, emotional and personality development*, 3. 237 – 295

Salokoski, T. 2007. Turvallista mediamatkaa! Teoksessa Pentikäinen, L., Ruhala, A. & Niinistö, H. (Toim.) *Mediamatkaa osa 2. Kasvattajan matkaopas lasten mediamaailmaan*. Jyväskylä: Gummerus.

Salokoski T. & Mustonen A. 2007. Median vaikutukset lapsiin ja nuoriin. Katsaus tutkimuksiin sekä kansainvälisiin mediakasvatuksen ja - säätelyn käytäntöihin. *Mediakasvatusseuran julkaisuja 2/2007*. Mediakasvatusseura ry.

Sarafino E.P. 1986. *The fears of childhood. A guide to Recognizing and Reducing Fearful States in Children*. New York: Human Sciences Press, Inc.

Savinen A. 1994. Alle kouluikäiset lapset ja televisio; TV 2:n lastenohjelmien

vastaanottotutkimus. Tutkimusraportti 5/1994. Oy. Yleisradio Ab. Tutkimus- ja kehitysosasto. Helsinki: ISBN.

Tracy, J.L. & Randles, D. 2011. Four Models of Basic Emotions: A Review of Ekman and Cordaro, Izard, Levenson, and Panksepp and Watt. *Emotion Review* 3(4): 397-399.

Ylönen, H. 2000. *Loihditut linnut. Satujen merkitys lapsille*. Helsinki: Tammi.

Wellman, H.M., Phillips, A.T. & Rodriguez, T. 2000. Young Children's Understanding of Perception, Desire, and Emotion. *Child Development*, 71 (4), 895- 912.

Widen, S. C. & Russell, J.A. 2008. Young Children's Understanding of Others' Emotions. Teoksessa Lewis, M., Haviland- Jones, J. M. & Feldman Barrett L. (toim.) *Handbook of emotions*, 3. painos. New York: The Guilford Press, 348- 361.

Zimmer, R. (2001). *Liikuntakasvatuksen käsikirja*. Hämeenlinna: Karisto Oy.

LIITTEET

LIITE 1: ”Muumilaakson tarinoita” valittujen jaksojen juonirakenteet

Jakso 1: Muumilaakson kevät (osa 1)

1. Muumiperhe ja Pikku Myy nukkuvat talviunta
2. Muumipeikko herää kevääseen
3. Nuuskamuikkunen on palannut etelästä
4. Muumipeikko, Nuuskamuikkunen, Niiskuneiti, Nipsu ja Pikku Myy löytävät oudon silinterin Yksinäisiltä vuorilta
5. Muumipappa sovittaa lasten löytämää silinteriä
6. Lapset leikkivät pilvien päällä
7. Lapset leikkivät piilosta
8. Muumipeikko muuttuu silinterissä kummituseläimeksi
9. Muumipeikon hätä
10. Muumipeikko muuttuu takaisin omaksi itseksensä

Jakso 6: Pikkuruiset vieraat (osa 1)

1. Pikku Myy järjestää ansan Posteljoonille
2. Mymmeli palaa Muumilaaksoon
3. Muukalaiset Tiuhti & Viuhti saapuvat Muumitalolle
4. Tiuhti & Viuhti kertovat Möröstä
5. Muumipappa, Muumimamma, Muumipeikko ja Nuuskamuikkunen valmistautuvat häätämään Mörön
6. Nipsu törmää Mörkөөn kuistilla
7. Muumipappa pakottaa Mörön lähtemään
8. Mörkö aikoo palata uudestaan

Jakso 9: Näkymätön lapsi (osa 1)

1. Tuutikki tuo Muumien luo näkymättömän Ninnin
2. Tuutikki kertoo Ninnin ironisesta tädistä
3. Ninnin kengät tulevat näkyviin

4. Muumipeikko, Niiskuneiti, Pikku Myy ja Nipsu vievät Ninnin sieneen
5. Lapset törmäävät Haisuliin
6. Ninnin kengät katoavat
7. Ninnin jalat ja osa helmasta tulevat näkyviin
8. Ninni alkaa puhua

Jakso 10: Ninni saa hymynsä takaisin (osa 2)

1. Muumipeikko, Niiskuneiti, Nipsu, Pikku Myy ja Ninni leikkivät piilosta
2. Haisuli sulkee Ninnin kallion sisään
3. Ninni huutaa kovaa ja hänen äänensä vahvistuu
4. Muumimamma ja Muumipeikko toivoisivat Ninnin tulevan vihaiseksi
5. Muumipeikko, Niiskuneiti, Nuuskamuikkunen, Nipsu ja Pikku Myy sulkevat Haisulin kallion sisään
6. Ninni puree Pappaa hännästä
7. Ninnin kasvot tulevat esiin
8. Tuutikki hakee Ninnin Muumitalolta

Jakso 16: Muumipappa kaipaa vaihtelua

1. Muumipappa on kyllästynyt rauhalliseen elämäänsä
2. Haisuli luo hirviön jalanjäljet
3. Muumit aikovat vangita hirviön
4. Haisuli jää hirviönsaan
5. Muumipappa karkaa Muumimamman kanssa
6. Muumipeikko etsii vanhempiaan
7. Muumipappa ja Muumimamma eksyvät luoliin
8. Muumimamma löytää luolansuulta Muumipeikon
9. Muumimamma ja Muumipeikko pyydystävät ison kalan
10. Muumipappa löytää pois luolasta
11. Muumipappa palaa kotiin

Jakso 19: Muumipeikko pelastaa tiikerit (osa 3)

1. Pikku Myy etsii Muumipeikkoa ja Niiskuneitiä viidakosta
2. Muumipeikko ja Niiskuneiti uivat pakoon käärmettä
3. Eläintarhan väki luulee Muumipeikkoa ja Niiskuneitiä virtahevoiksi
4. Muumipeikko ja Niiskuneiti palaavat Muumitalolle käärmeen kanssa
5. Eläintarhan miehet saapuvat Muumilaaksoon vangitsemaan eläimet ja muumit
6. Muumit puolustavat eläimiä talossaan
7. Poliisi ajaa miehet pois Muumilaaksosta
8. Viidakko poltetaan
9. Muumiperhe ja Niiskuneiti vangitaan eläintarhaan virtahepoina
10. Muumiperhe ja Niiskuneiti vapautetaan eläintarhasta

Jakso 21: Muumipeikon ja Pikku Myyn talvinen seikkailu (osa 1)

1. Muumipeikko herää kesken talviunien
2. Muumipeikko törmää Pikku Myyhyn
3. Muumipeikko ja Myy näkevät Mörön
4. Muumipeikko ja Myy tapaavat Tuutikin
5. Muumipeikko tapaa Mörön toisen kerran
6. Myy näkee Jäärouvan kasvot
7. Jäärouva jäädyttää Myyn
8. Tuutikki ja Muumipeikko sulattavat Myyn

Jakso 34: Noita

1. Muumipeikko ystävineen lähtevät yksinäisille vuorille
2. Lapset tapaavat tytön nimeltä Aliisa
3. Aliisa tapaa mummonsä, joka asuu Noitametsässä
4. Niisku näkee yöllä noidan lentävän luudalla
5. Muumipeikko, Myy ja Nuuskamuikkunen lähtevät Noitametsään
6. Paljastuu, että mummo on noita
7. Aliisa haluaisi vieraila Muumilaaksossa, mutta mummo ei pidä ideasta
8. Muumipeikko, Nuuskamuikkunen ja Myy lähtevät takaisin kotiin

Jakso 36: Keskitalven kokko

1. Muumipeikko näkee unta luudalla lentämisestä
2. Muumipeikko ja Niiskuneiti heräävät kesken talviunien
3. Aliisa yrittää lentää luudalla
4. Noita taikoo Aliisan luudan kieppumaan ympäriinsä
5. Muumipeikko ja Niiskuneiti lähtevät ulos lumeen
6. Muumipeikko ja Niiskuneiti törmäävät Mörköön
7. Muumipeikko ja Niiskuneiti tapaavat Tuutikin uimahuoneella
8. Muumipeikko pelastaa Aliisan Mörön ahdistelulta
9. Tuutikki sytyttää keskitalven kokon
10. Mörkö saapuu lämmittelemään ja sammuttaa kokon
11. Muumipeikko ja Niiskuneiti menevät takaisin nukkumaan
12. Noita lentää Muumitalolle ja manaa ryhtyvänsä ”tositoimiin”

Jakso 60: Muumipapan muistelmat (osa 1)

1. Muumipappa on vilustunut
2. Muumipappa kertoo perheelleen ja ystävilleen nuoruudestaan
3. Lastenkodin johtajatar löytää Muumipapan paperipussista lastenkodin edestä
4. Muumipappa menee heikolle jäälle, joka sortuu
5. Muumipappa kuvittelee öisen metsän täyteen pelottavia otuksia ja hirviöitä
6. Muumipappa tapaa Fredriksonin, joka esittelee tälle hänen laivansa
7. Fredrikson pyytää Drontti Edvartilta apua vesillelaskuun
8. Vesillelasku onnistuu
9. Muumipappa pelastaa Lastenkodinjohtajattaren Mörön kynsistä
10. Muumipappa lopettaa kertomuksensa

LIITE 2: Muumilaakson asukkaat

Muumipappa. Muumipappa on Muumilaakson perustaja ja muumitalon rakentaja. Hän on naimisissa Muumimamman kanssa ja heillä on yhteinen lapsi, Muumipeikko. Muumipappa on seikkailijaluonne, joka inspiroituu aina uudelleen kirjoittamaan muistelmiaan omasta nuoruudestaan. Muumipappa haikailee jatkuvasti myrskyisestä nuoruudestaan ja pyrkii usein palaamaan vastaaviin olosuhteisiin. Muumipapan tunnistaa mustasta silinterihatusta ja kävelykepeistä (Happonen 2012, 125-6.)

Muumimamma. Muumimamma on Muumipapan puoliso ja Muumipeikon äiti. Hän on asukkaista suvaitsevaisin ja vakain. Hän huolehtii niin muumitalosta, perheestään kuin muista laakson vieraista. Muumimamma on laakson turvallisen ilmapiirin luoja, hän hyväksyy kaikki ja on aina valmis kuuntelemaan ja lohduttamaan. Muumimamma pukeutuu aina puna-valkoiseen essuun (Happonen 2012, 119- 20.)

Muumipeikko. Muumipeikko on Muumipapan ja Muumimamman poika. Hän on perheen ainoa lapsi, mutta yhtä aikaa myös yksi monista, sillä Muumiperhe on adoptoinut ainakin Pikku Myyn. Muumi-kirjoissa Pappa ja Mamma ovat adoptoineet myös Nipsun. Tove Jansson kuvaa Muumipeikkoa kiltiksi ja pehmeäksi, ”luonnonlyyrikoksi”. Muumipeikko toivoo isänsä tavoin jatkuvasti seikkailuja, joihin hän säntää päätä pahkaa mukanaan Muumimamman pakkaamat eväät (Happonen 2012, 128-9.)

Pikku Myy. Pikku Myy on yksi Mymmelin (vanhempi) monista lapsista. Myy kuitenkin erottuu muista sisaruksistaan, sillä hän on ” kaikista pienin ja pahin”. Hänen nimensäkin tarkoittaa ”pienin - mitä - on - olemassa”. Tove Jansson luonnehtii Myytä uteliaaksi, iloiseksi ja pelottomaksi. Hän lausuu ääneen ne epämiellyttävät asiat, joita kukaan muu ei halua sanoa. Hänen tunnusmerkkejään ovat punainen mekko ja nuttura (Happonen 2012, 190.)

Nuuskamuikkunen. Nuuskamuikkunen on oman tiensä kulkija, joka asuu kesäisin teltassa laakson joen varrella ja talven hän viettää vaellellen etelässä. Nuuskamuikkusella on tapana istua sillalla huuliharppua soitellen. Hän on erityisesti Muumipeikon hyvä ystävä. Nuuskamuikkunen kaipaa niin Muumien seuraa kuin yksinäisyyttä (Happonen 2012,174-6.)

Nipsu. Nipsu on Muumipeikon ystävä ja naiivi olento. Hän valittaa seikkailujen käydessä jännittäviksi tai häntä alkaa pyörryttää tilanteen muuttuessa hurjaksi tai pelottavaksi. Nipsu ahnehtii herkkuja sekä tavaraa ja kalleuksia, kuten jalokiviä. Nipsu uskoo omistamisen tuovan onnen (Happonen 2012, 168- 170.)

Niiskuneiti. Niiskuneiti on Niiskun sisar ja Muumipeikon hyvä ystävä. Hän on luonteeltaan hyväsydäminen, turhamainen, kekseliäs sekä seikkailunhaluinen. Niiskuneidillä on aina jalassaan kultainen nilkkarengas, jonka lisäksi Niiskuneidin tunnistaa myös keltaisesta otsatukastaan (Happonen 2012, 152-4.)

Niisku. Niisku on Niiskuneidin erittäin asiallinen veli. Hän on luonteeltaan muumien vastakohta, joka ei piittaa tunteista tai tanssista, vaan ennen kaikkea tekniikasta (Happonen 2012, 150.) Animaatiossa Niisku on keksijä, jonka aika kuluu lähinnä ilma-aluksen suunnittelussa.

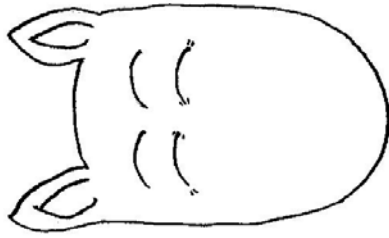
Tuutikki. Tuutikki on Muumipeikon ja Muumiperheen ystävä. Tuutikki on taitava käsistään ja hän ottaa asiat niin kuin ne tulevat sen suurempia tunteilematta. Häntä kiehtoo se, että mikään ei ole varmaa. Tuutikki asuu talven uimahuoneessa yhdessä kahdeksan näkymättömän päästäisen kanssa (Happonen 2012, 223.)

Hemuli. Hemuli on leninkiin pukeutuva miespuolinen hahmo. Hän on toimelias, järjestelmällinen ja hieman tosikko. Hemuli on ensin kiinnostunut postimerkkeilystä, mutta saatuaan kokoelmansa valmiiksi hän alkaa tutkia ja kerätä kasveja (Happonen 2012, 37.)

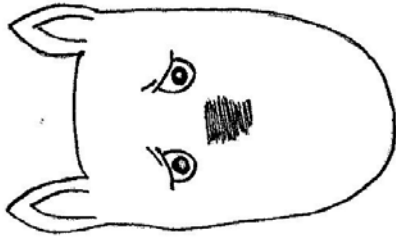
Haisuli. Haisuli on Muumilaakson kelmi, joka on aina yksinkertaisen häikäilemätön itsensä. Toisinaan hän tekee konnuuksia palkkion, toisaalta taas vain roistomaisen luonteensa vuoksi (Happonen 2012, 28.)

Mörkö. Mörkö on yksinäinen ja kylmä suurikokoinen hahmo. Mörön jalkoja ei näy, vaan ainoastaan maata laahaavat helmat. Missä Mörkö kulkee, siellä maa jäätyy, kukat kuolevat eikä mikään enää kasva. Mörkö herättää muissa asukkaissa pelkoa ja vilunväireitä (Happonen 2012, 144.)

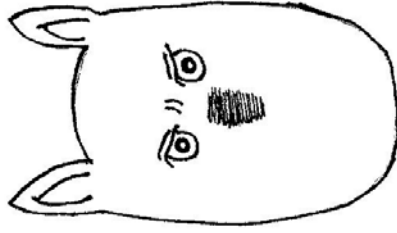
MUUMIMITTARI



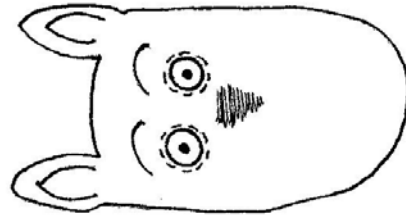
ILO



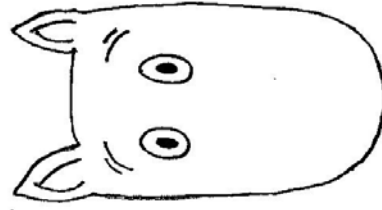
SURU



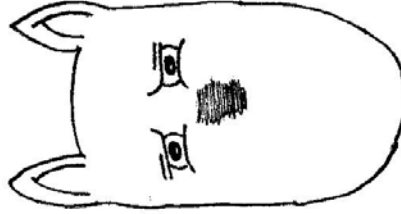
VIHA



PELKO



HÄMMÄSTYS



INHO